

Luminița Colopelnic

Memoria libelulei

Redactor: **Ioan Herbil**

Coperta: **Iryna Moisei**

Tehnoredactare: **Mihaela Herbil**

Referenți științifici:

Iosif-Cristian Pașcalău

Mihai Hafia Traista

Ioan Herbil

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

COLOPELNIC, LUMINIȚA

Memoria libelulei / Luminița Colopelnic ; pref. de Iosif-Cristian Pașcalău ; postf. de Ioan Herbil. - București : R.C.R. Editorial, 2026
ISBN 978-606-745-195-5

I. Pașcalău, Iosif-Cristian (pref.)

II. Herbil, Ioan (postf.)

821.135.1.135.1

Carte finanțată de
UNIUNEA UCRAINENILOR DIN ROMÂNIA

Luminița Colopelnic

Memoria libelulei

Prefață de ***Iosif-Cristian Pașcalău***

Postfață de ***Ioan Herbil***

**RCR Editorial
București**

2026

Prefață

Prozatoare și eseistă, doctor în filologie, cadru didactic distins cu Ordinul „Merit pentru învățământ” în grad de Cavaler (2024), precum și cu două medalii din partea Ordinului Suveran al Cavalerilor de Malta (2022, 2023), Luminița Colopelnic propune, prin volumul de față, un manifest literar de excepție, creat cu migala unei broderii a sensibilității cu fir de gând profund. Raportându-se nuanțat la dimensiunea psihologismului obiectivist, autoarea conduce scriitura dintr-un „punct” al reîntoarcerilor, al regăsirilor, al recitirilor, al reproblematisărilor de esențială compatibilitate cu un fond moral incasabil. Nucleul epic – ajutorul acordat de voluntarii români din Sighet (Grădina) refugiaților ucraineni în urma conflictului armat declanșat de Rusia împotriva Ucrainei în 2022 – este desfășurat spre a da mărturie deplină asupra consecvenței creatoare a Luminiței Colopelnic.

Autoarea, evitând modernismul conjunctural, preferă, în mod firesc, vâna autenticistă, apelând la retrospectiva unui narator-personaj, Lia, activă în rândul voluntarilor, precum și la decupaje de trăiri așezate pe hârtie de câțiva dintre refugiați, deveniți martori ai unei lumi noi: pentru unii, o lume îndepărtată de plenitudinea lucrurilor, cu existența ieșită din propria matcă, uniți de nostalgia paradisului pierdut și sortiți să experimenteze disperarea corozivă a înstrăinării; pentru alții, o lume devenită prilej de a-și trasa o nouă caligrafie în palma destinului, grație posibilităților de exod și unor iluzii compensatorii latente, chiar dacă sub auspiciile unui orizont incert. Pulverizarea lumii de dincolo de Pod, supusă unui război absurd, forțează un debușeu social fără

precedent. Masa refugiaților aduce cu sine traume greu desluite, urme ale unor orori ce sfâșie spiritul cu stigmatul nepuținței, testând, deseori, capacitatea voluntarilor de a gestiona criza și de a oferi alinarea necesară, dincolo de ajutorul imediat: „Pentru unii, acceptarea ajutorului e o umilință. E vorba de demnitatea lor care nu se lasă compromisă. E povestea lor, deci și lupta lor. Ajutorul, uneori, vine prea devreme sau prea din afară, iar ei nu sunt încă pregătiți să-l primească fără să piardă ceva din ei”.

Introspecția personajelor este canalizată într-un tărâm emoțional intim, prin care, în tensiunea momentului, restul lumii este judecat sub unghiul incompatibilității suverane cu esența conveniențelor sociale. Pentru Lia, precum, la o altă scară, pentru ceilalți voluntari, situația refugiaților reflectă propriile traume și sedimentează niște istorii de viață care sfidează elanul statorniciei. Stările de spirit ale unora dintre refugiați sunt capricioase, zâmbetele fericite transformându-se în încruntări de nemulțumire sau grimase de disperare în doar câteva clipe. Evenimente anticipate cu bucurie și începute cu energie exuberantă sfârșesc adesea în dezamăgire amară și cu o retragere îmbufnată, acuzatoare. Stările emoționale ale acestor eroi tulburați oscilează rapid și imprevizibil, așa cum, după un timp, se întâmplă cu localnicii deveniți neîncredători, chiar ostili în privința ajutorului acordat ucrainenilor. În tot acest amalgam de trăiri, exuberanța zbaterilor interioare ale personajelor e temperată însă de focul datoriei, la care conștiințele se călesc și din ale cărui scântei se conturează imaginea renașterii, a reconstrucției și a reîntemeierii lumii prin iubirea față de aproapele. Responsabilitatea socială se menține cu aplombul tinereții și al idealurilor nobile împotriva tăvălugului unei istorii în care tirania și ambiția sunt valori de căpătâi.

Punctul de fugă pentru desprinderea personajelor feminine de propriile anxietăți, precum și autonomia lor funcțională în parcursul epic sunt date de expresia suavă și concentrată a vocației psihologiste. Destule scene și motive pot fi punctul de plecare al multor meditații asupra perfecționării morale, asupra raportului individ-societate etc. De altfel, explorările intimității eroinelor sunt anunțate, în germene, de „Primele irizări”, secțiunea care deschide opera și celebrează scânteia paradisiacă a alcătuirilor de lume, exprimând totodată idealul unei umanități trăitoare sub zodia echilibrului primordial. Făptura mitică a Libelulei, supusă dureroasei metamorfoze, planează asupra tuturor evenimentelor epice, descătușând spectrul afectivității în tușe de incompletitudine.

Peste așteptări, tribulațiile protagonistei sunt mărturie pentru tot atâtea etape din procesul inițiat parcurs înspre împăcarea cu vulnerabilitatea definitivă și eliberarea de fantasmăle trecutului. În plus, mugurii speranței de împlinire în dragoste, iviți ca reacții firești în linia timpului petrecut alături de Viorel, amplifică valoarea estetică a scrierii. Prin felul în care eroina se integrează în rândul voluntarilor, cu angajamentul de a nu renunța, în pofida stângăciilor de moment, a extenuării și a aprehensiunilor măcinătoare, impune un model de conduită, cu reflectări și ecouri care nu se lasă ocolite. Prietenia cu Sia, dar și apropierea de celelalte voluntare, îi dau Liei cataliza necesară pentru a-și regla temperamentul autocritic și de a-și struni sensibilitatea apropiată de melancolie. Cheia devenirii sale trebuie căutată în îmbrățișarea plenară a solidarității, în înțelegerea alterității ca valoare supremă de raportare la existență și acțiune socială.

Fiecare dintre scenele sau evenimentele simbolice din diverse capitole poartă conținuturi ce anticipează parcursul

viitor în secvențialitatea epică. De exemplu, viziunea transformării Libelulei din nimfă (în paranteză fie spus, ambiguitatea referențială disjunge, în context, zeița de crisalidă, coincidând cu trezirea făpturii dintr-un somn celest) în insectă primește conotații configurate plenar în cadența narativă, tributare unei dualități funciare ce clatină, dar și ancorează sacrul în lume: suferință, deznădejde, zădărnicie, moarte // alinare, speranță, responsabilitate, renaștere. Creșterea aripilor, deopotrivă prilej de suferință, uimire existențială și magnifică portanță angelică, repercutează trăiri ambivalente. În această cheie de interpretare, sentimentele și pasiunile alcătuiesc un cânt sublim, vizibil expus ca proces temporal ce modelează personajele. Starea de zădărnicie existențială sau de superlativ al deznădejdiei pe care le resimt cei ce își găsesc refugiul peste Pod sunt contrapunctate de empatie, de respectarea demnității ființei, de generozitate și altruism dus la sacrificiu din partea altor voluntari.

Nodală se dovedește mutația viziunii dinspre epic spre liric, sesizată în numeroase pasaje de fină introspecție sau descripție a naturii, fără ca, prin aceasta, parcursul epic către structuri lirice de amplitudine să însemne renunțarea la acumulările narative specifice prozei sau inserțiilor militante: „E o dimineată rece, luminată doar de zăpada așternută peste noapte. Norii stau agățați de cerul gri, ca niște visuri neîmplinite. Din când în când, câte o rafală de vânt ridică pulberea albă și o aruncă peste pașii celor care nu știu încă încotro merg”. Valențele lirice se regăsesc și în mottouri, complinite de note explicative, dar și în pasaje intertextuale (lirica blagiană). Persoana întâi accentuează impresia de lirism ca formulă discursivă, ranforsând, aparent paradoxal, masivitatea și coerența caracteristice prozei de elevație spi-

rituală. Dimensiunea lirică este dominantă sub acest raport, cu atât mai mult cu cât întâmplările sunt aranjate ca într-o panoramă în care aura personajelor este constant întreținută de vibrația trăirilor înalte, sub flamura moralității, a demnității și a unei vitalități care se încăpățânează să nu capituleze în fața nedreptăților sociale sau în fața suferinței personale. Iar, în caleidoscopul de stări afective, iubirea dintre Lia și Violel se țese firesc, cu forța unui presentiment, încă din primele pagini, conducând la limpezirea unor șuvoaie tumultuoase de senzații, emoții, șovăiri, tatonări, contradicții și părelnice renunțări.

În consecință, receptarea propriei lumi are, pentru naratoarea protagonistă, valențe de validare a condiției sale eliberatoare. Această întoarcere spre sine prin ochii proprii este, fără doar și poate, una tulburătoare până la hieratism. Dacă unele personaje nu se recunosc în nicio ipostază revelată, nici măcar în imaginea asupra lor însele, personajele-martor au alt destin. E ca și cum floarea ar deveni conștientă de imaginile create pe suprafețele ei, în care se reflectă și se recunoaște. De multe ori, eroii-martor, judecându-și la nesfârșit acțiunile, se văd judecați prin prisma acțiunilor sau a efectelor acestora. Atitudinile celorlalți devin pereții ce închid ca într-o închisoare spiritul dornic de libertate. Militantismul, amintirile reordonate estetic, proiecțiile idealizante se fac deseori sub presiunea rece a evenimentelor care vrea să le fixeze. Dar acesta nu este cazul când se produce acceptarea condiției de făuritor al destinului.

Cu alte cuvinte, eroii literari ai Luminiței Colopelnic ajung să înțeleagă că o conexiune de ordin înalt cu semenii e menită să disipeze aparența și să proiecteze, în chip existențialist, rezultanta unei dorințe de a lăsa posterității o lume

mai bună. Prin contemplație, Lia se poate elibera din captivitatea neînțelegerii absurdității lumii. Paradoxul pe care mizează autoarea se creează în mod deplin, așa încât cititorul este prins în operă și devine prizonier de moment în eliberarea personajului: „Pentru o clipă, podul pare o pasarelă de teatru pe care viața își trimite personajele cele mai neașteptate”. În această optică, personajul devine martorul sau receptorul propriei lumi construite în imaginație, o lume ce există doar pentru sine.

Dincolo de impresiile contradictorii pe care, în capitolul „Inimografii”, i le creează atitudinea autoritară a liderului voluntarilor, care insistă asupra necesității de a respecta prioritatea birocratică a înregistrării, Lia admite că a alege „greșit între urgențe” nu înseamnă să-și anuleze năzuința la a ajuta cât mai mulți refugiați, deoarece a dobândi maturitatea opțiunilor devine dovada că a reușit să-și între în rolul asumat. Această opțiune creativă este aleasă în mod constant pentru personajele-reflector, proza Luminiței Colopelnic rămânând, astfel, o poartă deschisă pentru cititor. Conformarea Liei la regulile jocului este pretextul intrării într-o confesiune ultimă, luminată de o înțelegere a sensurilor care depășește pragul habitudinii. O sete nestinsă de cauze prime, de explicații și de finalități însuflețește un întreg univers interior în care eroina se simte esențializată prin experiență, prin suferință, prin luciditate. Momentele de incapacitate afectivă sunt compensate printr-o hiperactivitate la nivel social, printr-o febrilitate în dinamica relațiilor cu celelate personaje.

În general, raportul dintre elementele psihologiei eroilor este vizibil în structura narativă de suprafață. Cititorul are însă, câteodată, în față episoade care codifică mesajul. În

cazul ucraineanului care dezertase pentru a-și căuta sora ajunsă în România, cititorul se vede nevoit să treacă în structurile de adâncime printr-un efort inițiativ, în măsura în care Lia îl supranumește „Moise”, încât tangențele cu parabola biblică impun o anumită cheie de lectură: așa cum o țară nu poate fi înțeleasă până nu este văzută, nici lumea individuală nu poate fi înțeleasă până nu este redată plauzibil. Moise devine imaginea celui căzut, aflat în condiția lașului, dar care e mânat în acțiune de un scop viabil, major: păstrarea individualității. Observăm, aici, cum voalarea este preferată revelării, din nevoia de a salva zone de mister și de a păstra o discreție firească în biografia unui destin care se întretaie cu altele, la hotarul dintre cele două lumi. Tocmai acest mecanism al scriiturii ranforsează complexitatea personajelor. Luminița Colopelnic aplică voalarea mai ales la nivelul psihologiei personajelor episodice, unde semnele de întrebare reprezintă forma aleasă în detrimentul exhibării afectelor care să lase mai multe porți deschise interpretării.

Complexitatea intrinsecă a personajelor, geografia simbolică a vămii, tonul liric contrastând cu imaginile șocante ale rememorării ororilor trăite de refugiați concură la conturarea unei structuri dihotomice, punând în evidență un mod de a scrie durabil, o formă capabilă să capteze tensiunea situată în dimensiunea inefabilului. Faptul că ambele sectoare ale scriiturii – proza și poezia – fuzionează matricial în expansiunea modelului realist cu inserții psihologice dă măsura unui exercițiu auctorial de aparentă detașare, cu deschideri certe spre conferirea unei autonomii sporite naratorilor. Luminița Colopelnic adoptă această formulă sub imboldul naturii sale de „formator al propriului destin”, după cum se autodefineste, și, cu siguranță, datorită cumu-

lului de unghiuri din care pot fi privite și interpretate semnificațiile situațiilor, ale faptelor și ale personajelor. Cartea de față, edificiu de ficțiune, se sprijină pe temelia realității (appendicele explicativ și planșele fotografice de la final dau seamă cu prisosință). Simbioza realitate-ficțiune plasează povestea între un trecut mitic și un viitor imaginar, ca două flancuri de splendoare pentru un prezent ultragiatic de patima războiului, care naște fie monștri, fie eroi, iar popoarele, fie le dezbină, fie le înfrățește pentru un timp al neuitării, dăruit cu eclatantă munificență de Luminița Colopelnic.

În finalul acestor considerații, îndemnăm cititorii să parcurgă această carte cu sufletul deschis, întru persistența memoriei și decantarea unor valori echivalente frânturilor de lume atribuite fiecărui personaj, în special „libertatea câștigată, redobândirea dreptului la viață”. Emergența unui sens global, cu posibilități multiple de interpretare, depinde, în măsură covârșitoare, de forma pe care o primește dialogul autor-cititori. Or, lumea cărții, chiar în măsura în care e construită în linii perfect recognoscibile, nu blochează oportunitatea la interpretare și îndeamnă cititorul să o refacă în propria lumină, grație unei voci interioare „care rămâne, agățată de aer”, să aline, prin confesiune, rănila trecutului, să netezească, prin cânt, asperitățile prezentului și să preîntâmpine, prin înțelepciune, șocul viitorului.

Iosif-Cristian Pașcalău

Primele irizări

Demult, în perioada jurasică, așa cum îi vor spune oamenii mult mai târziu, la malul râului Libe trăia o zeiță nease-muit de frumoasă.

Era renumită mai ales pentru agilitatea ei și pentru is-cușița de a aduce armonia oriunde apărea. Între forțele cerului, apelor și ale pământului. Între locuitorii adâncurilor și ai înălțimilor. Între vertebrate și nevertebrate. Căci le iubea pe toate deopotrivă.

Capul rotund, corpul zvelt, de un verde ca sticla, mâinile fragile nu-i trădau pofta nestăvilită de viață, pe care o împărțea cu toate făpturile lumii jurasice.

Talia îi era subliniată de o panglică maro, încă de când ieșise din râu. Acolo, pe o frunză bine prinsă de tulpina unei viole, se odihnea după drumuri îndelungi pe meleagurile natale.

Ochii verzi și mintea ageră îi permiteau Lulei să vadă departe și să înțeleagă ce se petrece. Astfel, apărea oriunde și oricând era nevoie. În zilele de înmiresmare a aerului, în nopțile de completare a lunii, în momentele de limpezire a râurilor, toți o doreau în preajma lor.

Când făcea o faptă bună, corpul îi lucea în lumini multi-colore, asemeni unei nestemate, și cerul întreg iriza împreună cu ea. Era un spectacol fascinant.

În a cincizeci și șasea zi de când părăsise stadiul de nim-fă, lumea jurasică s-a adunat să o preamărească pentru cele

zeci de mii de fapte bune. De bucurie, Lula trecu prin multe irizări și deveni, pentru o vreme, de un albastru metalizat, apoi de un galben-verzui foarte intens.

Văzându-se preamărită și citind admirația pe buzele tuturor, pentru prima dată în viața ei de zeiță a simțit că o invadează mândria. Era mândră de tot ce realizase. Adorația i se cuvenea. Toate faptele aveau datoria de a-i aduce laudă, de a-i face complimente.

Și, deodată, a început să scoată urlete infernale, să se schimonosească de durere, pentru ca, în cele din urmă, să se transforme într-o insectă de câțiva centimetri, cu trupul verde, traversat de o bandă maro pe mijloc. Cu aripi fragile, dantelate, dar rezistente, care, bătând de patruzeci de ori pe secundă, o ajutau să zboare foarte rapid. Cu ochi înzestrați cu zeci de mii de lentile care înlesneau parcurgerea a sute de imagini pe secundă.

Cu mintea și inima împărțite între iubire și durere, a înțeles unde a greșit. Și a continuat să ajute, mâncând zilnic sute de insecte dăunătoare, scăpând locuitorii de enervanții țânțari și păianjeni. Și nu numai...

O singură limbă

*...în primele zile
apoi prima săptămână
apoi a doua săptămână
ne-am uitat cu toții ca proștii
spre Ucraina
să vedem dacă
va dispărea
n-a dispărut¹.*

Am ajuns. Toate felinarele sunt aprinse, deși seara abia începe să se îngâne cu ziua. Câtă risipă de lumină, îmi spun.

Pe partea dreaptă, de unde se termină casele și cât văd cu ochii, sunt tarabe cu jucării, apă, alimente, cartele telefonice, produse de igienă, toate luminate, de parcă ar fi renăscut Târgul de Crăciun.

De-o parte și de alta a tarabelor, oamenii nu se zgârcesc nici cu gesturile, nici cu vorbele. Dacă îmi ciulesc urechea, îi aud vorbind ca în Turnul Babel.

¹ Fragment din poezia *Dați arme ucrainenilor* de Alexandru Vakulovski. Alexandru Vakulovski (n. 1978, Republica Moldova) – poet, publicist, prozator, scenarist și traducător; s-a remarcat printr-o scriitură directă, confesivă și experimentală, situată la intersecția dintre autobiografic și ficțiune; este autorul mai multor volume de poezie și proză, colaborator al presei culturale și implicat în proiecte literare și cinematografice contemporane; este fiul lui Alexei Vakulovski – profesor de limbă și literatură română care a refuzat să devină scriitor sovietic.

Pe partea stângă sunt alte tarabe, veste reflectorizante, preoți în sutană, laici în haine groase, mișunând cu oale de sarmale, caserole cu mâncare caldă de acasă, platouri cu lan-goși, termosuri cu ceai. Toți mă îmbie inimoși, ca la hramul bisericii.

Îmi cobor privirea și dau peste trolere, rucsacuri, genți, plase, cuști, saci, valize, de diverse forme și dimensiuni, izolate, abandonate, rezemate de stâlpi de telegraf, de picioarele oamenilor sau ale meselor de piatră, ca în Gara de Nord din București.

Îmi ridic privirea în înalt și constat că doar acolo au mai rămas locuri libere.

Înaintez și văd o mulțime de corturi albe, cu fermoare metalice, cu acoperișuri țuguiate legănându-se constant, distribuite pe două străzi perpendiculare. Și nu, nu e vreme de camping.

Dacă m-aș întoarce și, după câteva serpentine cu străduțe înguste, aș lua-o de-a lungul câmpului înzăpezit, aș ajunge la gara orașului. Aceași din care, cândva, plecau evrei înghesuiți în vagoane de vite.

Mă hotărâsc să urmez indicatoarele și găsesc câteva panouri gri, inscripționate cu caractere roșii.

În fața cortului principal, scrie în mai multe limbi: Punct de Informare.

Îmi întorc privirea spre dreapta și, de ambele părți ale străzii care duce către centura orașului, se află Punctul de Prim Ajutor, Punctul de servire a mesei, Punctul Mama și Copilul, Punctul S.O.S. Pets.

Iar tot înainte, pentru cei care au curajul să înfrunte zarea: Punctul de Trecere a Frontierei Grădina.

Multe puncte. Așa e: azi, toate drumurile duc... într-un Punct. Înțeleg că așa cum există orașe în care să mori și orașe în care să trăiești, există și orașe în care să te refugiezi.

Îmi aranjez, cu o ușoară nemulțumire, rucsacul în care am aruncat doar o sticlă cu apă și un pachet de șervețele. Ce bine mi-ar fi prins acum o căciulă! Sigur am făcut doar doi kilometri din centrul orașului până aici? Atunci, de ce simt ca și cum ar bate năprasnic buranul? O fi de la curenții de pe Lina? O fi mai de departe, dinspre...

Mă uit în jur, încercând să-mi liniștesc inima din piept și să îmi dau seama cu ce să încep. Mirosul de sarmale e înghițit brusc de un iz de moarte și fugă.

Mă învârt fără țintă, cu privirea agățată de fiecare vestă reflectorizantă, de fiecare chip grăbit. Confuzia mea și, poate, felul în care mă uit în toate părțile îl fac pe un bărbat de vreo treizeci de ani să se apropie. Brunet, cu părul creț și des, cu barba prinsă de ger, are un zâmbet obosit, dar cald:

— *Dobryi vecir. Rozmovleaiete ukraiins'koiu?*¹

— *Niet!*²

Răspunsul îmi scapă înainte să gândesc. Știu că nu e ucraineană, dar așa mi-a venit, poate dintr-un film, poate din panică.

El ridică ușor sprâncenele și schimbă imediat registrul:

— *Welcome. Can I help you? Are you Russian?*³

¹ [ucr.] Bună seara. Vorbiți ucraineana?

² [ru.] Nu.

³ [engl.] Bun venit! Pot să vă ajut? Sunteți rusoaică?

— *No, I am not!*¹ îi răspund prea apăsător. Parcă aş fi fost la un interogatoriu.

— *So, you speak English...*²

— *Oh, not so well...*³ mă fâstăcesc, simţind cum îmi îngheaţă obrazii.

— *Anyway, how can I help you?*⁴

— *I want to help the refugees...*⁵

Şi atunci, ca şi cum mi s-ar fi ridicat un văl de pe minte, îl privesc mai atent şi întreb:

— Vorbiţi româneşte?

Uşurarea i se vede limpede în ochi.

— Da. Sunt voluntar, spune, aproape râzând. Aşa blondă, cu rucsac în spate, v-am luat drept refugiată. Viorel, dar lumea îmi zice Vio.

Îmi întinde mâna, iar palma lui e rece, dar strângerea hotărâtă.

— Lucilia. Dar poţi să-mi spui Lia. Cum adică *aşa blondă?*...

Zâmbim amândoi, ca şi cum, în mijlocul haosului, am găsit un colţ de normalitate.

În jur, vocile se suprapun, telefoanele sună, aerul miroase acum a motorină şi a cafea turnată în pahare de carton.

— Cine coordonează aici? întreb.

¹ [engl.] Nu, nu sunt.

² [engl.] Deci vorbiţi engleza?

³ [engl.] Oh, nu aşa de bine...

⁴ [engl.] În fine, cum pot să vă ajut?

⁵ [engl.] Vreau să-i ajut pe refugiaţi.

Viorel aruncă o privire peste mulțime, către microbuze, către mesele improvizate, către oamenii care aleargă dintr-o parte în alta.

— Hmm... greu de spus.

Reflexul de a-și mângâia barba îl trădează și mă face complice la mirarea de a simți printre degete, în locul firelor mătăsoase, sloiuri care se împotrivesc. Viorel se scutură de senzația ascuțită a frigului care l-a făcut să tremure pentru o clipă și continuă:

— Deocamdată, fiecare face ce poate. Vorbește limba pe care o știe, întinde mâna cum se pricepe. Abia mâine-dimineață vom avea o ședință de organizare. Până atunci, hai să ne facem utili! Îți prezint echipa... Uite, chiar în fața Punctului de Informare stau cei care vorbesc ucraineană sau rusă. În curând, îi vom recunoaște mai ușor: cei selectați vor avea veste cu ecusoane de traducători. Ei îi întâmpină pe refugiați și le adresează primele cuvinte în limba lor. E important. Când îți auzi limba, ți se mai așază inima.

În perimetru sunt zeci de localnici, de toate vârstele: adolescenți cu obraji roșii de frig, femei cu mănuși tricotate, bărbați care cară baxuri de apă. Ce îi țin aici, la minus șase grade, când alții nu-și doresc decât liniște?

O voce cunoscută îmi taie șirul gândurilor. Apoi îi văd chipul. Uit de Viorel, de slalomul lui printre corturi.

— Sia, tu ești?! Doamne, ce mă bucur să te văd! Când ai sosit?

Ne îmbrățișăm fără ezitare. Simt cât e de înghețată, dar glasul îi sună viu, aproape vesel.

— De ieri nu m-am mișcat de aici. Bine-ai venit! Avem nevoie de forțe proaspete.

Opt ani s-au strâns între noi ca o paranteză, dar Sia a rămas aceeași. Ochii ei mari îmi vorbesc ca altădată: limpezi și rotunzi, ca niște litere de tipar îmbrăcate în catifea. Zâmbetul îi pornește din colțul buzelor și se aprinde în cele două insule albastre ale privirii. În cei cinci ani de liceu pedagogic, n-am văzut-o certându-se cu cineva. Așa cum le vorbea copiilor, cu transparență și tandrețe, așa ne vorbea și nouă. La practică, ne așteptam una pe alta cu lecții pregătite și emoții cuminți. Îmi semnală greșelile cu o blândețe care nu umilea, ci ridica; le învăluia într-o încredere caldă, de parcă mi-ar fi spus: *Știu că ai fi văzut și tu, dacă te-ai fi privit din afară.* Datorită ei, am devenit un dascăl mai atent.

— Scuze, îmi spune acum, e rândul meu.

Și, cu o voce fermă, așezată sub același zâmbet cald, se îndreaptă spre o femeie care ține în brațe un copil dolofan, încercând să-l reașeze într-o poziție mai comodă.

Se pare că politețea și răbdarea rezistă la minus șase grade. Viorel își reia traseul de parcă nimic nu l-ar fi întrerupt.

— Ceilalți, cei în veste reflectorizante, ajută la bagaje și acoperă nevoile urgente și pe cele de durată. La biroul ăsta, improvizat din ce s-a găsit la o capelă din apropiere, se înscriu ucrainenii care au nevoie de cazare la Grădina sau de transport spre alte orașe. Sau chiar spre alte țări.

Îmi face semn spre o femeie aplecată peste un teanc de foi.

— Ea este Ioana. Lucrează la o listă cu numere de telefon utile. Deja s-au oferit, ca voluntari la distanță, avocați și veterinari.

O clipă, și haosul capătă contur de rețea.

— Mergem acum pe partea cealaltă, să-i cunoști pe colegii de la Prim Ajutor.

Dă la o parte folia de plastic care ține loc de ușă și un val de abur cald ne învăluie.

— Uite-i în acțiune. Sunt operativi, au materiale de urgență și fac un ceai foarte bun. Aici găsești și lumină, și căldură.

Deși cortul e imens în comparație cu celelalte, pare neîncăpător, cele două paturi fiind ocupate de șapte oameni. În jurul lor roiesc trei asistenți care-și notează valorile pulsului, ale temperaturii sau ale tensiunii. Un al patrulea șterge masa pe care încă se zăresc urme din iaurturile înfulecate de cinci copii zgomotoși. Două siluete se mișcă în spatele unei perdele albastre, prinse pe sârmă cu niște ochiuri mari de metal. Alte zeci de persoane așteaptă în picioare.

Bagaje, plânsete, mirări, senzații, energii diferite, miros de spital și de frică. În mijlocul frigului și al nesiguranței, cortul acesta pare o inimă care bate constant și ține în viață tot ce e în jur.

— Ți-ai făcut o idee. Mergem mai departe, hotărâște Viorel, iar eu respir ușurată, ca și cum aș fi trecut un prag invizibil.

Ocolim un morman de cutii și ajungem la următorul cort.

— Aici e pentru îngrijirea animalelor, spune el. Găsești hrană pentru micile supraviețuitoare și cuști speciale. Chiar

dacă le cad bombele în cap, când fug, ucrainenii își iau cu ei și sufletele de companie.

Ultima propoziție o rostește mai încet, aproape ca pe o taină, cu mâna atârnată de fermoarul cortului. În glas i se aude un fel de respect.

Mă gândesc că și eu aș face la fel. Că n-aș putea pleca lăsând în urmă o ființă care depinde de mine. Alung repede imaginea care încearcă să mi se așeze în fața ochilor: Flopsy a mea, zgribulită într-un cort ca acesta, cu capul sprijinit pe lăbuțele din față, ochii mijiți de frig și teamă.

Privesc din prag. Patru căței se năpustesc asupra bolurilor cu mâncare, fără pauză, ca și cum fiecare înghițitură ar putea dispărea. O pisică își face tacticos toaleta, cu o demnitate aproape sfidătoare, de parcă, în sfârșit, a găsit un răgaz și pentru sine.

Îi zâmbesc voluntarei cu mâinile zgâriate, cu cearcăne adânci și obrajii vineți de frig. Promit hotărât că îi voi găsi un înlocuitor. Mă gândesc la mine, evident.

Când ies, lacrimile mă trădează. Viorel vede, nu spune nimic, doar îmi întinde o batistă, apoi acoperă pauza stânjenitoare cu vocea lui egală:

— Bietele animale sunt lihnite și speriate. Așa și stăpânii lor. Am anunțat că avem nevoie de mai mulți psihologi și veterinari, să vină aici, fizic, lângă noi.

Cine mai folosește, în zilele noastre, batiste de pânză? Ezit o clipă, iar el îmi spune că mai are destule, s-o folosesc liniștită.

Și iată-mă: în timp ce oamenii fug din calea războiului, eu negociez... și accept o batistă verde.

— Nu mă înțelege greșit, spun încet. Drama oamenilor m-a atins la fel de adânc. Doar că animalele... ele nu știu să-și ascundă frica. Sunt mai expresive în neputința lor. Sau poate că nu e despre ele. Poate e doar o acumulare. Un preaplin de emoții care, la un moment dat, își cere dreptul să curgă.

— Înțeleg, spune el și mă bate ușor pe umăr.

Gestul e atât de firesc, încât mă surprinde. Mai există, oare, felul acesta de încurajare simplă, fără cuvinte mari?

Deodată, Viorel se oprește și îmi arată doi băieți care stau pe o bordură. Își amintește momentul în care au trecut podul peste Lina. Băiatul cel mare, Valentin, ducea în spate ambele bagaje, două genți portocalii pline cu mâncare și caiete cartonate, iar în mână avea cheia de la casa lor. O ținea strâns, ca pe un talisman care nu mai deschide nimic, dar încă leagă.

Îl privesc cu atenție: băiatul vorbește puțin și privește mult, ca și cum ar număra ieșirile dintr-o lume care nu mai are uși. Frigul lovește mai tare, dar el își scoate geaca fără ezitare și o așază pe umerii fratelui mai mic. Rămâne în tricou, în ger, cu brațele strânse pe lângă corp.

Fratele, mai scund, cu ochii prea mari pentru chipul lui obosit, nu spune nimic. Ține geaca strâns la gât, de parcă ar ține acolo o promisiune. Din când în când, îl privește pe Valentin, scurt, ca să se asigure că e încă acolo. Își freacă mâinile, apoi le ascunde în mâneci. Nu plânge. Niciunul nu plânge.

Nu știu cum să-i ajut. Mă simt paralizată, privind cum frigul le mușcă mâinile și umerii, cum tăcerea lor reține tot ce nu pot să spună. Încerc să găsesc un gest, orice, dar rămân fără răspuns.

Atunci, apare Sia. Le simte neliniștea ascunsă, le vede tremurul reținut. Fără să întrebe nimic, îi acoperă pe amândoi cu o pătură groasă, pe care o cere de la pompieri. O așază cu grijă, de parcă i-ar înveli nu doar de frig, ci și de tot ce au lăsat în urmă. Pentru câteva minute, băieții se apropie unul de altul. Frigul se retrage. Nu dispare, dar devine o poveste suportabilă.

Câțiva metri mai încolo, Viorel îmi arată un spațiu gol, o bucată de pământ bătătorit de pași.

— Acolo se va instala un cort cu haine și încălțăminte din donații. De asta se ocupă ONG-urile. Pe unii, va trebui să-i încălzim la propriu. Cei care au avut timp și-au pus câteva lucruri într-o valiză. Alții au fugit cu ce aveau pe ei. Când îți fuge pământul de sub tălpi, nu mai alegi. Apuci viața și alergi.

Îl privesc cum vorbește, cu aceeași naturalețe cu care ai depăna amintiri la o cafea, și nu găsesc cuvintele potrivite să-i spun cât sunt de uimită. A trecut doar o zi de la începutul războiului. O singură zi. Și totuși, ziua aceasta pare un sac fără fund, din care se revarsă neconținut chipuri, istorii, frig.

— Și, dincolo de tarabe? întreb.

— Patronul pizzeriei și-a pus spațiul la dispoziție, până se va amenaja un cort mare de așteptare. Uneori, nu ne ajung mașinile, nici taxiurile. Oamenii stau în frig până găsim ceva să-i ducă mai departe sau până pleacă trenul. Și, uite așa, Poarta Cetății a devenit cel mai cald adăpost pe care l-au avut în ultima vreme.

Mă gândesc la casele luminate din oraș, la caloriferele fierbinți, la cinele liniștite.

— Dacă ar ști toți ce se întâmplă aici, n-ar mai putea sta indiferenți, spun.

— Cei mai mulți știu, răspunde el. Dar oamenii sunt feluriți. Unora le pasă și sunt aici. Alții cred că nu e războiul lor și își văd de viață. Apoi sunt cei care ar ajuta, dar nu le permite timpul sau sănătatea. Și mai sunt cei care condamnă implicarea noastră; spun că avem săracii noștri, că nimeni n-ar face la fel pentru noi.

Îl ascult cum așază categoriile una câte una, fără patimă, aproape didactic.

— Dar aici e vorba de oameni nevinovați, spun eu. Oameni care au muncit o viață și acum nu mai au ce pune pe masă. Magazinele lor sunt goale. Trăiesc din rezerve și din ce le trimitem noi.

— Întocmai, răspunde, iar în voce i se ridică un val. Sunt loviți din senin de o soartă nedreaptă. Și nu stă în puterea lor s-o schimbe peste noapte.

Pentru o clipă, tonul lui taie aerul rece ca o lamă. Îl privesc cu respirația suspendată. Apoi îl aud revenind la liniștea aceea care nu e nepăsare, ci control:

— Și mai sunt autoritățile. După ședințe și consfătuiri, își vor decide poziția. Deocamdată, noi, voluntarii, suntem linia întâi. Nici noi nu știm exact ce e de făcut. Dar ne purtăm ca și cum am ști.

Caut o urmă de ironie. Nu găsesc. Doar hotărâre.

Ochii mei încearcă să cuprindă tot: războiul, frica, vacarmul, plânsul care vine în valuri. Parcă aș vrea să înghit patruzeci de milioane de ecouri și să le țin în mine, să nu se mai audă. Cu cât încerc să mă îndepărtez, cu atât simt mai

puternic amestecul de calm și patimă care îl învăluie pe Viorel. E molipsitor. Te face să crezi că poți sta drept, chiar dacă lumea se clatină.

— Acum că ți-am făcut prezentările, unde crezi că poți fi de ajutor?

— Oriunde...

Și atunci, simt că din trupul meu firav se desprind zeci de brațe, cu sute de degete, zeci de picioare, zeci de ochi. Și nu-mi sunt de ajuns.

— Mai întâi, ajut la împărțirea sarmalelor. Apoi, merg la necuvântătoare. De-acum, mă descurc. Mulțumesc... pentru tot.

— Ne mai vedem pe-aici, spune el.

Înclină ușor capul și duce mâna la inimă. Gestul are ceva solemn și familiar în același timp. Îmi amintesc de profesorul meu de istorie, care făcea la fel când vorbea despre Napoleon. Mă întreb, fulgerător, de partea cui ar fi acum. Dacă Grădina aceasta e pentru ucrainenii o insulă de exil sau un liman. Dacă e cetate, grădină sau doar o gură de aer.

Până să-mi termin gândul, Viorel a dispărut în valurile de oameni.

Pornesc brusc. Mă împiedic de un bagaj uitat și cad înainte, cu toată greutatea, pe zăpada murdară. Pentru o clipă nu mai văd decât bocanci. Unul îmi calcă mâna. Altul îmi lovește coastele.

Aerul îmi fuge din piept. Nu mai aud nimic clar, doar un vuiet amestecat: strigăte, ordine, plâns, fragmente de cuvinte rupte din toate colțurile lumii.

Pentru o fracțiune de secundă, înțeleg. Așa începe dispariția: nu cu moartea, ci cu faptul că nimeni nu te mai vede.

Încerc să mă ridic, dar nu reușesc. Cineva mă atinge din greșeală. Altcineva mă împinge fără să știe.

Și atunci: o mână. Fermă. Caldă.

Nu spune nimic. Mă apucă de braț și mă trage în sus cu o forță liniștită, de parcă ar fi făcut asta de o mie de ori. Ridic ochii: nu-i înțeleg limba, nu-i știu numele. Îmi zâmbește scurt și dispare în mulțime.

Rămân în picioare, cu inima bătând nebunește.

Nu știu ce mi-a spus. Dar am înțeles. Pentru prima dată de când am ajuns aici, nu mai aud zgomotul ca pe o confuzie. Îl aud ca pe o singură voce. O limbă fără cuvinte. O limbă în care *te ridic* înseamnă mai mult decât orice frază corect rostită.

Mă scutur instinctiv, deși zăpada nu s-a prins de mine. Nu mă doare. Sau, poate, nu mai contează. Ridic capul. Respir adânc. Nimic nu mă poate opri din ce mi-am propus.

Trec câteva ore în care împart mii de sarmale, ofer felii de cozonac, apoi plăcinte, napolitane, supe calde și ceai.

Mă mut în fața altui cort, hrănesc animale, le pun în cuști și în lese, la cererea stăpânilor.

Oameni pe care îi întâlnesc uneori pe străzile orașului îmi întorc zâmbetul și îmi întind o mână colegială.

Nicio clipă nu mă întreb ce caut aici. În fața nedreptății, el, străinul, devine aproapele. Eu însămi.

Nu e nevoie să le înțeleg povestea în cuvinte. E de ajuns să le văd ochii plânși și privirea pierdută. Tremurul, izbucnirile violente, gesturile haotice. Lăcomia cu care sorb porția de supă sau dau pe gât bolul cu apă. Felul în care își țin copiii de mână sau cățelul în brațe, dispararea cu care îi strâng

la piept când se îndepărtează preț de câteva secunde. Cizmele scâlciate de atâta mers. Și, în cazul tuturor, oboseala. Revolta înăbușită e un sentiment obositor. O simt și ei, o simt și eu.

Nu, nu e Gara de Nord, dar continuă să se umple de oameni și animale cu destinații clare sau incerte. Ucrainenii sau străini pe care războiul i-a surprins acolo cu vreo treabă și acum fug mâncând pământul. Pleacă, vin alții. Încontinuu. De toate vârstele. Albi, palizi, roșii de frig, galbeni sau creoli. Cu sau fără familie. Cu sau fără bagaje. Mai bine sau mai prost îmbrăcați. Pe jos sau cu mașini scumpe după care mai fluieră câte un cerșetor aflat și el pe aici... la datorie.

Exceptându-i pe cei care se aflau la locul și în momentul nepotrivit, cine erau până mai ieri oamenii aceștia cărora azi li se spune refugiați? Muncitori, medici, dascăli, șoferi, întreprinzători..., care se duceau la serviciu pentru a-și întreține familiile și pentru a-și face datoria de cetățeni mai mult sau mai puțin harnici, serioși, responsabili. Au plecat lăsând în urmă case, mașini, ferme, întregi sau preschimbate în ruine, agoniseala de-o viață. Dar, mai ales, familii, prieteni, unii teferi, cel puțin pentru o vreme, alții deveniți amintire.

Locuitorii din Grădina se vor duce la același serviciu, cu același entuziasm sau fără, cu aceeași mașină sau una mai nouă. Își vor lăsa copiii în fața aceleiași școli. Își vor lua pâinea tot de la *Delicii* și benzina de la *OMV* sau *Petrom*. Își vor scoate bișonii la plimbare în șoșoni. Însă niciodată nu va mai fi ca înainte.

Între cerul revoltat și pământul vămii scuturat până-n adâncuri, viscolește ca la sfârșitul vremurilor. Un grup de

voluntari înfruntă îndârjirea stratului alb de pe indicatoare și panouri, pentru ca niște colindători întârziați să vadă poarta la care trebuie să bată pentru a cere adăpost. Trista lor colindă umple zărilor.

Mult după miezul nopții, las buranul în urmă, însă iau cu mine praful alb pe haine și în plete. Ghetele mele lasă urme adânci în memoria zilei și a zăpezii care continuă să se aștearnă. Sunt sigură că mâine, la aceeași oră, din balconul meu de pe strada Nuferilor, voi auzi chemarea aerului siberian din vamă.

Pe alocuri, felinarele îmbracă fulgii în mantie aurie. Nu reușesc să văd chipul individual al fiecărui fulg, dar sunt sigură că buzele tuturor rostesc o rugăciune de mulțumire. Iau cu mine și câteva raze de lumină.

Cu gândul la omul frumos, mă îndrept spre casă, istovită. Până să ajung în patul cald, îmi iau, smerită, cuvintele înapoi: la granița dintre lumi nu există risipă de lumină.

Pășesc, sau mai degrabă, plutesc. Mă simt mai mulțumită de viața mea, de pacea pe care nu trebuie să o caut, doar să știu să o păstrez.

Și Ea a fost acolo, scrisă pe foițele unor inimi tremurânde. E și acum acolo, umplând fisurile unui pod șubred și zalele gardului la care unii trebuie să ajungă.

Nu, n-am visat. Dovadă e batista de culoarea ochilor mei pe care o așez într-o cutie nouă cu amintiri și o vâr sub pat, lângă un alt obiect drag, vioara. A fost o noapte de care voi dori cândva să-mi amintesc. Sunt convinsă că nu sunt singura care simte așa. Au fost mulți martori la miracolul nocturn: o dată în viață, Crăciunul a revenit în februarie.

În seara asta, între vămi, fusul lunii a început să toarcă o poveste pentru urechile mari ale istoriei.

A fost odată ca niciodată un Turn Babel în care oamenii căutau, prin cer, să ajungă în rai. Aici și acum este o cetate prin care oamenii caută, pe pământ, să fugă din iad. Azi, în Turnul Babel din Grădina, oamenii au vorbit o singură limbă: *dăruineana*.

Pact în fața durerii

*Am încetat să mai credem
în povești
în fântână am aruncat
ultimul ciob
de lună
iar în zori
ne-am apucat
să desfacem
ca pe o pâstaie
fericirea
firava noastră fericire¹.*

Podul de lemn peste Lina nu e nici lung, nici impunător, dar pare să țină pe umerii lui mai mult decât ar trebui. Scândurile, tocite de pași grăbiți, scârțâie diferit sub fiecare trecere, de parcă ar ști să deosebească fuga de speranță. Lemnul, cândva deschis la culoare, s-a închis în timp, adunând ploaie,

¹ Poem de Roman Bavoval [tr. n.].

Roman Bavoval (1950–2005) – poet, traducător și medic; a aparținut generației diasporei ucrainene care a cultivat conștient continuitatea culturală în afara patriei; deși născut și format în Belgia, a ales să scrie preponderent în limba ucraineană și să se afilieze grupării moderniste *New York Group*, afirmând astfel o identitate literară ucraineană asumată; opera sa reflectă frecvent tema memoriei, a exilului și a fidelității față de rădăcini, exprimând dorința de a nu rupe legătura cu patrimoniul cultural ucrainean.

noroi, urme de tălpi și povești pe care nu le mai poate spune nimeni până la capăt.

Apa Linei curge domol, oglindind cerul revoltat de tot ce se întâmplă deasupra ei. Un gard de protecție trasează o limită fragilă, mai mult simbolică decât reală. Dincolo de el, arinii și copacii de pe mal se apleacă ușor, ca niște martori tăcuți, parcă încercând să acopere, cu umbra lor, ceea ce oamenii nu mai pot duce.

Pe aici trec toți: cu sacoșe, cu valize, cu copii în brațe sau doar cu ceea ce au reușit să nu piardă pe drum. Unii privesc înainte, grăbiți, alții se opresc o clipă, ca și cum ar vrea să lase ceva în urmă.

Podul nu oprește pe nimeni. Nu întreabă, nu judecă. Leagă două lumi care nu mai sunt aceleași și, pentru mulți, le desparte pentru totdeauna.

În urmă cu o lună, podul era traversat, din când în când, de câte unul de-ai noștri care se întorcea cu unt, halva, țigări mentolate și dulciuri cum numai dincolo se găsesc.

Acum, rezistă în tăcere, solidar cu tot ce trece peste el. Cea mai mare încercare vine în jurul orei unsprezece, când sosește trenul cu refugiați.

Din biroul vamal, sunt trimiși în serii mici și încolonați câte doi. Dincoace ajung mai mulți deodată, ca o turmă fără păstor.

Într-o zi obișnuită, deși nimic nu e obișnuit din ce se întâmplă, vezi mii de pași timizi, mii de ochi rătăciți, mii de mâini întinse. Auzi mii de timbre vocale.

Aerul se umple de aceleași fraze rostite de voluntari și repetate de traducători de mii de ori: *Nu, nu se plătește, e gra-*

tis. Trebuie să vă înregistrați mai întâi. Dumneavoastră mergeți la „Mama și copilul”. Luați mai întâi un sandviș. Toaleta e acolo, a doua la stânga. Cele mai multe sună ca niște promisiuni: Sigur că vă ajutăm. Fiți liniștit, ne ocupăm noi de cățel. Fiți liniștită, avem grijă și de pisică.

Prioritare sunt elementele de rezistență ale oamenilor. Cele ale podului istoric, deși grav afectate, au fost amânate. Poate, uitate.

Totuși podul peste Lina nu e un pod oarecare. E începutul și sfârșitul altei țări. O țară în care au rămas cei dragi.

Până mai ieri, credeam, asemeni Cellei Serghi¹, că nimic nu-i mai trist decât o gară în vreme de război.

Acum, sunt sigură că nimic nu-i mai trist ca podul acesta. În fața lui, riscând să fie călcați în picioare de mulțime, o femeie cu pletele-n vânt și doi copilași stau îngenunchați, cu privirea departe. Al treilea doarme la pieptul femeii. Brațele ei se strâng intermitent în jurul bebelușului, cu mișcări tremurânde, aproape involuntare. Privirea vine dinspre depărtări pentru a se așeza pe creștetul copiilor. Ei sunt tot ce mai are, prinși într-o lume care a răsturnat tot ce știau.

În jurul ei, vede doar haos și panică, o mare de necunoscut care se adâncește, în timp ce realitatea pierderii devine coplesitoare.

Rugăciunile i-au înghețat pe buze. Suspinele i s-au oprit într-un colț al gâtului. Cuvinte pentru despărțirea de azi încă n-au fost inventate. Cu ce cuvinte îți iei rămas-bun de la su-

¹ Cella Serghi (1907–1992) – scriitoare, publicistă și traducătoare română, o remarcabilă interpretă a sufletului feminin, dar și a conștiinței umane încercate de refugiu, neliniște și dor, pe fundalul războiului.

fletul celui drag al cărui trup a fost sufocat până la pierderea cunoștinței și aruncat într-o canalizare?

Vestea morții celui care îi fusese nouă ani soț a ajuns la Natalia prea devreme. Cu doar o săptămână înainte, în sub-solul blocului din Izium, pe peretele zgâriat de nume, ultimele semnături ale celor care își așteptau sfârșitul, Tolyk îi desenase drumul spre România. Îi vorbise rar și limpede: până la Harkiv pe jos, de acolo, dacă au noroc, o mașină până la Kiev, apoi trenul spre Solotvino. Un fir subțire de salvare, întins peste o hartă sfâșiată. Îl repetase de mai multe ori, cu o înverșunare aproape luminoasă, ca și cum, rostindu-l, ar fi putut să-l facă sigur. Întrebaseră pe toată lumea, adunaseră direcții, zvonuri, speranțe. Spre Cernăuți sau Polonia era prea multă lume. La Grădina Însă, se spunea că nu ajung camioanele mari. Acolo aveau să aștepte, aproape de casă, aproape de ei înșiși, sfârșitul războiului și întoarcerea. Iar dacă lumea se rupea de tot, aveau să plece mai departe. Dar cât de departe poți fugi cu trei copii după tine?

Vestea morții celui care le fusese tată, atât cât îi îngăduise viața, a căzut peste ei ca o ușă trântită într-o casă fără ferestre. Matvii abia împlinise șapte luni, o vârstă în care lumea nu are încă nume. Prea mic pentru absență, prea mic pentru durere, și totuși condamnat la amândouă. Polina și Stepan urmau să intre la toamnă în clasa întâi, cu ghiozdane noi și întrebări vechi de când lumea. În câți ani de școală se învață războiul? Și, mai ales, în ce lecție începe să aibă sens moartea?

Minutele trec, însă niciunul dintre noi nu îndrăznește să o ridice pe femeie, să-i vorbească, să o scoată din perimetrul cel mai aglomerat din Punct.

O știu pe Natalia din ziua în care a trecut granița. Când i-am văzut mâinile roșii cu care își strângea copilul la piept, mi-am scos mânușile și i le-am pus ei. Mi-a zâmbit cu recunoștință, un zâmbet forțat, dureros. I-am șters copiii la nas și i-am dus pe toți să mănânce.

Am întrebat-o apoi de bagaje. Mi-a spus că puținele lucruri pe care le luase cu ea, când obosise, le lăsase la marginea unui drum.

Până le-am găsit cazare, au așteptat în cortul *Mama și copilul*, unde Polina a umplut un bloc de desen cu portrete de familie. Câte două pe fiecare pagină. Așa stăteau acasă.

În zilele care au urmat, Natalia venea o dată pe zi de la pensiune. Se oprea, mai întâi, în cortul cu mâncare. Lua lapte praf, câteva borcănase cu piureuri pentru bebeluși și câte trei porții din orice era de mâncare. Mă gândeam că obosea la, frigul și tristețea i-au secat sânii, privându-l pe Matvii de laptele matern bun și hrănitor. Venea cu Polina, pe care, din cauza firii ei neastâmpărate, cred, nu se îndura să o lase în cameră. În schimb, pe Stepan unde-l punea, acolo îl găsea. Pe băieți îndrăzneala să-i lase în grija gazdei. Pe Polina – nu.

Oricum, Natalia nu zăbovea mult, nu vorbea cu nimeni, nu căuta, asemeni altora, cunoscuți printre refugiați. Părea că suferința ei o acaparează cu totul.

Lua apoi scutece și ce mai avea nevoie pe termen scurt și pleca.

Zicea că se află pe un pământ primitiv, dar vremelnic. Nu se aprovizionă niciodată pentru mai multe zile. Era incredințată că situația urma să se schimbe în bine de pe-o zi pe alta.

Uneori, apucam doar să le fac cu mâna de la distanță. O recunoșteam pe Natalia după mersul robust, dar iute, iar pe Polina după loviturile aplicate mamei, după încercările de evadare din mâna cu care era ținută strâns.

Alteori, mă apropiam și o vedeam pe fetiță cum strângea din dinți și din pumni, ca să nu izbucnească în plâns.

Ultima dată când ne-am întâlnit, i-am recomandat Nataliei să nu o mai aducă. Îi făcea rău revederea locului în care a înțeles că tata a rămas dincolo de pod, într-o altă țară.

Acum, iat-o pe copilă îngenuncheată, lângă fratele ei, lipită de mama îndoliată. Simt că o înțeleg pe fetița asta blondă cu cosițe mai bine ca oricine. În ochii ei fără expresie mă văd pe mine. Am fost și eu pierdută, aspru domolită, orfană.

Pe fața Polinei nu curge nicio lacrimă. Întreaga revoltă s-a spulberat. Corpul ei nu are nicio reacție, nicio scrâșnire.

Cu paltonul albastru și căciula galbenă, cu genunchii proptiți în zăpadă, cu mâinile mici împreunate, pare o icoană. Mă duce cu gândul la statuile de pe treptele altarului din biserica noastră.

Stepan e o copie a mamei și a surorii gemene.

Binele așteptat n-a mai venit. A venit însă ceva ce nu poate fi adevărat.

Când închide ochii, Natalia încă simte căldura brațelor lui Tolyk, cuprinzându-i pe toți laolaltă.

Pentru a da crezare veștii, în locul cel mai apropiat de sufletul celui dispărut, la care putea ajunge, pe gardul de protecție din capul podului, Natalia a atârnat o panglică în culorile steagului ucrainean, un lacăt al iubirii și o frază de adio, scrijelită pe o plăcuță de lemn.

Oamenii care trec în grabă nu au ochi să citească. Doar noi, voluntarii, de câte ori ne aflăm în preajmă, deși nu l-am cunoscut pe erou, îngânăm, ca pe-o rugăciune, fraza Nataliei: *Tolyk Maliuska (1990-2022), dormi în pace, legănat de cântecul nostru de adorație veșnică!*

Și Ea e acolo, liant cu lumea de apoi.

Tot Ea ne adună seara, în fața bisericuței ucrainene din oraș, ne pune candelile în mâini și le așază pe asfalt. De pe treptele înguste, ne aplecăm și le mutăm una câte una, până când lumina lor tremurată începe să scrie pe întuneric un singur cuvânt: PACE.

Leac pentru memorie

*Oftând se închina moșneagul,
Prin sălcii soarele-apunea
Și-ncet, târând cu el toiagul,
Spre vis bătrânul se ducea¹.*

În vacarmul de la graniță, o voce pare că vrea să străpungă cerul. Mă apropiu puțin de locul de unde vine, astfel încât să pot urmări și ce se întâmplă pe pod.

Văd, așezat pe zăpada groasă, un bătrân pe jumătate dezbrăcat. Măinile îndreptate spre cer par pictate de Dürer².

Din bocancii butucănoși ies la iveală două picioare goale, vinete. Sia se apropie și încearcă, în zadar, să-l convingă să-și ia înapoi încălțările până când i se aduc șosete. Frigul nu îi descurajează nici urletele, nici gestul de a arunca la întâmplare geaca, altădată de un albastru deschis, un hanorac îm-

¹ Fragment dintr-un poem de Taras Șevcenko [tr. Victor Tulbure].

Taras Șevcenko (1814–1861) – poet, prozator, pictor și figură centrală a renașterii culturale ucrainene din secolul al XIX-lea, considerat poetul național al Ucrainei; autor al volumului fundamental *Kobzar* (1840), opera sa lirică îmbină romantismul cu un puternic filon social și patriotic; prin poeziile sale încărcate de durere, empatie și revoltă morală, Șevcenko rămâne un glas al conștiinței ucrainene; versurile sale nu glorifică violența, ci pun în lumină suferința oamenilor prinși în războaie și opresiuni, afirmând demnitatea, responsabilitatea și compasiunea drept valori fundamentale ale unei comunități.

² Albrecht Dürer (1471–1528) – pictor german, creator de gravuri și teoretician al artei, preocupat de moralitate și spiritualitate.

pletit din lână, două bluze de culori diferite, un tricou și un maiou.

Hainele, care trec pe rând peste capul în balans, îi zbârllesc firele rare de păr, dându-i alura unui profet ieșit din minți.

Pentru ceva vreme, îl pierde din vedere, căci oamenii se adună și fac cerc în jurul lui. Doar vocea lui guturală se mai aude de departe.

Preiau alți refugiați, dar ochii mei îl caută din când în când. Deși nu înțeleg o iotă, am același sentiment ca la biserică, atunci când cred că mesajul părintelui, de câte ori e aspru, e anume pentru mine. Cuvintele se ridică spre cerul cenușiu, dar se prăbușesc asemeni unor soldați neînarmați. Bătrânul face o pauză scurtă, cât să-și umple plămânii, și cuvintele lui zboară pe deasupra capetelor noastre, dar se întorc asemeni unor sateliți cosmici care și-au ratat lansarea.

Oricât mă concentrez, nu-i pot traduce jelania. Dar, în culoarea sonoră, identific nuanțe de gri și negru metalic.

La un moment dat, îl văd luat pe sus de doi voluntari, care îl duc în cort, probabil pentru a-l îmbrăca, a-l calma și pentru a fluidiza traficul.

— Ce striga Dezbrăcatu'? o întreb pe Sia care se apropie și își reia misiunea cu un aer mai relaxat.

— Dezbrăcatu'? E în stare de șoc. La început, urla că rușii nu au niciun Dumnezeu. Plângea după bisericuța lui pe care au distrus-o, după altarul la care și-a botezat nepotul. Deodată, a început să amestece de-a valma castraveți, mașini îngropate în pământ, garduri acoperite cu pânză neagră, pe cineva care trece granița prin apă, trenul de la Kiev, niște

șosete de lână... La sfârșit, a zis că vrea să-și dea hainele de pe el celor care n-au. Bietul om, prin câte a trecut!... Și, văzând îngrijorarea mea, Sia adaugă: Nu te mai gânde! E pe mâini bune acum.

— Mai stai puțin, insist eu, întorcând-o cu brațul din drum, pe frigul ăsta sunt oameni care trec granița prin apă?

— Nici vorbă, bătrânul delirează. Dar văd că te-a prins povestea lui. Hai să ne așezăm la o cafea, ne odihnim puțin picioarele și-ți spun cât am înțeles...

Găsim, într-un colț al pizzeriei, o masă liberă și comandăm două *espresso* scurte, amare. Ador cafeaua de la Poarta Cetății. Dar și mai mult îmi plac poveștile adevărate de la graniță.

— Te pomenești că iar te-ai apucat de scris ca-n liceu, îmi zice după prima înghițitură aromată.

Neîncrezătoare în fața negării mele scurte din cap, continuă:

— Adevărul e că vorbea mult... prea mult, și nu-mi dau seama ce e amintire adevărată și ce a aflat pe drum, de la alții. Călătorește de zile întregi... dar dacă mintea lui încă e întreagă și tot ce povestește e real... atunci a văzut mai multe decât poate îndura un om. Nepotul lui de doisprezece ani, ucis pe stradă, jucându-se cu mingea... fiul și nora, murind la coadă, unul la pâine, celălalt la farmacie... mâini și picioare zburând... capete rostogolindu-se. În primele zile, suna fără oprire la numărul de urgențe...

— Da, e prea mult, murmur eu. Pentru un om în vârstă, dar, sincer... pentru oricine. Doamne, prin ce nenorociri trec

ucrainenii! De asta fug oamenii ăștia... fug și lasă totul în urmă.

— Și nici măcar nu voia să plece de pe pământul lui, continuă Sia. S-a hotărât abia în dimineața în care, tocmai în fața casei, a fost împușcat poștașul, tată a șase copii, pe care îl chemase crezând că era în siguranță. În acea dimineață, bătrânul a pornit la drum. Apoi, când își trăgea răsuflarea la marginea unei păduri, a văzut un lanț de femei și copii. Ochii le erau acoperiți cu cârpe, mâinile legate, ținându-se de o frânghie, înaintau pe un câmp minat... vecinii lui, oameni de toate vârstele, care nici măcar să plângă nu îndrăzneau, de frică să nu stârnească moartea.

Se oprește o clipă și își mușcă buza:

— Atunci, și-a dat seama că nu mai avea nicio rudă în viață, că fuga lui nu mai avea sens. A vrut să se spânzure de un copac. Și totuși... în timp ce aștepta să treacă femeile cu frânghia, s-a gândit că e mai bine să moară așa cum a trăit: ca un bun creștin. Și, mai mult, a hotărât că e de datoria lui să treacă granița. Lumea trebuie să afle, să ceară socoteală... Aici, în Punct, cei puțini care l-au înțeles își făceau cruce, înjurau și blestemau în același timp.

Din instinct, îmi fac și eu cruce.

— Era să uit, mai spune Sia. S-a plâns și de un lot de pământ pe care planta roșii, ridichi, căpșuni... dar mai ales de un piersic. Nepotul lui trebuia să se cațere în el vara asta. La un moment dat, s-a aplecat și mi-a șoptit: *Până ieri, era un piersic care mă ajuta să mă agăț de viitor... acum e doar trecutul. Un pom pe un pământ unde femeile urlă de durere, copiii înnebunesc, bătrânii mor de foame, de sete... și mai ales*

de frig. Și atunci, a început să-și arunce hainele în aer, ca și cum ar încerca să le rupă de pe trup, de furie și durere... Uite, intră un preot la el.

Și vocea Siei scade:

— Se pare că e mai grav decât părea... Mă duc să văd ce se întâmplă.

Rămân în tăcere.

Între mingea nepotului și dulceața piersicilor, se întinde toată prăpastia lumii.

În scurt timp, Sia se întoarce cu un zâmbet misterios din care înțeleg că Dezbrăcatu' nu e pe moarte.

— Bătrânul e lucid și senin. A chemat un preot care vorbește ucraineana și l-a pus să se înregistreze în telefonul lui spunând *Tatăl nostru* și *Născătoare de Dumnezeu*. Nu mai vede să citească, începe să uite rugăciunile, dar așa, oriunde va ajunge, se vor ruga împreună. Trebuie să recunoaștem, bătrânul din Cernihiv are momentele lui de sclipire. Și de tăceri. Între două ascultări.

Mă ofer să plătesc eu cafeaua. Aș plăti zilnic să pot intra în viețile lor, să le iau din poveri.

Ieșind, vama se umple iar de zgomot. De oameni care parcă aduc cu ei ecoul șenilelor, al roților de tren și al sirenelor din alte zări.

Văzduhul freamătă de șoaptele sleite ale refugiaților nou-sosiți în Punct. Dar și de glasul, ceva mai stabil, al celor care, deși au găsit un sălaș vremelnic la Grădina, revin zilnic pentru a-și întâlni destinul în alții. Sau pentru a se convinge de libertatea câștigată, de redobândirea dreptului la viață. Vin ca după un fir al Ariadnei: pierdut, găsit, rătăcit, regăsit,

pierdut din nou. Pe câte o cărare a labirintului, și unii, și alții găsesc un umăr pe care plâng pentru o vreme. Apoi, întăriți, îl oferă pe al lor.

Din când în când, mai trece câte un creștin localnic, zicând ca pentru sine: *Pocăiți-vă, vine sfârșitul lumii!* Alții, cu spirit mai practic, au ocupat o masă de unde împart, mie, nouă, lor, tuturor, cărți, cruci, talismane, adrese ale unor biserici din zonă.

Și Ea e acolo, ținând fire între oameni, între cer și pământ.

Și mai e o voce care rămâne, agățată de aer, ca și cum ar refuza să plece odată cu noi. Se prelungește dincolo de trupuri, dincolo de corturi, dincolo de frig. Cuvintele, deși nu le înțeleg pe de-a-ntregul, se desfac în mine cu o limpezime stranie, ca și cum mintea mea le-ar ști dinainte, dintr-un alfabet mai vechi. Îmi străbat încet inima și o umplu de recunoștință: mai sunt oameni care nu uită să-l mulțumească lui Dumnezeu, chiar și atunci când totul pare pierdut. Am întâlnit deja prea mulți gata să-L tragă de urechi.

Pe fundal, dintr-un telefon lăsat deschis, continuă să curgă rugăciuni înregistrate pentru un bătrân care își pierde memoria.

Un pământ nou

*Privești în jur: Dar cine-i fauna asta oare?
Lentila biconcavă nu ni-i de folos.
Și pentru oameni, omenirea-i Carul Mare,
Dar încă sufletul lor din copac nu s-a dat jos¹.*

În liniște sau cu zgomot, oamenii continuă să treacă. Unii sunt confuzi, treziți brutal dintr-un coșmar; alții plâng după ce au lăsat în urmă. Unii sunt în stare de șoc, cu accese de nebunie; alții se bucură că au scăpat teferi și nimic altceva nu mai contează. Unii își poartă viața în două sacoșe, alții în tăceri grele, imposibil de împachetat.

E o dimineață rece, luminată doar de zăpada așternută peste noapte. Norii stau agățați de cerul gri, ca niște visuri neîmplinite. Din când în când, câte o rafală de vânt ridică pulberea albă și o aruncă peste pașii celor care nu știu încă încotro merg.

¹ Fragment din poezia *Ce tânără...* de Lina Kostenko [tr. Ștefan Tcaciuc]. Lina Kostenko (n. 1930) – poetă, scriitoare și jurnalistă, figură centrală a disidenței ucrainene; laureată a Premiului Național „Taras Șevcenko” (1987), este celebră pentru integritatea sa morală; timp de 15 ani, ea a ales tăcerea creativă în locul compromisului cu cenzura sovietică; în 2005, a refuzat titlul de „Erou al Ucrainei”, declarând că „nu poartă bijuterii politice”; în 2022, a fost decorată cu Ordinul „Legiunea de Onoare” din partea Franței, distincție pe care a dedicat-o soldaților ucraineni, transformând un premiu personal într-un simbol de recunoștință colectivă.

O mașină se oprește în mijlocul intersecției și blochează, pentru o vreme, traficul. Șase oameni sar să o tragă într-o parte. Urmează bătăi regulate în carcasa de fier, de parcă, dintr-odată, se face auzită inima vămii. Metalul răspunde sec, dar în ritmul acela e ceva viu, încăpățânat, ca o dovadă că locul acesta nu cedează.

O femeie înaltă și robustă, cu căciulă mare de blană și poșetă de firmă, duce oarecum samavolnic un domn în vârstă, și el cu un aer prețios, moștenit, poate, dintr-o viță veche, pe care războiul nu a reușit s-o șteargă. Privirea femeii radiază putere interioară, o determinare de nezduncinat. Nu se uită înapoi. Nu încetinește. De parcă orice ezitare ar putea fisura echilibrul fragil care îi ține în mișcare.

Au trecut podul. Femeia refuză de la distanță orice mână de ajutor, orice încercare de comunicare inițiată de voluntari. Trec pe lângă punctele de sprijin ca și cum ar fi repere dintr-o lume care nu le aparține încă. Trece o dată, de două ori, de trei ori. Își plimbă privirea peste lumea din dreapta și din stânga, ca și cum ar încerca să se obișnuiască cu aerul nou, cu pământul nou de sub picioare, cu cerul nou de deasupra. De patru ori, refuză iar. De cinci ori...

Curcile lor concentrice mă fac să mă gândesc la peștii ținuți în acvariu și, într-o bună zi, sloboziți în mare. Înoată în cerc nu pentru că nu ar avea spațiu, ci pentru că libertatea e prea mare și nu știu cum s-o locuiască.

Deodată, femeia se apleacă la urechea bătrânului, îi spune ceva scurt. Atunci, în timp ce-l privesc, înțeleg cumplita ei misiune: să vadă pentru amândoi. Să aleagă direcția, să mă-

soare distanțele, să învețe lumea din nou și să o traducă pentru el, pas cu pas.

Când ochii mei se întâlnesc cu ai refugiatei, înainte ca ea să înceapă mașinal al șaselea tur, ridic instinctiv mâna și, condusă de o putere din alte timpuri, o îndrept în direcția gării și îi zâmbesc. Poate, aștepta un semn. Poate, nu. Dar, uneori, e nevoie de atât: o direcție. O confirmare. O prezență care să spună: poți merge mai departe.

Nu-mi răspunde la zâmbet, nici nu clipește. Dar o ia spre gară, dând și orbului puterea de a păși cu încredere pe un tărâm de tranziție. Brusc, îmi pare un cavaler medieval care își dă la o parte scutul, dar îl poartă încă spre victorie. Fiecare pas pe care îl face devine un ritual, o ceremonie a eliberării.

Pentru unii, acceptarea ajutorului e o umilință. E vorba de demnitatea lor care nu se lasă compromisă. E povestea lor, deci și lupta lor. Ajutorul, uneori, vine prea devreme sau prea din afară, iar ei nu sunt încă pregătiți să-l primească fără să piardă ceva din ei.

Poate, în cazul familiei Petrov, nu e vorba de demnitate. Poate, e neîncredere, prudență, nevoie de acomodare. Poate, e doar felul lor de a nu se prăbuși. Însă e cert: nu toți acceptă ajutorul nostru. Nu toți au nevoie de el. Nu toți trebuie să aleagă cetatea noastră.

Știu toate astea din prima zi. Și totuși mă surprind privind nostalgic în urma acestor oameni destinați altor zări. Parcă plecarea lor ar lua cu ea o poveste pe care nu am apucat s-o înțeleg până la capăt.

Un tată și o fiică, uniți printr-o legătură indestructibilă, ne lasă o declarație de independență și de noblețe, un testa-

ment al puterii spiritului uman de a răzbi chiar și în cele mai oarbe momente.

Și Ea rămâne în urma lor, neclintită, surâzând depărtării. Nu ca o promisiune, ci ca o liniște câștigată cu greu, pe un pământ care, încet, începe să nu mai fie străin.

* * *

Seara, în pat, revăd în minte întreaga scenă. Pașii lor, hotărâți și nesiguri deopotrivă, se amestecă în mine cu un alt drum, mai vechi, mai blând.

Sunt din nou eu însămi: o copilă, întâia oară la malul mării, rămasă fără cuvinte în fața nisipului nesfârșit. Copii care construiesc castele, turnulețe și labirinturi ori culeg minuni de scoici în pălării de paie. Adolescenți care beau cu prietenii prima bere sau fumează prima țigară și ascund apoi dozele și chiștoacele. Îndrăgostiți care-și scriu și rescriu declarații efemere. Părinți care-și învață copiii să facă primii pași, căderile fiind aici mai puțin dureroase. Adulți care, înținși la soare, sunt în așteptarea următorului val sau preferă să se lase îngropați în găurile făcute de pruncii lor.

Prima dată când am mers la mare, n-am fost în stare decât să străbat zilnic faleza de la un capăt la altul și să privesc cu aviditate toate acele manifestări umane. Plaja era pe atunci îngustă. Oamenii stăteau atât de îngrămădiți, încât le simțeam respirația. Mă irita intimitatea, și totuși plonjam în mijlocul ei, holbându-mă la ea ca și cum încercam să învăț o lume prea mare pentru mine.

În fiecare zi, când mă apropiam istovită, mama îmi făcea un semn cu mâna în direcția peticului de nisip pe care ne fă-

cuserăm, pentru o vreme, stăpâne. Mâna ei era singura baghetă care risipea vraja și mă cobora cu picioarele pe un pământ la fel de mișcător, dar pe care pășeam cu încrederea din ochii ei surâzători.

Apoi a fost tăcere...

Peste lumea copacilor singuratici

Plouă cu lacrimi.

Ninge cu stele.

Și vântul se ia la trântă cu norii

Și se duc nu știu unde

berzele mele¹.

— Ce-i cu mizeria asta?! mă întâmpină colega mea, Anicuța, dimineată la ora opt, când intru în cortul alb, prea puțin odihnită.

Alarmerle din țara vecină și știrile urmărite în miez de noapte mi-au adus coșmaruri alternând cu treziri buimăcite și adormiri în zvâcneli.

Trei tineri voluntari, care duceau provizii, au fost uciși, trăgându-se asupra lor nouăzeci de gloanțe.

A trebuit să închid de mai multe ori televizorul, pentru că le vedeam halucinant numele roșii pe ecranul negru. Îmi însângerau retina.

Muzica ambientală de la radio încerca în zadar să acopere vuietul constant al sirenelor de raid aerian. Un vuiet atât de puternic, încât aveam impresia că vine din orașul în care încercam să mă odihnesc.

¹ Poezia *Peste lumea copacilor...* de Olexandra Cerniak [tr. Ștefan Tcaciuc].

O cafea ar fi tare bună, dar Anicuța, singura care știe să folosească aparatul nou, donat de un magazin din apropiere, e iritată. În timp ce ea șterge frenetic masa de resturi de mâncare, încerc s-o îmbunesc:

— Poate au trecut azi-noapte mai mulți refugiați și nu a avut nimeni timp să curețe după ei.

— Voluntarii noștri nu ar lăsa așa mizerie. Oricât de grăbiți ar fi. Uită-te și tu. Cortul era închis așa cum l-am lăsat eu aseară. În plus, peste noapte n-a trecut nimeni vama.

Anicuța e o femeie trecută de cincizeci de ani. Tot ce spune e literă de lege, fiecare cuvânt are duritatea unei roci și limezimea unui râu de munte. Nu are rost să o contrazici.

Acum dă din mână, trimite gândul în altă parte și, pe un ton amical, îmi zice:

— Ajută-mă să arunc ambalajele. Azi vin cei de la Salubrizare.

Facem mai multe ture de la cortul alb până la container, vreo douăzeci de metri și înapoi. Fiecare e absorbită de gândurile ei. Ale mele se umplu de culoare.

Cortul cu mâncare este singurul care a rămas alb. Cel de informare a devenit albastru. Prim Ajutor e roșu. Mama și copilul e roz, iar S.O.S. Pets e verde. Cortul de așteptare a devenit mare și portocaliu. De aici, de pe paturi de fier și scaune de camping, refugiații se reconectează telefonic cu iadul din care au fugit.

Corturile sunt noi-nouțe, mai ușor de identificat și pot fi mai anevoie răsturnate de viscol. Parcă sunt cupole miniaturale ale cercului. Uneori, puțin lipsește să umblăm pe sârmă

sau să dăm o reprezentatie de dresaj canin. Prelata lor te îmbracă în reflexii din acea culoare, de aceea cel mai mult îmi place cortul roz.

Recent, a mai apărut un cort, galben, cu haine și încălțăminte pentru toate mărimile, așezate pe umerase și rafturi recondiționate. ONG-urile și-au făcut bine treaba.

Și, deși încă nu toți l-au descoperit, a fost improvizat, în spatele cortului verde, în apropierea gardului care ne desparte de birourile vamale, Punctul de reanimare. Aici, voluntarii se retrag pentru a-și îngădui câteva clipe de respiro: o țigară aprinsă în grabă sau un plâns dus până la capăt.

Mai avem doar câteva rânduri de cutii goale. Unele dintre gândurile care îmi zboară în voie ar vrea să se întrupeze în cuvinte. Dar nu mai spun nimic de teamă să nu deschid o altă cutie, a Pandorei. Acolo se află toate dățile când cineva n-a respectat *litera legii* în tura Anicuței. Sunt sigură că ține o evidență, cel puțin mentală.

Nu e ușor să lucrezi cu ea. Are o asprime care zgârie la început, un fel de a tăia lucrurile scurt, fără panglici. Dar, dacă ai răbdare să rămâi, să treci dincolo de muchia vorbelor, descoperi o femeie cu un simț practic neclintit și cu o bunătate care nu se laudă. Încă învăț să o citesc, să-i deslușesc nuanțele, dar nu știu ce culoare ar putea cuprinde tot ce ascunde.

Într-o după-amiază în care lumina părea că se rupe în fâșii subțiri peste vămă, am avut, pentru o clipă, senzația ciudată că fiecare om poartă, fără să știe, un sunet colorat. Nu era zgometul pașilor, nici murmurul vocii, ci ceva mai adânc, ca un clinchet abia auzit, care își schimba culoarea după povara din inimă. În dreptul Anicuței, aerul părea să tremure

altfel, mai dens, ca și cum ar fi fost atins de o rană care nu se vede. O vibrație caldă și dureroasă, ca un foc care nu arde, dar nici nu se stinge.

Apoi am aflat că, în urmă cu zece ani, unicul ei copil a fost exmatriculat de la Academia Militară. Ce a fost în inima lui atunci, rușine, deznădejde, un orgoliu frânt, nimeni nu mai poate ști. S-a otrăvit. L-au găsit pe malul unui râu, la liziera unei păduri de lângă București. De atunci, acolo a rămas ceva din ea, o bucată de suflet agățată între apă și copaci.

Pentru Anicuța, timpul nu mai curge la fel. De nouă ani s-a dăruit cu înverșunare voluntariatului. Ca și cum ar încerca să țină lumea în mișcare ca să nu se prăbușească peste golul dinăuntru. Ce e în sufletul ei împrăștiat e greu de rostit în cuvinte. Minteă însă îi aleargă înaintea tuturor, iar trupul nu-i cere niciodată răgaz.

În ritmul ăsta, am uitat și de cafea, dar știu sigur că e pentru scurtă vreme. Zilnic încerc să reduc de la cinci cafele la trei. Deocamdată îmi iese foarte rar. Îmi spun că nu e ca și cum aș face zeci de kilometri pe zi, în uniformă de plumb, aș căra în spate zeci de kilograme de arme și unelte și aș dormi o dată la trei nopți, așa cum fac soldații. Atunci da, aș avea nevoie de atâta cofeină. Aici și acum, nu... și totuși creierul îmi dovedește repetat că numărul corect e cinci.

Dintr-o privire inventariez ce mai avem pe rafturi: dulciuri, cereale, supe la plic, fructe, apă, ceai, lapte, produse de igienă. La ora nouă sosește masa caldă, apoi, la zece, ajung sandvișurile, toate donate de o firmă locală de catering a cărei patroană e și ea voluntară la graniță.

Când o văd pe Marta, îmi amintesc de mama. La fiecare aprovizionare a cortului, imaginea rafturilor pline pare desprinsă din cămara noastră. Patru ani după moartea mamei, încă ne hrăneam din dulcețurile și murăturile adunate cu intuiția apropierei unor vremuri grele. De câte ori desfăceam câte un borcan, simțeam că, de oriunde ar fi, cineva încă are grijă de mine așa cum mi-a promis.

Valul de nostalgie care m-a cuprins se amestecă firesc cu o undă de mulțumire că grămada de cutii goale scade. Și mânia Anicuței.

Deodată, se oprește, vrea să se dea înapoi, dar, nefiind loc, se izbește cu spatele de frigiderul metalic, scoate un icnet și duce mâna la piept.

— Inima? Întreb, știind că Anicuța e cardiacă și ia zilnic pastile. Unde ți-e poșeta?

Din scuturatul sacadat din cap înțeleg că nu, nu e inima. Întinde doar degetul arătător spre colțul cortului. Mă aplec ca să văd dincolo de mormanul de ambalaje.

Zăresc o căciulă albă cu doi clopoței. Întind mâna, dar surpriza îmi suspendă elanul. Se ridică spre mine doi ochi albaștri, un nas murdar și două buze crăpate, un pui de om plăpând pe care-l salut, la rândul meu speriată. Părul care se revarsă la spate, în ghemuri răsfirate, mă ajută să înțeleg că e fetiță.

O salut în multe feluri, nu-mi răspunde nicicum și parcă ar vrea să se ghemuiască la loc.

Nu știu unde găsesc puterea de a-i zâmbi înainte de a îndepărta cutiile care ne despart. Iau fetița în brațe și ea nu

se împotrivește. Pare să aibă patru-cinci ani și e ușoară ca una de doi.

O așez la masă, pe bancheta de lemn. Mutându-i picioarele, îmi rețin uimirea de a vedea, peste pantofi, șosete mari de lână. O salut din nou. Niciun răspuns.

O încredințez pe Anicuța că poate să termine singură treaba cu ambalajele și o chem pe Sia, în speranța de a lega câteva cuvinte în altă limbă. Intervențiile ei, oricât de calde sau amuzante, sunt zadarnice.

Făț de mâncarea din belșug, așezată pe rafturi și denumită bilingv, cu litere de tipar pe etichete mari, colorate, toate celelalte, frigiderul argintiu, mesele și scaunele de lemn, măsuța pentru cafea, lada frigorifică, trec neobservate. Dar mai e ceva: reclamele sponsorilor, în culori vii, sunt însoțite de stindardele îmbrățișate ale celor două țări. Ne așezăm de o parte și de alta, încercând să smulgem fetei o încuviințare. Nicio vorbă, nicio clipire, nicio scânteie în ochi. Dacă știa cândva în ce tabără se află, acum ori a uitat, ori nu vrea să știe de niciuna.

Îi dau jos cardiganul tricotat manual, în speranța de a găsi o monogramă. Când eram de vârsta ei, mama îmi brodase inițialele, cu cozi răsucite transformate-n flori, pe toate hainele cu care mergeam la grădiniță, inclusiv pe fața de pernă. Niciun indiciu. Pentru o clipă, ființa celei pe care o îmbrac se identifică, în mintea mea, cu primul copil ucis în acest război. Mă aplec să o cuprind cu brațe care, deodată, îmi par prea scurte.

Mă lasă să îi ating pumnii: se deschid câte cinci petale înghețate. În timp ce o spăl pe mâini și pe față cu apă încăl-

zită, îmi șterg lacrimile în ascuns. Îmi pare rău că nu pot să fac nimic pentru părul încâlcit, cândva cu bucle ruginii.

Sia continuă să-i pună întrebări. Fetița nu pare interesată de efortul ei. Devine totuși mai expresivă, aruncându-ne o privire de câine înfometat. Laptele cald cu cereale, pe care i-l oferim, îl mănâncă luând bolul cu ambele mâini și turnându-l pe gât. Înainte de a apuca să-i dau un șervețel, se șterge pe gură cu mânecile largi ale cardiganului nisipiu.

Se uită în jur, așteptând să-i mai dăm ceva de mâncare. Îi desfac o banană și o mănâncă aproape fără să mestece. Citesc în privirea ei că mai vrea. Îi zdrobesc cu furculița un alt fruct pe care presar biscuiți.

După ce îl termină, cu îmbucături mai cumpătate, lasă bărbia în jos, fixându-și nostalgică șosetele galbene.

O ducem de mână în cortul roz. Sia îi vorbește tandru, iar eu o încurajez din priviri.

O voluntară leagănă un bebeluș și îi explică unui băiețel cum se montează un pod spre o casă. Alți doi copii fac o întrecere cu mașini pe un covor desenat cu șine pentru tren. Când ne remarcă, cei trei copii se opresc, dar apatia fetei îi lasă indiferenți și preferă să continue joaca. Ea parcă nici nu-i vede și rămâne cu privirea agățată de o planșă pe care un copil desenase, destul de bine, o fată și un băiat, iar dedesubt le pusese nume: Polina și Stepan.

Cu un licăr de speranță, o îndemnăm să se așeze pe scăunel la o măsuță rotundă, generoasă-n foi de colorat, iar noi o împrejmuim. Îi iau mâinile, mă lasă să mângâi petalele, acum ceva mai înflorite. Îi pun un creion colorat între degete, dar ea îl așază înapoi pe masă cu o expirație zgomotoasă.

Sia îi oferă o coală velină pe care să deseneze ce vrea ea: familia sau căsuța ei, animalul preferat. Fetița ia foaia în mâna stângă, iar cu cealaltă o străpunge drept în mijloc cu creionul și o lăasă să cadă. Gestul ne face să schimbăm priviri pline de-nțelesuri și, pentru o vreme, rămânem fără idei.

Aș prefera ca fetița să plângă, să strige. Ar fi mai ușor de îndurat decât muțenia. Sia simte la fel, deci reluăm încercările, în fel și chip, însă fără niciun progres: copila nu se atinge de jucăriile pe care i le întindem.

Încep un puzzle cu prințese. Nu îi stârnesc interesul. Palmele mele și ale Siei se întâlnesc, se bat încrucișat în timp ce fredonăm: *Podul de piatră s-a dărâmat, / A venit apa și l-a luat. / Vom face altul pe râu în jos, / Altul mai trainic și mai frumos*. Nu obținem nici măcar un zâmbet. Tristețea e tot acolo. Și muțenia.

Ne lasă să îi percheziționăm buzunarele. Printre firimituri de pâine și două cuburi de zahăr, găsim un nasture mare, din os alb, cu umbre negre. Când îl vede, tresare și îl ia imediat înapoi, ca un melc care a ieșit doar să înhațe o frunză de viță-de-vie și s-a vârat iar în cochilia lui. Încă îi lipsesc niște săruri de calciu, dar e mai sigur să-și pună de strajă dopul calcaros decât să înfrunte doi arici.

Negăsind o punte de legătură, oricât de șubredă, o luăm amândouă de mână pe fetița-melc și o predăm în cortul albastru.

Ieșim de acolo cu mâinile goale. Sia își reia îndatoririle cu și mai multă râvnă. Eu rămân să acopăr cu privirea acel du-te-vino familiar de pe podul solidar. Anicuța zâmbește, din nou, în timp ce împarte sandvișurile.

Deodată, prind din aer fraza *Sigur că vă ajutăm* și totul în jur încremenește.

Cine e copila? De cât timp se ascunde în cortul cu mâncare? Ce a amuțit-o?...

Pentru o vreme, tăcerea umple distanța dintre răspunsurile rătăcite în inocența ochilor albaștri.

* * *

Azi, am început un jurnal. La sfârșitul zilei, am lăsat două foi albe.

Doi pași înainte, unul înapoi

*Casa din spatele tău
se micșorează
pentru a se salva (...)
Atunci casa ar putea intra
și în buzunar...
Ar trebui să o scoți
când este acolo
într-un loc sigur.
Încetul cu încetul,
casa se va mări¹.*

Azi au fost șapte grade sub zero. Primăvara s-a răzgândit și pare că nu mai știe pe ce parte să iasă din iarnă.

Din ceruri străine, alarmele aeriene se strecoară până în inima Grădinii. Refugiații umplu întreaga zare, translatorii sunt la mare căutare, iar ceainicul trece, din mână-n mână, într-un lanț nesfârșit de abur și de șoapte.

¹ Fragment din poezia *O poveste pentru întoarcere* de Victoria Amelina [tr. n. din engl., după tr. din ucr. de Mariya Chechel].

Victoria Amelina (1986–2023) – poetă, scriitoare și activistă ucraineană; în 2018, la Congresul mondial PEN din India, a ținut un discurs despre regizorul ucrainean și prizonierul politic din Rusia Oleh Sențov; a cercetat și a scris despre experiențele refugiaților și suferințele cauzate de invazia rusă; în timpul unei cercetări în Izium, a descoperit jurnalul de război al scriitorului Volodymyr Vakulenko, ucis de forțele de ocupație; Victoria Amelina a murit în timpul altei documentări în Kramatorsk.

Cortul portocaliu fierbe. Teama de necunoscut se întinde, hidoasă, pe chipurile tuturor, iar flăcările din reflexiile prelatei se înmulțesc ca într-un incendiu mut.

Voluntarii din cortul albastru stau acum pe scaune, în spatele unor birouri înguste. Au trecut de la registrele pe hârtie la tablete și tabele digitale. Învață repede, din mers, cum să țină evidența celor care cer ajutor și a locurilor unde vor fi cazați.

După plecare, un voluntar verifică periodic dacă au ajuns în siguranță.

Șoferii sunt legitimați, la fel și cei care îi însoțesc.

Suspiciunile legate de traficul de persoane au apărut repede și nu fără temeii. Din fericire, multe dintre situații fuseseră deja anticipate.

Conflictul nu lipsește nici el: unele asociații protestează zgomotos împotriva înregistrării datelor personale și fotografierii refugiaților. Ne balansăm între nevoia de siguranță și dreptul la intimitate, între dorința de a proteja și nevoia de a respecta demnitatea. E unul dintre laitmotivele acestui război care a răsturnat lumea.

Voluntarii din cortul alb au trecut de la aprovizionarea standard la una personalizată, în funcție de nevoi. Cele mai solicitate sunt supele calde, ceaiurile și cafeaua.

Marta s-a pricopsit cu un coronavirus de a cărui existență aproape uitasem și conduce de acasă echipa de catering. Însă, fără ea, totul e altfel. Pâinea galbenă cu dovleac pare să fi pierdut din parfumul ei, supele sunt mai banale, sandvișurile, mai sărace; parcă nici hrișca nu mai e hrișcă, nici langoșul nu mai crește cum trebuie.

Îmi amintesc că, într-una din serile lungi, când foamea și oboseala se așezau peste noi ca o ceață, am surprins-o pe Marta mișcându-se printre oameni cu o liniște aproape nefirească. Nu vorbea mult, dar în urma ei rămânea ceva greu de numit. Nu doar miros de pâine caldă și de ierburi, ci o ușurare, ca și cum aerul însuși devenea mai blând. Pentru o clipă, mi s-a părut că, în jurul mâinilor ei, se strânge o lumină azurie, limpede ca o apă care curge fără zgomot și care nu refuză pe nimeni. Poate că gesturile ei nu se pierd, ci se adună undeva, într-o culoare deschisă, care nu cere nimic înapoi, doar dăruiește fără sfârșit. Azi îmi lipsește mai mult ca oricând.

Câteva ONG-uri au rămas pe baricade, dar au răspuns și două restaurante din oraș. Supa caldă este oferită, uneori gratis, alteori contra cost, de Poarta Cetății.

Ca urmare a unui anunț pe rețelele sociale, voluntarii din cortul verde au găsit sprijinul unor elevi și studenți, iubitori de animale. Pereții cortului s-au acoperit de fotografii ale patrupedelor de care le-a fost greu să se despartă. Angajații grădinilor zoologice din zonă ar fi invidioși dacă ar afla numărul de vizitatori sau dacă ar vedea entuziasmul cu care li se poartă de grijă micilor vietăți refugiate la Grădina.

Articolele din cortul galben se înnoiesc constant, deși anotimpul încă nu s-a schimbat. Ghetele și șosetele sunt mană cerească. Atunci când le primim, ne bucurăm ca la vederea turtelor cu miere.

Cortul roz s-a umplut de copii care desenează avioane cu aripile-n cer și oglindite-n apele încremenite ale Linei. Un băiat de patru ani vrea să știe cum arată sirenele. Nu apuca

niciodată să le vadă, pentru că, la grădiniță, la primul sunet, toți copiii erau duși în beci, iar acasă tata îl lua pe sus și intrau într-o ascunzătoare de sub garaj, plină cu provizii alimentare. Câteodată, apuca să mănânce trei pachete de napolitane și, când ieșea, sirenele se făceau nevăzute, neauzite, iar el se întreba zadarnic pe cine ademeniseră.

Descurajați în mod constant, cerșetorii locali au părăsit punctele fremătătoare în *favoarea* orașului. Oricum banii pe care-i primeau de la unii și de la alții se făceau nevăzuți la Poarta Cetății. Apoi, din mersul lor legănat și din înjurăturile pe care ni le aruncau, învățam, pe rând, să ne dozăm compasiunea.

Numărul de voluntari s-a micșorat vizibil. Pe unii, i-au răpit întrebările fără răspuns, gripa, epuizarea. Pe alții, i-au alungat rutina, disputele, orgoliile personale. Așadar există și o a cincea categorie de oameni: cei care se mută, în timp, dintr-o categorie în alta.

Privind în urmă, progresăm, prin învățarea pe bază de repetare. În alte aspecte, din neștiință, neînțelegere, necredință, neascultare, nerăbdare, poate și alte ne-uri, ne poticnim, ne pripim, ne înșelăm, uneori amarnic și ireparabil. Mai ales când ne aflăm sub tirania urgentului.

Încă nu putem vorbi despre o rutină. Nicio zi nu e ca precedentă. Noutățile circulă rapid, între două supe și trei formulare. Le aflăm la schimbul de tură care, din cauza frigului, a fost modificat de la zece ore la opt.

Podul se transformă treptat într-un arc de trecere peste care se revarsă neîncetat chipuri obosite, speriate. La propunerea Siei, a fost împodobit cu baloane și jucării, pentru a

inspira curaj, pentru a oferi trecătorilor un strop de bucurie și de triumf. Așa știm noi, oamenii de la malul Linei, să ne primim oaspeții.

Jucăriile așteaptă, tăcute, ca un copil să-și amintească, măcar pentru o clipă, că lumea nu a fost întotdeauna un loc din care trebuie să fugi. Din când în când, câte un copil se oprește, ia o păpușă sau un ursuleț de pluș, își ridică privirea spre cer și pare că întreabă, în gând, dacă acolo mai există liniște.

Văzduhul s-a îmbrăcat în toate culorile, estompând vremelnice cenușiul războiului. Vântul mai suflă câte un pluș în arinii din preajmă, așa încât nici ei nu mai par atât de triști.

Viorel tocmai a pus cu grijă, în scaunul cu roțile, o refugiată care șchiopătează și o ajută să ajungă în cortul albastru.

Vine rândul meu. Dar cei pe care îi aștept se opresc tot la doi pași și se uită în urmă. Nu au multe bagaje. Bănuiesc că vârsta le face dificilă înaintarea. Atunci cum de s-au pornit la un drum atât de anevoios? Vreau să merg în întâmpinarea lor pe pod, însă coordonatorul voluntarilor îmi face semn să-mi temperez entuziasmul. Nu avem voie. Nici asigurare.

Ca să-mi liniștesc tremurul din piept, iau încă o cafea de pe tava Anicuței, a patra de azi. O sorb încet, de parcă aș putea înghiți odată cu ea și criticile pe care mi le aduc în gând.

Într-un târziu, ajung și ei. Doi bătrâni. Poate că au trecut de șaptezeci de ani, dar de la o vreme nu mai îndrăznesc să ghicesc vârste. Războiul a învățat fețele să îmbătrânească înainte de vreme: a săpat brazde adânci în piele, a lăsat în

trupuri o lentoare grea, o oboseală care încovoiaie oasele dinăuntru.

Sunt bine îmbrăcați, cu paltoane groase de lână și cizme de piele, dar poartă pe ei o altă iarnă, mai aspră. Una care nu se vede. Bărbatul are un ușor strabism la ochiul stâng, iar pe chipul lui, printre riduri, undeva între nas și buza superioară vineție, s-a așezat limpede înfrângerea. Femeia, în schimb, pare desprinsă din clipa de față: gesturile ei nu se mai leagă de prezent, ci de ceva ce urmează și nu poate fi amânat. Nu la ceea ce facem noi e atentă, ci la ceea ce ar trebui să facă ea și nu reușește.

Mă aplec să-i iau plasa din mână. O scapă fără împotrivire, apoi mă cuprinde brusc în brațe și izbucnește în plâns. Un plâns adânc, fără margini, care pare să vină din toate zilele pierdute. Trec câteva clipe lungi până se liniștește. Mă lasă abia când bărbatul, ridicând plasa, îi spune ceva în ucraineană. Ea încuviințează din cap, ca și cum ar primi o poruncă pe care o înțelege fără cuvinte.

Îi iau pe amândoi de braț și îi conduc spre cortul roșu. Cel albastru mai poate aștepta.

De îndată ce intrăm, bărbatul se prăbușește pe pat, frânt, de parcă cineva i-ar fi scos toată vloga din oase. Își ascunde capul în mâini și începe să plângă ca un copil. Femeia se așază lângă el, nesigură. Apoi, dintr-odată, se ridică și iese din cort. Pentru o clipă am impresia că vrea să se întoarcă înapoi, spre pod.

Caut din priviri un translator. Toți sunt prinși. Gesturile ei devin tot mai repezi, mai dezordonate, ca și cum ar încerca să prindă ceva ce-i scapă. Voluntarii de la Prim Ajutor

o aduc înapoi în cort, cu blândețe, dar ferm. Îi iau tensiunea: prea mare. Trebuie să se liniștească. Neapărat.

Niciodată nu m-am bucurat atât de tare la vederea Siei. Prin intermediul ei, îi spun:

— Credeți-mă, vă este mai bine să stați în cort, la căldură, decât afară în ger. Vă admir curajul de a pleca la vârsta dumneavoastră și cred că ați făcut foarte bine trecând granița. De aici veți fi în siguranță. O să vă găsim cazare și o să vă punem în legătură cu un psiholog, ca să treceți mai ușor peste această perioadă. Doar să vă liniștiți și să ne spuneți cum vă putem ajuta.

Știu, pare o poezie învățată pe de rost. Variante asemănătoare le recit tuturor. Dar nu sunt versuri goale. De fiecare dată, adaptez poezia la omul din fața mea și, absolut de fiecare dată, o rostesc cu fermitate și compasiune.

Femeia ascultă atentă, pare că fața i se decongestionează puțin, întredeschide buzele tremurânde, ar dori să spună ceva, dar sughițul sau ceva din piept, mult mai puternic decât ar vrea, nu o lasă să vorbească. Dă din mână, ca pentru a atinge un punct inaccesibil din aer, mă dă la o parte și iese din cort. Timp de aproape patruzeci de minute, plânge fără oprire. Ridică mâinile spre cer și străbate drumul dintre corțuri în lung și-n lat, cu pași repezi, egali, ca și cum, dacă s-ar opri, s-ar prăbuși de tot.

Bărbatul rămâne în cort. Nemișcat, încovoiat, ca un pom chircit din care s-a scurs toată seva.

Îi urmăresc pe amândoi din priviri, cu o grijă împărțită, în timp ce mâinile îmi continuă lucrul pentru ceilalți refugiați.

Deodată, Viorel îmi face semn. Mă cheamă spre pod.

Sunt momente când oamenii vin în valuri, cu nevoi care se ciocnesc unele de altele. Acum, nu e așa. Acum, e liniște și, tocmai de aceea, ceea ce văd îmi rămâne adânc întipărit.

Pe podul mărginit de jucării, aleargă trei copii plăpânzi: o fetiță și doi băieți. Inocență, speranță, neînfricare.

Nu se opresc în dreptul nostru, continuă să alerge, de parcă o voce din mintea lor le îndreaptă picioarele spre un liman cunoscut. Mă țin după ei și mă opresc odată cu ei. În mijlocul străzii, copiii cuprind picioarele buncii cu mâinile lor mici, împreunate ca într-o rugăciune. Plânsul lor izbucnește dintr-odată, limpede, eliberator. Li se alătură, cu o voce joasă, bunicul.

Durerea, până atunci risipită, se adună într-un singur loc.

Rămân o clipă pe margine, lăsându-i să se regăsească.

Când liniștea se așază din nou, îi conduc pe rând: în cortul alb, unde primesc mâncare; în cortul albastru, unde îi înregistrează; apoi în cel portocaliu, unde ne putem trage sufletul.

Abia aici, așezată, cu respirația mai domolită și cu puterile adunate din nou, femeia începe să vorbească. Glasul îi e încă frânt, ușor găjâit, dar cuvintele încep să se lege.

Sîia îmi traduce, cu aceeași fidelitate:

— Am șaiszeci și patru de ani. Soțul meu are șaptezeci. Nouă nu ne-a fost niciodată frică de război... Dacă ar fi fost după noi, am fi rămas acolo, să ne odihnim în pământul nostru...

Vocea i se frânge și privirea îi alunecă peste cei trei copii, ca o mângâiere care încearcă să-i cuprindă pe toți deodată.

— Părinții lor... au murit în primele zile din martie. Fiul nostru...

Se oprește o clipă, ca și cum ar căuta un cuvânt care să nu doară atât de tare, dar nu-l găsește.

— Fiul nostru a fost ucis pentru că-și făcea meseria. Era jurnalist. Dar înainte... înainte să-l omoare... l-au torturat așa cum... o, Doamne... un părinte nu poate vedea și apoi să mai uite vreodată.

Își duce mâna la gură, dar plânsul o biruie. Curge din ea ca o continuare a unui plâns început demult, întrerupt doar de fugă, de teamă, de nevoia de a merge mai departe.

— A fost un om atât de bun...

Își șterge lacrimile cu mâneca paltonului și, cu o hotărâre fragilă, reușește să continue:

— Nora noastră a murit cu cel mic în brațe. Fugea... fugea de soldații care voiau să-l ia. Așa i-am pierdut... unul după altul.

Se oprește o clipă, apoi adaugă, cu o demnitate dureroasă:

— Pentru noi sunt eroi. Pentru copiii lor. Pentru lume, Micuții... de când au rămas singuri, sunt ai noștri.

Îi strânge instinctiv mai aproape.

— Și totuși... noi am fost norocoși. Sunt copii duși în Rusia, dați spre adopție, învățați să uite cine sunt. Părinții și bunicii lor luptă contra cronometru, își riscă viața să-i aducă înapoi. Noi... noi l-am prins la timp pe cel mic.

Un zâmbet pal îi traversează chipul, fără să-l lumineze.

— Suntem cei mai triști părinți... dar cei mai norocoși bunici. Știți că sunt bebeluși care mor înainte să apuce cineva să-i vadă? Ai noștri sunt aici. Teferi. Dragii bunicilor...

Îi cuprinde pe toți trei la piept, apoi, ca și cum ar vrea să-i așeze în lume prin cuvinte, îi prezintă:

— Taras e cel mai mare. S-a născut pe 21 noiembrie 2013... în ziua în care la noi a izbucnit Revoluția Demnității. În timp ce în Piața Independenței oamenii mureau pentru libertate, iar fumul mașinilor arse intra pe fereastra bucătăriei noastre, noi primeam vestea că s-a născut primul nostru nepot. Atunci am știut că va avea un destin...

Vocea i se pierde o clipă, apoi revine:

— Zilele trecute ne-a chemat la fereastră: *Veniți să vedeți cum cad oameni din cer*. Deasupra zonei noastre erau avioane. Parașutiștii se ascundeau în pădurea de lângă casă. Atunci am înțeles că nu mai avem timp...

Își mută mâna de pe un creștet pe altul:

— Taras are opt ani. Oxana, șapte. Miroslav, șase. Pentru ei am fugit.

Bunicul dă încet din cap ca o pecete peste fiecare cuvânt.

— Pe noi ne-au lăsat să trecem. Ne-au împins, aproape. Dar pe ei... i-au oprit.

Respiră adânc de parcă și-ar aminti din nou spaima.

— N-am avut liniște până nu i-am văzut din nou. Ei au toată viața înaintea. Noi... ne vom duce bătrânețea oriunde vor fi ei în siguranță. Nu-i așa?

Își întoarce capul spre soț, îl atinge ușor pe picior. El în-cuviințează din nou, fără cuvinte.

— O viață întreagă am păzit icoanele muzeului Bohdan... Ce se va alege de ele? De munca noastră? Cine mai știe...

Își coboară vocea, aproape șoptit:

— Acum mai avem doar trei icoane. Dragii bunicilor...

Îi strânge din nou la piept.

În cort se lasă o liniște grea, ca după o mărturisire care nu mai cere răspuns. Nimeni nu mai aduce vorba despre măsurarea tensiunii.

Se ridică singuri și urcă, fără împotrivire, în taxiul care îi va duce mai departe.

Un nou început devine posibil oricând și oriunde pentru lumina ochilor. La granița dintre lumi, nu există risipă...

* * *

Acum, când scriu în jurnal, îi revăd pe bătrâni pe pod, cu mersul lor căznit: doi pași înainte, unul înapoi. Așa merge și războiul. Așa merg și speranțele noastre. Și totuși, în acest peisaj sinistru, libertatea are un chip frumos. Plăpând, dar frumos.

Inimografii

*Paznici obosiți la granițe acoperite de zăpadă.
Un poștaş cu sacul gol împușcat mortal,
un preot cu un zâmbet nefericit atârnat de coaste,
liniștea unui cimitir,
zgomotul unui post de comandă și listele needitate ale
morților.
Atât de lungi, încât nu ai timp
să verifici dacă propriul nume apare acolo¹.*

— Bună ziua, domnișoară. Comisar Marian Stan, șeful
Punctului de Trecere a Frontierei Grădina.

Vocea lui e calmă, dar tăioasă ca o lamă bine ascuțită.

— Vă rog să vă prezentați și să-mi spuneți exact moti-
vul pentru care vă aflați aici. Ce faceți de cinci minute și în ce
scop?

¹ Fragment din poezia *Ia cu tine doar ce e mai important* de Serhii Jadan. [tr. n. din engl., după tr. din ucr. de Virlana Tkacz și Wanda Phipps]. Serhii Jadan (n. 1974) – poet, romancier, eseist, traducător și muzician ucrainean, o voce literară a Ucrainei moderne, o conștiință critică vie a războiului; poezia și proza lui descriu dezintegrarea socială, pierderea, frica și absurdul războiului, dar și dorința de libertate și demnitate; s-a remarcat prin implicarea în ajutorul umanitar (distribuirea de provizii, organizarea de concerte și lecturi în adăposturi antiaeriene) și prin înrolarea în Garda Națională a Ucrainei; pentru opera de creație și cea caritabilă, a primit Premiul pentru Pace al Book Trade German (2022).

Îmi dau seama că m-a cronometrat. Frumosul comisar, încă tânăr, proaspăt căsătorit, după cum am auzit în șoaptă de la celelalte voluntare, stă drept în fața mea, într-o uniformă impecabilă, fără nicio cută, ca și cum frigul, oboseala și haosul nu s-ar atinge de el.

Îi urmăresc, pentru o clipă, linia umerilor, nasturii luscioși, mâinile ținute regulamentar. Cu mintea, refac drumul dintre biroul lui și locul în care mă aflu și, absurd, mă agăț de un detaliu inutil: nu cinci, șapte minute.

— Ăăă... Lucilia Roman... sunt... voluntar, reușesc să spun, bâlbâindu-mă. Admiram... priveliștea. Se văd frumos... vârfurile. Da... vârfurile munților printre nori.

Pentru o fracțiune de secundă, îmi aud propria voce și mi se pare străină, nepotrivită cu locul, cu ora, cu tot.

El nu clipește.

— Vă recomand călduros să fiți romantică în altă parte.

Răspunsul vine fără urmă de ironie, dar tocmai de aceea lovește mai exact.

— Mă scuzați, domnule comisar, n-am știut că e interzis să...

Se oprește dintr-o mișcare scurtă a capului, aceeași cu care eu îmi corectez elevii distrați, și începe să vorbească rar, apăsător, ca pentru cineva care trebuie să înțeleagă:

— Este interzis să fotografiați zona de război.

Tăcerea mea îl face să adauge, cu aceeași voce egală:

— Plecați de bunăvoie... sau predați telefonul?

Mă îndepărtez cu obrazul arzând, încă ametețită după a doua gafă din aceeași zi, și n-au trecut nici trei ore de când

am ajuns în Punct. Mi-o imaginez pe Sia râzând de Lia Spioana, Lia Terorista. În urma mea, vocea comisarului continuă să taie aerul rece. Vorbește la telefon, probabil cu noul meu coordonator, și îi explică, apăsător, cât de important este instructajul voluntarilor.

Adevărul e că am fost instruită. La prima oră, când s-a schimbat, pentru a nu știu câta oară, *Il Comandante*. Așa îi spunem coordonatorului nostru, al celor care venim aici de bunăvoie și nesiliți de nimeni. Doar că eram atât de impresionată că mă aflu, din nou, în miezul întâmplărilor, încât câteva fraze trebuie să fi alunecat pe lângă mine. Le-am văzut mișcându-se pe buzele lui, dar nu le-am prins sensul.

La ședință ni s-a oferit și ocazia să punem întrebări. Aș fi avut câteva. Le simțeam cum se adună, cumiți, la marginea gândului. Numai că, atunci când trebuie să vorbesc în public, pământul îmi fuge de sub picioare. Inima o ia la galop, un țuit subțire îmi umple urechile și din ce spune celălalt ajunge la mine doar o parte, ca printr-un perete gros. Iar când, în sfârșit, deschid gura, mă încurc, fac greșeli pe care poate nimeni nu le observă, dar pe care eu le aud amplificate. Așa că prefer să tac.

Știu că am defecte. Le port cu mine ca pe niște noduri ascunse în buzunar. Dar nu m-au împiedicat niciodată să fac bine. De cele mai multe ori învăț din mers. Mă surprind rezolvând lucrurile intuitiv, lăsând empatia să mă conducă.

Altădată, când ieșeam în nopțile înghețate cu pături și ceai fierbinte pentru oamenii străzii din Grădina, știam exact ce am de făcut. Simțeam ce-i lipsește omului din fața mea,

dincolo de căldură: un cuvânt, o privire, o confirmare că există. Și găseam cuvintele potrivite.

Pe lângă ce trăiesc azi, aceea a fost copilăria voluntariatului. O copilărie care a durat până când câteva asociații au găsit soluții pentru cei fără adăpost.

Acum însă, nu mai e vorba de câteva zeci de destine rătăcite într-un oraș. E un popor întreg care bate la poartă. Iar eu trebuie să învăț să nu-mi mai tremure vocea.

Ca să înțelegi voluntariatul de la graniță, trebuie să fii aici. Să simți pulsul zilei și al nopții. Să tremuri de frig, să plângi în interior și, în același timp, să fii tare pentru cel din fața ta care se uită la tine ca la un înger coborât pe pământ. Să-l îmbraci, să-l încălți, să-i dai să mănânce, să-i ștergi rănile, să-i calmezi frisoanele. Să accepți că nu-i poți ajuta pe toți, doar câte unul, pe rând. Să taci, să ascuți, să mângâi, chiar dacă nu înțelegi o vorbă din ce spun.

Majoritatea refugiaților vorbesc doar ucraineana, o limbă pe care nu m-am gândit până acum s-o învăț, iar traducătorii nu mai fac față cu mamele care au nevoie de cartele, pampersuri, apă, valize, haine, biberoane, papuci, taxi, mâncare caldă...

Dis-de-dimineață, eram convinsă că mă înțelesesem cu o femeie în engleză. Ar fi trebuit s-o conduc direct la înregistrare, dar plânsul copilului m-a smuls din orice procedură. Am fugit după un borcan cu mâncare. Mi s-a părut, atunci, că foamea nu suportă amânare, că niciun formular nu poate sta înaintea unui copil care plânge. Când m-am întors, femeia dispăruse. Copilul dispăruse. *Il comandante stri-*

ga la mine să respect ordinea, mai întâi înregistrarea, apoi nevoile, iar vocea lui se lovea de greșeala mea ca de un zid. Abia trecuse o jumătate de oră și deja rătăcisem pe cineva. Copilul plecase și flămând, și neînregistrat.

Mă întorc din pauză cu o hotărâre care mă ține dreaptă: să nu mai pierd pe nimeni, să nu mai aleg greșit între urgențe. Pentru asta am venit.

Intru în cortul albastru și mă opresc lângă o translatoare tânără, cu mișcări rapide și sigure, care vorbește cu refugiații în rusă. Mă surprinde gândul: tocmai limba asta, care desparte atâtea lumi, ajunge aici să le lege.

Pe ecusonul ei scrie *Alina*. Are o energie limpede, concentrată, și o siguranță care nu apasă, ci sprijină. Nu trebuie să-i spun nimic, îmi citește intenția dintr-o privire și, fără cuvinte, îmi face loc lângă ea, ca și cum echipa noastră ar fi existat de mult.

În timp ce o ascult fascinată, însă fără a scăpa din priviri omul din fața ei, mă întreb de ce nu am studiat rusa în liceu. Profesorul de istorie ne spunea mereu că e o limbă cu viitor. Dar și cu trecut. Nu se mai sătura să coboare în profunzimile culturii ruse sau să ne descrie sufletul rus: tragic, neîmplinit, marcat de contraste și enigme. În gura translatoarei pare, într-adevăr, o limbă captivantă. Sau poate așa mi se pare mie, pentru că oamenii reușesc acum să transmită prin ea nevoi, dorințe, încurajări, mulțumiri.

O invidiez pe Alina și o admir deopotrivă. *Adu lapte praf, numărul doi. Da, șefa. Nu mai este supă? Fă una instant pentru patru persoane.* Am auzit, șefa. Ea îmi transmite doleanțele refugiaților și eu alerg de colo-colo îndeplinindu-le.

Spațiul e același bazar imens și pestriț, cu obiecte pe care voluntarii de la diverse ONG-uri și biserici continuă să le ofere gratuit și constant. Bunici, bunicuțe, mame, tineri, copii, primesc de la mine ce au nevoie, bonus un zâmbet, și pleacă mai puțin nefericiți. Alții rămân să moăie pe un scaun, în așteptarea vreunui mijloc de transport și, în timpul acesta, mă lasă să mă joc cu odraslele lor. Desenând împreună căsuțe cu obloane albastre și pomi încărcăți de rod, ziua mea capătă sens.

La un moment dat, *șefa* începe să dea semne de oboseală. O rog să se așeze puțin într-un loc liniștit. Ea insistă că tura ei se termină curând și va veni iubitul ei să o ducă acasă, la șaizeci și cinci de kilometri. Se va întoarce abia peste trei zile, deci, atât cât poate, mai dă o vorbă de ajutor.

Mintea mea încearcă, fără izbândă, să țină pasul cu cei o sută treizeci de kilometri pe care Alina îi parcurge pentru a fi aici. O distanță care, pentru alții, ar părea de neînțeles, dar care, pentru ea, devine un gest firesc, aproape necesar.

Deodată, liniștea relativă a cortului se sparge. Doi bărbați atrag atenția tuturor. Privirile ni se întâlnesc, se confirmă: sunt la o vârstă la care, în mod normal, nu ar fi trebuit să treacă frontiera.

În câteva clipe, aerul se încarcă. Se vorbește despre azil politic, despre curaj și lașitate, despre drepturi și datorii. Vocile se ridică, se suprapun, iar balanța judecății se clatină dintr-o parte în alta.

Și atunci, unul dintre ei izbucnește.

— *Iulia!*

Numele cade în cort ca o lovitură. Îl repetă, tot mai tare, tot mai disperat, ca și cum ar încerca să o smulgă din aer.

Ioana, studenta cu chip blând, care de la începutul războiului ține în ordine registrele acestui haos, răsfoiește febril foile. Îl caută. Revine. Clatină ușor din cap: nu există.

Bărbatul se destramă sub ochii noștri. Își freacă mâinile, își scuipă în palme, apoi le freacă din nou, într-un gest mecanic, fără sens. Privirea îi trece peste noi, amenințătoare.

Se întoarce brusc la birou. Cu o singură mișcare, mătură tot de pe masă. Hârtii, pixuri, liste, toate cad. Se sprijină în brațe, cu palmele înfipite în colțuri, și o fixează pe Ioana.

— *Ia, Mykola. Moia Iulia?*¹

Cuvintele ies din el dintr-o singură suflare, ca ultima punte între speranță și prăbușire.

Ioana încremenește. Ar vrea să spună nu, dar nu îndrăznește. Tace. Amână.

Ochii lui se aprind: o lumină neliniștitoare ca focurile pe care le vedeam uneori seara pe crestele Carpaților. În jur, colegele își adună instinctiv lucrurile, le ascund în sertare, ca și cum ar vrea să reducă orice posibilă țintă.

Aflăm, din frânturi, că a trecut granița înot. Că polițiștii de frontieră l-au scos din apă, l-au îmbrăcat, l-au încălzit. Încercăm să ne explicăm rătăcirea lui: șocul, frigul, pierderea.

Temperăm jandarmul care intervine. Chemăm ambulanța.

Într-un moment de liniște forțată, observăm că hainele îi sunt ude, murdare, că trupul lui nu mai ține pasul cu dis-

¹ [ucr.] Eu sunt Mykola. Iulia mea?

perarea minții. Îl rog pe un voluntar să-i aducă haine curate, să-l schimbe până vin paramedicii.

Nu știu cum îl cheamă. Dar, în mintea mea, îl numesc Moise.

Și atunci, ca o umbră de sens într-o lume răsturnată, îmi vine un gând: Lina nu e Marea Roșie și, totuși, poate că acest Moise al nostru nu e singurul. Poate că, în urma lui, vor veni și alții, trecând prin apă, căutând, dincolo de ea, nu un miracol, ci un loc unde să poată trăi.

Al doilea bărbat a trecut pe jos. Când este întrebat, pare că se apără, dar vorbește într-o limbă pe care niciuna dintre noi nu o recunoaște. Sau poate nu e limbă, ci doar o înșiruire de cuvinte rupte, împinse de o teamă pe care nu știe cum s-o rostească. Abia atunci îi observ fruntea acoperită de broboane de sudoare și gesturile largi, aproape disperate. Își dă seama și el că nu-l înțelegem, că nu știm cum să-l ajutăm. Deodată, cu o mișcare bruscă, își suflecă mâneca hainei și ne arată rana: o plagă împușcată.

Un maidanez cu blana de culoarea chihlimbarului apare de nicăieri și începe să latre ascuțit, ca un semnal. În clipa următoare mă trezesc cu șefa în brațe, simțindu-i greutatea cum mi se scurge încet. Strig cum nu credeam că pot după cei de la Prim Ajutor să se întoarcă. Când îl preiau pe bărbat, le mulțumesc din priviri pentru promptitudine. Cățelul îl urmează apoi în liniște, lipit de pașii lui, ca un paznic nevăzut.

În jur, oamenii își continuă du-te-vino-ul obișnuit, ca și cum nimic nu s-ar fi rupt pentru o clipă. O zăresc în treacăt și pe femeia cu bebelușul; copilul e mult mai liniștit decât

dimineată. Îmi întorc privirea spre trupul vlăguit al tinerei și, fără să știu de unde vine gândul, o văd ca pe un fluture care se scufundă încet, în timp ce doar aripile îi mai rămân la suprafața unui lac fără margini.

Îngenunchez lângă ea și îi stropesc fața cu apă. Îi ating obrazii cu palmele, așa cum am văzut cândva în filme, cu speranța că realitatea va asculta de scenariu și o va întoarce din drum. Aș fi vrut să fie și cu mama la fel de simplu.

Când deschide ochii, primul om pe care îl vede este iubitul ei. Apoi se întoarce spre mine, mă cuprinde și spune rar:

— Mulțumesc... Îmi închipuiam că sunt mai puternică. E a patra oară când vin în Punct și nu știu când, sau dacă, mă voi întoarce... Dar mă bucur că te-am cunoscut. De oameni ca tine e nevoie aici. Ești *strekoza* de la malul Linei. Și, firește, orice grădină se bucură să aibă o *strekoza*.

* * *

Azi, aveam nevoie să-mi amintesc de acea zi. Să-mi repet cine sunt și ce caut. Azi, se împlinesc trei luni de război și doi ani de când am venit și am rămas în Grădina. Doi ani în care, lăsând moartea în urmă, am renăscut cu fiecare anotimp. Mai puțin cu unul.

Singura bucurie pe care a adus-o primăvara asta a fost încălzirea apei din râul în care și-au încercat puterile tineri cu familii sau doar cu o poftă mai mare de a trăi decât de a muri.

Sunt nouă ani de când, într-o apă mai mare ca aceasta, mama a făcut infarct, în Croația, chiar înaintea unui concert la vioară pe care îl așteptase o viață. Își închipuia că acela va fi pasul care o va aduce mai aproape de orchestra Teatrului

Național din Split. Ne făcuserăm atunci planuri simple și curajoase: o mutare, un început de la capăt, o limbă nouă pe care s-o învățăm împreună – croata.

Ciudat este că, în tot timpul acesta petrecut la graniță, nu am învățat nici rusa, nici ucraineana. Sau, dacă e să fiu sinceră, am învățat un singur cuvânt: *strekoza*. Atât. Înseamnă libelulă. Și uneori mă întreb dacă libelulele au nevoie de mai mult decât de ochi și de aripi.

* * *

Când nu sunt cu copilașii mei de la școală, adică restul de opt-zece ore pe zi, dau o fugă în ajutorul acestor oameni care continuă să plece din Ucraina din lipsă de mâncare, lumină, Internet, aer, liniște, siguranța zilei de mâine...

Aici am sentimentul că nu fac ceva prin delegație, așa cum zi de zi las pe cineva să decidă în locul meu, de pildă, ce să îi învăț pe copii. Aici nu ascult de programe, planificări pe unități de învățare, alarme telefonice, în vederea întocmirii unor rapoarte și dări de seamă. Aproape totul e spontan, în ritmul inimii, în spirit de voluntar. Aici simt cum timpul ne destramă, dar spațiul ne încheagă. Aici simt că simt. Știu cu exactitate cotele apelor Linei, gradele de afară, câți refugiați trec dintr-o parte în alta, câți solicită azil prin Centrul Regional de Cazare și Proceduri, câte scânduri s-au desprins din podul zguduit de valuri omenești.

Seara sau târziu în noapte, când ajung acasă, nu mă mai deranjează certurile vecinilor de deasupra, farfuriile sparte, înjurăturile adresate reciproc. Nu mai țin pasul cu noutățile din fața blocului meu de pe strada Nuferilor. Lumea mea s-a

mutat în Punct. Sau măcar o parte importantă din ea. Nu mai sunt eu cea de altădată. Nimic din ce făceam înainte nu are mai mult sens decât ceea ce fac acum.

Înainte, trăiam pentru a citi și a dialoga cu autorii mei preferați. După fiecare carte, îi scriam autorului o scrisoare, mai lungă sau mai scurtă, în tonul scrierii sale, ca răspuns la ceva ce m-a intrigat. Pe ultima i-am adresat-o lui Rousseau, la finalul *Confesiunilor* și suna cam așa: „Am privit acest univers, dragul meu prieten, mi-am aruncat ochii asupra acestui teatru de orori și de mizerii, cum îl numești. Dar el m-a făcut, contemplându-l, să recunosc harul măreț al lui Dumnezeu care ne mai suportă. Nici nu mă mir că încă întrebi care este drumul și sfârșitul scurtei noastre treceri pe aici. Erai *un negligiuit, un ateu, un nebun furios, un turbat, o fiară, un lup*, după cum bine spui. De aceea mă încumet să-ți spun: *Eu am încercat să fiu mai bună decât omul acesta*. Dar n-am să arunc cu pietre după tine, așa cum ceri. Cine știe, poate acea ființă eternă, pe care o pomenesti, va aprecia sinceritatea ta și mai puțin cutezanța mea”.

Și încă nici nu se auzise de război. În mintea mea, e greu să încapă teatrul de orori din prezent. E și mai greu să dialoghez despre ce a fost când mă înspăimântă atât de tare ce este și ce va fi.

Spre dezamăgirea mamei, n-am făcut din cântatul la vioară o pasiune. Cântam corect și duios atunci când doream să îi fac ei o bucurie sau când, rămasă fără cuvinte, aveam nevoie să mă descarc altfel decât prin scris. Însă de prea multă vreme vioara stă sub pat, neatinsă.

Zilnic am convingerea că, dacă, în loc să merg la graniță, aş cânta la vioară, aş plânge neconținut. Dacă aş coace o pâine, aş arde-o. Dacă aş citi un roman, n-aş înțelege nimic din el. Dacă aş scrie o poezie, ar fi banală. Dacă aş începe un lucru total inedit, ar fi sortit eșecului. Centrul orașului s-a mutat la periferie, acolo unde e acum tumultul său interior și exterior. De aceea merg mai regulat decât merge preotul la biserică și stau mai mult decât acasă. De parcă în felul acesta se scurtează suferința. De parcă în punctul zero se poate interveni mai repede sau mai bine asupra ineluctabilului...

În apropierea văzii, în curtea care adăpostește pavilionele spitalului, este o bisericuță veche de lemn. De fiecare dată când trec pe lângă ea, mă bate un gând: să urc în turla ei, să trag clopotele să se audă în depărtări. Cum altfel se vor trezi mai marii lumii și se vor uni împotriva *celui mai mare ctitor la Sfântul Munte*? Dacă nu m-ar reține respectul față de bolnavii care se roagă acolo pentru sănătatea lor, nu m-aș opri până când ar ști cineva să le facă să tacă.

Explorăm alte planete. Inventăm umanoizi robotici și vehicule autonome. Studiem rocile din Grădina Edenului și turnurile de piatră de pe fundul Oceanului Atlantic. Putem să ne întoarcem la locurile unde au apărut primele forme de viață și să ne imaginăm viitorul. Dar nu suntem capabili să oprim un război aici, pe Pământ, atât de aproape de noi... Greu de imaginat chiar și pentru elevii mei din clasa a patra.

În capsula timpului numărul trei sau la cât s-a ajuns, aş pune mărturii despre crimele de război din prezent, despre terorism, psihoze și nevroze, șomaj, criza familiei, pierderea

idealurilor și a rădăcinilor. Eu însămi le notez în jurnal și, uneori, pe viu, în telefon. Mi-e teamă că voi uita.

Da, recunosc, în fiecare din ultimele zile, am avut și ezi-tări. Au fost dăți în care aș fi umplut altfel după-amiezile sau weekendul. Aș fi dorit să fac o baie lungă, fierbinte, să mă cuibăresc în pat și, la urechile lui Flopsy, ieșindu-i de sub pla-pumă, să încep odată romanul care strigă din uitarea în care l-am lăsat. O carte pe care, deși am cumpărat-o în acel trist februarie, încă nu am deschis-o: *Viața începe vineri...*

E obositor, e dureros, e inutil pe alocuri. Și totuși, în fie-care din aceste ultime zile, am ales să mă întorc în Punct. Pentru că viața poate sfârși în orice zi. Chiar și duminică. Moartea nu are zi de odihnă.

Însăși clipa are alt preț. Am ales să o păstrez.

Nu pot să nu mă gândesc că în Donetsk și Luhansk se numără o sută de morți și cinci sute de răniți în fiecare zi. Rusia trăgănează un război pe care nu-și mai permite nici să-l câștige, nici să-l piardă. Nu pot să accept că suferă oameni fără nicio vină. Alții, mai mult sau mai puțin nevinovați, sca-pă ajungând în brațele noastre pe care le desfacem cu toată încrederea și căldura pe care le-am primit de la părinți. Cu suflete făcute bucăți, ajung în cetatea noastră trecând ca prin-tr-o poartă spre o altă lume, de oameni cu suflete întregi.

În sens invers, mai trec curajoșii noștri preoți care slu-jesc în satele românești de dincolo de Lina. Nu o dată, aceș-tia au rămas blocați de cealaltă parte, din cauza penei de curent sau a unor probleme informatice. Dar ei continuă să treacă frontiera, convinși că acum e nevoie, mai mult ca ori-când, de rugăciunile lor, de lumină de Sus.

Când se întorc, ne povestesc cum în Ucraina, ca urmare a atacurilor energetice suferite, lumina e raționalizată. Dacă oamenii de rând găsesc așa-numitele *puncte de nepătruns* care le oferă gratuit siguranță și căldură, cadrele medicale sunt nevoite să continue, la lumina lanternelor, operațiile începute. Acolo, zilnic, a muri și a trăi devin o loterie. Nu doar pentru cei din spitale. Nu doar pentru cei grav bolnavi. Pentru oricine există cincizeci la sută șanse să nu se mai trezească a doua zi.

După trei luni, peisajul de la graniță e identic: aceleași creste surde, aceiași nori de fum. Dar nu, nu mai fac poze de pe pod cu telefonul. Fotografiez cu inima. Am adunat albume întregi. Doar portrete. De toate vârstele. Albi, palizi, roșii de frig, galbeni sau creoli. Aduse de vânturi diferite și oprite în același loc. Și, în fiecare zi, unul de culoarea chihlimbarului.

După ce a fost alungat de câteva ori și s-a întors de fiecare dată, încăpățânat ca viața însăși, i-am spus Whiskey. Amușină peste tot, se strecoară printre picioare, se lipește de oameni fără să ceară nimic și, tocmai de aceea, e dorit de toți. Mai ales în momentele de maximă tensiune.

Dar, pe drumul spre casă, când răsfoiesc în minte albumul zilei, fiecare chip revine cu o claritate dureroasă. Nu mai sunt doar imagini, sunt istorii suspendate, vieți ținute în loc, priviri care nu știu încă încotro să se îndrepte.

Și atunci, inevitabil, mă întreb: Doamne, unde vor ajunge toate aceste chipuri, odată ce nu vor mai fi ale mele?

Dar Ea e acolo, răspuns la toate întrebările.

Cea mai tare bombă

*Un Laocoon strivit între reptile,
Poporu-n nevăzute chingi se zbate.
Vom apuca, mă-ntreb, acele zile?
Când lanțurile vor cădea, sfărmate?¹*

Azi plouă în cascade. Privesc cum torențele se prăvălesc peste corturile șubrede, cum apa țâșnește de pe streășina Porții Cetății, de pe gardurile legănate de vânt, de pe capotele mașinilor aflate în mișcare. Dar potopul pare că vine dintr-un înalt spre care nu mai îndrăznim să ridicăm privirea.

N-am mai simțit pe pielea mea asemenea intemperii. Parcă se revarsă lacrimile mamelor care și-au văzut fetele violate de soldații ruși, ale taților care și-au văzut fiii îngenucheați cu un glonț în ceafă, ale copiilor care și-au văzut frații mutilați lângă ei, iar părinții torturați și aruncați în fântâni. Cum ar putea să plouă altfel în vremurile noastre?

De câte ori ies în întâmpinarea unui refugiat, pelerina nu face față și mă ud până la piele. Măcar lacrimile nu mi se văd.

¹ Fragment din poemul *Moise* de Ivan Franko [tr. Ion Covaci].
Ivan Franko (1856-1916) – poet, scriitor, publicist și om politic, unul dintre fondatorii literaturii ucrainene moderne; a susținut emanciparea națională și socială a ucrainenilor din Galiția austro-ungară; prin opera și activitatea sa publicistică, a militat pentru conștiință națională, educație și drepturi sociale, fiind considerat o figură centrală în afirmarea identității culturale ucrainene.

Pe străzile noastre, apa nu mai apucă să se scurgă în canalizare și inundă trotuarele, amenințând să pătrundă în corturi. Dincolo de Lina însă nici trotuare nu mai sunt. Unele au devenit înșiruiuri de cadavre care așteaptă să fie identificate de familii.

Aici învingem apele cu cizme de cauciuc. Acolo oamenii calcă pe molozuri, bucăți de țiglă căzute din acoperișurile bombardate, pe crengi rupte, pe tencuială și sticlă spartă. Din când în când, dintre dărâmături se ivește capul unui supraviețuitor care încearcă să iasă la lumină.

În tot acest timp, dușmanul continuă să țină civili captivi în hangare și centre de detenție. Să arunce în aer spitale, teatre, școli, gări. Să lanseze rachete și bombe cu fosfor. Să otrăvească adevărul cu dezinformare.

Caracatița războiului, cu tentaculele ei invizibile, a înghițit până acum mii de oameni. Mii de soldați captivi în Rusia s-au întors acasă. Se întrevede o speranță? Nici pe departe.

Cândva, în luna mai, sărbătoream Ziua Miracolelor, Ziua Mamei, Ziua Tatălui, Ziua Râsului. Anul acesta, fiecare zi de mai am simțit-o ca pe o zi a Nedreptății.

Dar azi, 9 mai, e Ziua Temerilor. Ne temem de sărbătoarea puterii, a orgoliului sovietic și a dorinței de a le manifesta cu orice preț. O frică ce paralizează.

E ziua în care refugiații devin atât de rari încât noi, cei de dincoace de *marca de hotar*, avem timp să observăm, prin perdeaua de apă, liliacul înflorit. Încercăm să privim dincolo de cortina mov. Să tălmăcim zarea. Să sfidăm amenințarea. Suntem în alertă: polițiști, jandarmi, voluntari, până și învă-

țătoarele care doreau să organizeze o expoziție de desene lângă pod și cărora li s-a interzis fără drept de apel.

Ne spunem că noi, cei care am rămas aici, în Punct, avem nevoie de curaj. Dar curajul nostru e un vlăstar firav față de cel al oamenilor de dincolo de Lina. Acolo, oameni ca noi traversează păduri care gem de cadavre neidentificate. Ies în stradă cu pieptul gol în fața blindatelor, pentru a-și apăra orașul. Traversează cimitire minate, pentru a-și plânge morții. Trăiesc în stații de metrou, în biblioteci devenite adăposturi, în gări transformate-n furnicare sau în apartamente cu folii de plastic în loc de ferestre.

Și nu renunță. Luptă cu îndârjirea adunată din Holocaust, Babyn Iar, Marea Teroare, explozia de la Cernobil, ocuparea Crimeii, tragedii care nu s-au șters niciodată din memoria lor.

Temerile de azi ne pun mintea în mișcare și nasc suspiciuni de tot felul. Unele întemeiate, altele, mai puțin. Cum se face că, în ciuda războiului și a sancțiunilor, rubla a devenit una dintre cele mai puternice monede ale lumii? De ce oameni apropiați lui Putin continuă să aibă, în țara noastră și în altele, afaceri imobiliare sau comerciale? Ce se întâmplă cu ajutoarele trimise în Ucraina? Ajung la oamenii de rând sau sunt deviate pentru îmbogățirea unora? Dacă refugiații sunt rari, de ce trece același număr de sandvișuri? Cine a întrerupt curentul care alimenta cortul roșu? Cine înfundă zilnic toaleta publică?

Paranoia se răspândește ca o infecție și atinge apogeul când unii ajung să se întrebe care e scopul real al concertului de viori din vamă, programat pentru săptămâna viitoare.

Fiecare caută un sens ascuns, o capcană. Eu, una, m-aș bucura să aud o vioară.

Nu doar pentru liniștirea mulțimilor. Pentru mine. Pentru vioara de sub pat.

Nu am mai cântat din ziua în care mama a plecat pentru totdeauna. Mi-e teamă că, dacă i-aș atinge strunele, aș tulbura liniștea aceea fragilă în care am învățat să trăiesc fără ea.

Mama spunea că vioara nu iartă: dacă nu pui suflet, nu sună. Dacă nu ești acolo, până la capăt, te trădează. De aceea, poate, am lăsat-o să tacă. Sau, poate, pentru că, odată ce o voi auzi din nou, știu că nu va mai fi doar muzică. Va fi tot ce am pierdut.

Și totuși... dacă, într-o seară, în mijlocul vămii, printre pași grăbiți și voci amestecate, o vioară va începe să cânte, poate că nu mă voi feri. Poate că sunetul acela va ajunge până sub pat, va scoate lemnul din tăcere și mă va întregi.

Și orele trec. Stau neclintită, în Punct, sub cerul potolit. Doar eu și vântul vămii. Frica îmi stă pe sub piele, dar nu mai țipă, doar pulsează.

Un călugăr, profitând de astâmpărarea ploii, lipește un anunț bilingv: refugiații își pot spăla hainele sau face un duș gratuit.

În corturi se bea cafea și se vorbește tare, ca și cum zgomotul ar putea alunga spaima. Realizez că am ajuns să îmi recunosc colegii după umbrele mișcătoare din corturi, după gesturi, aluri, aplecări, întinderi.

La lumina felinarelor, trotuarele reflectă doar dărele roșii de pe panourile gri. Amenințarea își pierde conturul.

Aerul devine liliachiu. Turele se schimbă mai însuflețite decât la răsărit. Ne salutăm cu ochii, ca și cum am fi trecut împreună prin ceva nevăzut.

Și Ea e acolo, străpunge orizontul.

Sia iese din cort și îmi face semn de plecare. Uneori, seara, mergem alături o bucată de drum care îmi place de fiecare dată. Aruncăm amândouă o ultimă privire spre pod. Jucăriile se leagănă ca niște stegulețe fragile ale unei păci improvizate: ursuleți, păpuși, mașinuțe, prinse cu sfori ca niște rugăciuni colorate.

Două siluete se profilează pe fundalul mov al serii. Lemnul podului începe să vibreze ușor sub pașii grăbiți. Înainte să văd mama, o văd pe fetiță. Are vreo șapte ani și ochii aceia care caută ceva al lor într-o lume care nu mai e a lor.

Se oprește. Ridică privirea. Ochii i se luminează. O lumina rară.

Zâmbește. Zâmbetul e scurt, limpede, ca o rază care intră printr-o ușă întredeschisă.

Într-o clipă, totul se așază.

Se desprinde din mâna mamei și întinde degetele spre o păpușă cu rochiță albastră, agățată mai jos. Păpușa se leagănă la nivelul ei, de parcă o așteaptă de mult. Parcă spune: *Ia-mă, sunt a ta!*

Și Sia pare vrăjită de zâmbetul fetei.

Deodată, mâna mamei o smucește înapoi cu o forță care mă face să tresar.

— *Nu!*¹

¹ [ucr.] Nu!

Strigătul ei despică aerul. Sunetul se sparge între noi și cade greu. Eu rămân cu mâinile suspendate, neștiind dacă să mă apropiu mai mult sau să mă retrag.

Fetița se dezechilibrează și începe să plângă, mai mult speriată decât rănită. Plânsul ei nu e zgomotos, e confuz.

Mama respiră sacadat, ca și cum tocmai a alergat kilometri întregi. Privirea ei nu se oprește nici pe păpușă, nici pe copil. Se fixează undeva dincolo de pod, dincolo de noi.

Sia o întreabă calm de ce reacționează așa. Vocea ei e joasă, fără judecată.

Pe chipul femeii urcă rușinea, peste oboseala adâncă. I se așază în obraji ca o arsură. Își duce mâna la gură, ca și cum ar vrea să oprească un alt strigăt sau un plâns care nu mai are voie să iasă.

În ochii ei nu e furie. E spaimă. Începe să vorbească încet, iar vocea Siei se suprapune pentru ca eu să înțeleg:

— Iertați-mă... m-am pierdut o clipă. La noi... nu atinge ce nu e al tău. Niciodată nu știi.

Simt cum mi se strânge stomacul. Pentru mine, jucăriile plăsmuiau o sărbătoare țesută peste râu. Când aveam timp, completam spațiile goale, puneam alte păpuși în locul celor luate, le îndreptam fundițele. Pentru ea, nu e o jucărie. E un obiect agățat de un pod într-o țară străină. E ceva ce nu le aparține. Ceva care ar putea să dispară în orice clipă. În lumea din care vine, lucrurile se iau repede, se pierd repede, se distrug. Te obișnuiești să nu întinzi mâna. Te obișnuiești să-ți ții copilul aproape, să nu-l lași să creadă că ceva e sigur.

Pentru mamă, păpușa e un obiect necunoscut într-o lume în care necunoscutul explodează.

Vântul mișcă din nou păpușa. Se rotește încet, nevino-vată. E momentul în care înțeleg că pe podul acesta nu trec doar oameni. Trec reflexe, spaime, luni întregi de învățat să nu atingi, să nu te apropii, să nu ai încredere. Și, pentru prima dată de când legăm jucăriile, mă întreb dacă nu cumva, fără să vrem, atârnam și puțină neștiință în vânt.

Mama și fetița se îndreaptă spre cortul albastru. Pe pod rămâne doar liniștea. Și diferența dintre cei care împodobesc și cei care fug.

* * *

Acasă mă întâmpină o vietate mică și luminoasă, nerăbdătoare să recupereze fiecare clipă de singurătate. Se lipește de mine ca o promisiune ținută prea mult în așteptare. Iar, la capătul unei zile ca aceasta, fericirea mea, cu cărțile risipite, cu desenele copiilor mei, cu Flopsy încolăcindu-se la picioarele mele, cu mirosul dulce-acrișor al cremei de rodie pe care o întind pe piele, îmi pare infinit mai mare.

Am douăzeci de minute de respiro.

Mă așez pe un scaun în bucătărie și îmi cuprind capul în mâini, ca și cum aş putea aduna astfel ziua la un loc, s-o rescru, s-o înțeleg. Încerc să pun ordine în imagini, în voci, în priviri. Și, în timp ce așez cu grijă o batistă albastră în cutia cu amintiri, telefonul sună.

— Bună, Lia. Sunt Vlad Moldovan, de la I.S.U. Scuze pentru ora târzie, dar e vorba de o urgență. Am înțeles că acum tu ești coordonatoarea voluntarilor de la graniță.

O zi. A trecut o singură zi de când am fost numită și deja mă sună Inspectoratul pentru Situații de Urgență.

Ridic instinctiv încheietura. Ecranul pătrât al ceasului smart luminează: 22:22. Tânără vreme, îmi spun, aproape ironic.

Mai am de corectat proiectele elevilor la științe, de verificat anunțurile pentru garsonierele promise familiilor de ucraineni, de răspuns la emailuri, poate cineva a citit propunerea mea pentru clasele de audienți, și încă atâtea lucruri, toate învârtindu-se în minte cu viteza oarbă a unui mecanism scăpat de sub control.

Și totuși, pentru vocea de la celălalt capăt, calmă, atentă, cu o căldură neașteptată strecurată sub rigoare, e deja târziu.

Mă adun din toate direcțiile și răspund:

— Bună, Vlad. Nu-i problemă. Cu ce te pot ajuta?

— Îl cunoști pe Pop Vasile? A fost voluntar la vama din Grădina?

— Hm... Pop Vasile. E un nume comun, dar nu, nu cred că l-am avut vreodată în evidențe.

— Te rog, verifică toate listele, chiar și voluntarii de weekend sau cei sezonieri. Dacă dai de el, anunță-mă imediat.

Nimic din tonul vocii nu mai sună cald, sună a pericol iminent.

— S-a întâmplat ceva? Întreb cu jumătate de gură.

— Avem o amenințare cu bombă. Bărbatul acesta ne-a sunat de pe o cartelă, s-a identificat și a spus că până la miezul nopții aruncă podul în aer. Momentan, verificăm dacă a fost deja pe aici, dacă a avut acces la informații sau dacă a putut pregăti ceva. Te rog, ce-ți spun acum rămâne între noi. Nu vreau panică. Anunță o singură persoană de încredere,

aflată la fața locului, care poate începe evacuarea discret. Nu avem încă o confirmare că e real. Poate fi o alarmă falsă. Dar nu ne permitem să riscăm. Asigură-te că nu rămâne nimeni în zona podului până te sun din nou. Înțelegeți?

— Am înțeles. Dacă găsesc ceva, te sun.

Închid telefonul ușor amețită, ca și cum realitatea ar fi făcut, pentru o clipă, un pas înapoi. Dar îmi scutur starea repede, ca pe o haină îmbibată de mirosuri străine. Nu e loc de rătăcire. Nu acum.

Știu unde trebuie să caut.

În ultima vreme, chiar și în vamă, haosul a învățat să meargă pe linii drepte: planificări, directive, regulamente. Deschid agenda devenită, fără să-mi dau seama, o prelungire a corpului meu de *comandante* și caut responsabilul zilei de marți.

Îl găsesc: Viorel Pârja.

Pentru o clipă, simt ceva apropiat de liniște. Dacă poate exista așa ceva aici. Psiholog cu experiență, Viorel are o artă rară a cuvântului: știe când să tacă, când să spună și, mai ales, cum să ajungă la oameni. Abil, atent, diplomat, are darul de a descurca nodurile fără să le rupă.

El a fost cel care a stins scandalul cu cele trei tablete dispărute, cele cu înregistrările refugiaților. Dacă nu le-ar fi recuperat, cu o combinație de inteligență și vicleșug bine dozat, probabil am fi ajuns în tribunale, încurcând vina cu frica. Noi îi priviserăm pe acei străini ca pe niște infractori. Viorel a văzut altceva: nu datele îi interesau, ci ecranele. Tabletele le furaseră privirea. Erau dependenți de jocuri de noroc, nu de secrete.

A venit aici să învețe, spune el. Să practice. Să coboare psihologia din teorie în viață. Iar vama nu l-a menajat. I-a oferit, din plin, materia brută a durerii.

După o jumătate de oră, mă sună. Vocea lui e limpede: a început evacuarea perimetrului.

Între timp, eu răscolesc planificările. Zile, nopți, luni de război așezate unele peste altele, în căutarea unui nume: Pop Vasile.

Nu-l găsesc.

Și, pe măsură ce paginile se termină, golurile din listă încep să se umple cu altceva: îndoială. În toate lunile astea, i-am verificat pe toți? Pe fiecare dintre cei care au trecut pe aici, cu mâna întinsă? Au fost toți de bună credință?

Chipuri îmi trec prin fața ochilor cu o viteză amețitoare, ca și cum aş răfoi un album în timp ce sunt aruncată înainte de o forță nevăzută. De toate vârstele. Albi, palizi, roșii de frig, galbeni sau creoli.

Și totuși nimic nu iese în evidență. Nicio umbră clară.

Doar sentimentul neliniștitor că, uneori, pericolul nu are chip. Urmează o lungă așteptare...

Oamenii spun că marțea sunt trei ceasuri rele. Eu îmi spun altceva: că marțea îi aparține Sfântului Anton. Și atunci aleg să cred că viața mea, până aici, ca și a lui Brâncuși, n-a fost decât un lanț de minuni. Iar azi... poate că i-ar mai sta bine o mărgea.

Un lanț frumos, doar că, pe alocuri, îi lipsesc verigi. Trei, mai exact. Lipsa lor îl face și mai vizibil.

Prima s-a rupt devreme. Aveam șase ani și părul lung, curgând pe spate în valuri de Ileana Cosânzeana. Într-o du-

pă-amiază, în loc să vin acasă de la școală, am ocolit drumul pentru a vedea un nou-născut, fratele unei colege. Am rămas acolo prea mult, prinsă între mirare și joacă, fără să simt cum timpul se rupe de mine. Pentru noi a fost o oră. Pentru mama zece ani de viață.

Pedeapsa a venit tăcută: părul tăiat scurt, până aproape de piele. Țin minte că, o vreme, părinții m-au strigat Ionică. Atunci am înțeles, pentru prima dată, că numele nu sunt doar ale noastre, ni le dau ceilalți, din iubire, din teamă, din dor sau dintr-o amintire care nu ne aparține. De atunci, dau și eu nume, poate ca să țin oamenii mai aproape.

A doua verigă nu s-a rupt, s-a prăbușit: moartea mamei.

Despre ea nu voi ști niciodată să scriu pe deplin. Și cu atât mai puțin să vorbesc. Nu înțeleg nici acum cum au putut unii să fotografieze acele clipe și să mi le ofere, ca pe niște suveniruri ale durerii. *Pentru când vei vrea să-ți amintești*, mi-au spus. Dar eu nu vreau. Nu așa.

Și totuși, o imagine nu mă părăsește.

Andra, eleva ei, cea mai mică dintre toate. În timp ce oamenii aruncau flori și pământ peste sicriul care părea să plutească pe suprafața apei, fetița și-a întrebat mama:

— Pe cine au băgat în groapă?

— Pe nimeni, dragă. A căzut o broscuță.

Și totuși, Andra plângea. Nu pentru broscuță. Ci pentru ceva ce nu i se spusese, dar pe care inima ei îl înțelesese deja. Uneori, adevărul nu are nevoie de cuvinte ca să doară.

Ai zice că, după două astfel de rupturi, te obișnuiești cu pierderea. Că înveți să cazi mai ușor.

Dar nu.

A treia verigă, atunci când se rupe, nu mai face zgomot. Doar te lasă singur, cu lanțul în mâini.

Și nimic, nici vârsta, nici experiența, nu te pregătește pentru asta: să rămâi, într-o zi, singur pe lume.

E deja miercuri. La ora 00:02, îl sun pe Vlad, în timp ce o ureche e cufundată în radio, cealaltă în televizor, inima și mintea îmi fac la unison tic-tac, tic-tac, iar ochii îmi fug pe rețelele sociale de pe telefon, pentru a nu rata știrea serii. Mi-e frică să pun întrebarea: mai avem pod peste Lina?

— L-am găsit, îmi zice, și parcă-l aud zâmbind.

— Serios?

— Da. Stătea pe o bancă, în față la cinema, și vorbea singur. Nu știm la ce film a fost, dar e tare supărat. Pop Vasile al nostru, știi, la optzeci de ani... are o teorie de-ți stă mintea: că podul l-au făcut maghiarii și îl folosesc românii. Și, deși e mândru că e român, i se pare o mare nedreptate.

— Și ce-a făcut?

— Păi... n-are el cu ce să arunce podul în aer, stai liniștită. Dar a ținut morțiș să ne spună cum vede el lucrurile. I-am dat și amendă... pe care, sincer, nu cred că și-o permite.

— Of...

— Da' știi care ar fi cea mai tare bombă, de fapt? Să-i spunem adevărul. Că podul e făcut de români... și folosit de ucraineni.

Râdem acum împreună.

Tiiic-taaaac. Tiiic-taaaac.

Trepte spre cer

*Chiar dacă veți distruge toate
catedralele și bisericile noastre
ucrainene, nu veți distruge credința
noastră sinceră în Ucraina și
în Dumnezeu. Credința în oameni¹.*

Azi-dimineață, pregătită să mă îndrept spre vamă, am coborât treptele aproape în fugă. Din nou. Nu știu ce mă aruncă mereu înainte. La școală, colegii îmi spun *Speedy*. Nu mă deranjează, mi se pare nostim și adevărat.

În timp ce colegii stau, în pauza mare, cu spatele și brațele sprijinite, savurând o gustare sau jucând o partidă de șah ori table, eu stau mereu doar pe marginea scaunului și, de îndată ce un copil îmi rostește numele prin ușa întredeschisă a sălii profesoriale, am zbughit-o de parcă s-a anunțat evacuarea. O aud în urma mea pe colega de filosofie *Da' ce sari așa arsă? Doamne, fata asta încă nu știe că e de cursă lungă?*

Îmi spun și eu uneori că ar trebui să mă îngrijesc mai mult de felul în care arăt și reacționez, să calc mai rar și mai apăsător, ca o femeie capabilă să transmită copiilor echilibru și siguranță. Dar e ceva în mine care primește chemările ca pe niște alarme.

Azi, în coborârea mea intempestivă, era cât pe ce să o răstorn pe vecina de la etajul doi. Îngrijirea tatălui de nouă-

¹ Volodymyr Zelenskyi, Discursul din 3 martie 2022, ora 11:20.

zece de ani a vlăguit-o. E doar o umbră din ce era acum câteva luni. O umbră cu miros de spital. Nici nu știu ce e mai greu: să ai un tată imobilizat la pat sau să nu-l mai ai deloc. Mi-am cerut scuze, iar ea le-a acceptat, dând ușor din cap.

Când am deschis ușa blocului, primul gând a fost să mă arunc în fântâna arteziană din apropiere. Pe strada noastră, fântânile oferă cel mai frumos spectacol și cea mai bună răcorire.

Vremea o ține tot așa de vreo două săptămâni: zile toride de vară. Oamenii se ascund în case cu pereți de piatră, fug la munte sau la pădure, dau aerul condiționat la maximum. Marile magazine au, pentru persoanele în vârstă, orar preferențial de cumpărături, între nouă și unsprezece. Centrul orașului s-a împânzit cu standuri de hidratare și de prim ajutor.

În ciuda căldurii, refugiații continuă să vină din zonele bombardate. Pentru cei de dincolo de Lina, nu mai există anotimpuri. E doar război.

Corturile din vamă, care inițial păreau aripi întinse peste oameni, sunt acum doar învelișuri sufocante. Din grija autorităților, au fost dotate cu câte un ventilator, dar nici zece nu ar fi prea multe. Aerul e irespirabil și înăuntru, și afară; îți arde laringele. Dacă aș putea, aș muta vama pe strada Nuferilor.

Dincolo de cortul verde, a apărut o cișmea. Dar nici zece nu ar fi de ajuns. Apa a devenit primordială. Baxurile din cortul alb trec ca pâinea caldă. Coada la unica cișmea e mai lungă decât cea de la toaletă.

Ajunsă în Punct, mi-am amintit de Dezbrăcatu'. Bătrânul ucrainean convins că aici, la munte, oamenii sunt mai darnici, mai harnici și mai religioși.

Înainte de a pleca din Punct, mulțumindu-ne tuturor voluntarilor și numindu-ne *vase de cinste în casa Tatălui*, ne-a spus că, aproape de biserica lui, la prima răscruce de drumuri, săpase patruzeci de metri ca să aducă apa la lumină. Și cine, în afară de ruși, se va bucura de fântâna cu cumpănă? El, unul, niciodată nu va mai bea din apa lui, ci doar din apa altuia. Azi, în desele mele drumuri de-a lungul corturilor, de câte ori am ajuns lângă cineva care-și potolea setea, mi-am spus că, la nevoie, e bună și apa străină.

După insolația suferită de Viorel, turele voluntarilor se schimbă la șase ore. Chiar și așa, ne scurgem pe trotuarele încinse, într-o înfruntare inegală cu soarele, de la preluarea refugiaților până la conducerea lor în cortul potrivit.

Pe unii, nici nu apucăm să-i privim în ochi și purtăm o vreme frustrarea de a nu avea timp pentru fiecare. Alții se gravează în memoria noastră cu toate detaliile fizice, de la forma urechilor până la modelul încălțărilor.

Azi, ne-am îmbogățit cu două experiențe și două lecții care ne-au lăsat, paradoxal, mai săraci și mai triști.

La prânz, traficul a fost oprit timp de trei ore din cauza unei pene de curent din țara vecină. Mâncarea rămasă în frigider s-a stricat și am aruncat zeci de porții de ciorbă și de pui cu orez. Am obținut ulterior, prin sponsorizare, un al doilea frigider și am numit un responsabil alimentar, pentru a evita atât risipa, cât și lipsa.

În serenitatea amiezii, în timp ce admiram șoseaua paralelă cu vama, lucind ca oglinda unei ape, cerul s-a înnegrit de vrăbii care zburau în trepte inegale, desenând un triunghi.

Deodată, ca la un semn, stolul a aterizat pe suprafața înșelătoare a asfaltului. Păsările care au crezut în miraj nu s-au mai înălțat. A trebuit să cer voluntarilor din cortul verde să se ocupe de vrăbiile moarte și să încerce salvarea celor rănite. Au urmat îngropări, bandajări și exerciții de zbor, dureroase și pentru ele, și pentru noi.

În acele momente, am înțeles că, aici în vamă, avem zilnic în grijă destinele unor vrăbiuțe. Unele știu exact cum să-și țină aripile și cum să respire pentru a ajunge la destinație. Altele, rănite sau slăbite, se pierd cu firea. Pe acestea le luăm în podul palmei și avem grijă de ele până când zborul lor năuc devine cât de cât drept. Și eu simt uneori cum ochii și aripile mă înșală, dar stau blajină în căușul palmei lui Dumnezeu până când orizontul se limpezește.

Acum, ceva mai puternic decât soarele care încă nu a apus, îmi ocupă întreaga atenție. Traficul s-a reluat, întreaga lume iese din amorțire. Acum, pe pod, nu credeam că am să ajung să spun asta vreodată, e o imagine parcă desprinsă dintr-un tablou. Pe fundalul verdului încremenit al Carpaților, o doamnă elegantă se deplasează într-un cărucior cu roțile. Într-o mână ține o umbrelă albă, cu margini dantelate, în cealaltă, o lesă de care e legat un câine-lup maro cu pete negre, cu limba atârându-i, dar mândru că-și însoțește stăpâna de atâta timp.

Pentru o clipă, podul pare o pasarelă de teatru pe care viața își trimite personajele cele mai neașteptate.

În stânga, un bărbat între două vârste înaintează șchio-pătând, împingând cu partea sănătoasă a corpului un troler mare și negru. Mă întreb cine face să avanseze căruciorul fe-

meii. Când alaiul se apropie, închiderea umbrelei ne lasă să descoperim o fetiță de vreo zece ani, blondă, cu părul până la umeri, cu o cordeluță albă din dantelă, cu ochi mari, albaștri, desenați de o mână talentată, cu o rochie de culoarea cerului de vară, cu sandale și ciorăpei albi. Pare ivită din același tablou.

Sia află că femeia are șaptezeci de ani și călătorește singură: soțul i-a murit în timpul pandemiei, iar singurul frate s-a dus demult. Nu știu dacă femeia aceasta căruntă, zoralie, cu ochii aprinși ca două veioze, a auzit vreodată de Noica, filosoful despre care ne vorbește zilnic Viorel, dar pare să fi ajuns la aceeași concluzie: când viața te atacă, cel mai bun răspuns e s-o ataci tu primul.

Când tocmai se hotărâse să se bucure de puținul rămas, a început războiul. Ciudat, asta nu i-a stins pofta de viață, ci i-a aprins-o.

Vrea să locuiască în inima Varșoviei și, dacă până la Grădina a ajuns urcată, coborâtă, trasă și împinsă de oameni cu suflet și de Bars al ei, va izbuti cumva și mai departe.

Pe Sofia a cunoscut-o în tren și a îndrăgit-o de la prima vedere. Părinții acesteia s-au despărțit, mama s-a recăsătorit, iar actualul soț nu a reușit să se acomodeze cu firea fetei care devenise *răutăcioasă și îndărătnică*. Privată de iubirea unuia dintre ei, e de înțeles că mai avea ieșiri și capricii.

Cu două zile înainte de izbucnirea războiului, tatăl Sofiei, fost șofer de autobuz, pensionat pe motiv de handicap, s-a trezit cu fetița la ușă. Cu acordul mamei, care a rămas în Ucraina, cei doi au plecat din Bahmut spre o viață mai pașnică.

După ce se asigură că Bars a fost bine tratat, femeia caută ceva în cele două plase așezate în poale. Observă că acestea nu conțin decât lucruri folositoare câinelui. Oare la șaptezeci de ani ai nevoie de atât de puțin pentru a te bucura din plin sau femeia ne spusese doar o poveste frumoasă?

Ghicindu-mi parcă gândurile, își ridică deodată privirea spre mine. Unii oameni au în ochi, de la naștere sau poate se aprind pe parcurs, niște lumini jucăușe care, în urma unor suferințe, se sting. Doamna, căreia, în mintea mea, îi voi spune de acum încolo Kateryna, deși a trecut prin multe, a reușit să le salveze. Pare că e ceea ce contează.

Până la urmă, găsește ce căuta: bani, ca să-i potrivim Sofiei o nașă și un preot care s-o boteze. În răstimpul în care veiozele se aprind din nou asupra mea, o conving să pună banii înapoi, va avea nevoie de ei, căci Varșovia nu e Grădina. Acceptă, dar îmi repetă de mai multe ori că fetița a fost atât de bună cu ea și cu Bars pe drumul parcurs împreună, încât nu poate rămâne nebotezată.

Mă simt ca un arheolog care, atunci când și acolo unde nici nu gândește, se trezește în fața unor zăcăminte. Devin conștientă că sunt martoră la primul gest prin care un ucrainean lovit de soartă vrea să-l ajute pe un altul, fără să fie rude de sânge. Îi promit Katerynei tot ce are nevoie să audă pentru a pleca liniștită spre visul ei.

Bars se apleacă și îmi atinge glezna de rămas-bun, iar Sofia e toată numai un zâmbet.

Și Ea, de la nivelul pieptului, se înalță pe umbrela albă, dantelată, iar de acolo își croiește drum spre turla bisericii.

Ce muzică se ascultă la graniță?

*Au venit valuri mari
și au măturat în calea lor
tot ce-am clădit¹.*

Așa a început: cu un vuiet mut, o vibrație care nu se auzea, dar urca pe șira spinării ca o notă gravă ținută prea mult într-o sală goală. Mai întâi, a fost doar o presimțire, o neliniște care pulsa sub asfalt și sub pașii noștri obișnuiți pe aleile Grădinii.

Apoi sunetul a crescut, ca într-o orchestră care își caută acordajul, până când a izbucnit ca o muzică dată prea tare, în care chitara bas preia tot aerul și îl face să tremure.

Dinspre răsărit au început să vină oameni, în valuri care se loveau de graniță ca de țărături neașteptate. Nu era o invazie, ci o partitură frântă, cântată pe fugă: chipuri obosite, priviri înspăimântate, pași grăbiți. Își țineau copiii de mână cu o strângere aproape dureroasă, ca și cum acea atingere ar fi fost ultima notă sigură dintr-o melodie care se destrăma în jurul lor.

¹ Versuri din piesa *Nikomu to ne treba* („Nimeni nu are nevoie de așa ceva”), interpretată de trupa Skriabin.

Skriabin – o legendă a muzicii ucrainene moderne, apreciată pentru fuziunea stilurilor, versurile profunde și impactul cultural de la înființarea ei, în 1989, și până azi; chiar dacă muzica lor nu e despre război, e premonitoare, o reflecție morală asupra cauzelor care au dus la izbucnirea lui.

Fiecare familie purta cu sine o poveste neterminată, o casă rămasă în urmă ca un refren întrerupt brusc. Iar noi, prinși în liniștea noastră relativă, am simțit cum ritmul lumii se schimbă. Mica noastră urbe a devenit, fără repetiții, scenă și foaier deopotrivă, locul în care zgomotul se topea, pentru o clipă, într-o muzică blândă, omenească, alcătuită din gesturi simple, din uși deschise și din pâine împărțită.

Azi, la știri, aflăm cifre. Milioane de ucraineni au ajuns și au rămas în țara noastră: adulți care și-au găsit de lucru, copii înscriși în școli, studenți în universități. Prin programul „50 cu 20”, statul le-a asigurat cazare și masă, oferind gazdelor câte 50 de lei pe zi pentru adăpost și 20 de lei pentru hrană.

Dar cifrele au chipuri. Iar realitatea are colțuri, uneori ascuțite.

Au apărut întârzieri, proprietari lacomi, promisiuni necoperite. Ucrainenii ies în stradă împotriva guvernului care i-a primit, dar nu și i-a asumat pe deplin. Cei cu handicap reiau, istoviți, luni de evaluări pentru a primi un certificat care să le dea dreptul la un ajutor minim. Ei sunt cei mai vulnerabili.

În același timp, localnicii murmură. Refugiații au drepturi pe care ei nu le au. O greșeală în trafic devine probă. O prioritate la coadă devine afront. Cozile, scumpirile, traficul, toate și-au găsit, în sfârșit, un țap ispășitor. Despre ucraineni se vorbește tot mai rar și tot mai în șoaptă.

Puțini au fost cei cu care am împărțășit vestea botezării Sofiei, găsindu-i preot și nașă, vorbitori de ucraineană. Și mai puțini au văzut lacrimile de bucurie de pe chipul tatălui sau zâmbetul fetei la primirea tortului și a rochiei mult dorite.

La pizzeria de la graniță, nu mai poți intra la toaletă fără să plătești. Nu mai poți aștepta în incintă sau pe terasa imensă fără să faci o comandă. Chelnerițele, care înainte dădeau și ele o mână de ajutor în timpul liber, își feresc privirile, au mereu o masă de șters sau calcule de făcut. Pare că cetatea și-a închis poarta.

Pe străzile învecinate, chiar dacă săniuțele nu mai lasă brazde ca altădată, chiar dacă nu se mai stă, ca pe vremuri, pe bănci de lemn în fața caselor, ghicești că, dincolo de toate gardurile, de la cele din fier forjat, cu camere video și sistem antiefracție, până la cele improvizate, vulnerabile la un bobârnac, locuiesc oameni a căror liniște s-a rispit. Puțin lipsește să înceapă și ei să facă zgomot.

Pe la colțurile vămii, se vorbește că, în spatele unor site-uri românești, se află rușii care dezinformează constant, încercând să schimbe imaginea Ucrainei din victimă în vinovat. Pe rețelele sociale circulă știri alarmante, emanate de conturi false, care ne schimbă, încet, raționamentele.

Uneori, am impresia că dezvoltăm din nou fotografii, ca pe vremuri. În camera obscură a minții, ce era negru devine alb și ce era alb se schimbă în negru.

Și aerul se încarcă de particule mici, întunecate.

Poate că ne-a scăpat ceva. Poate, am văzut o realitate care nu exista.

E ora opt dimineața și, pentru prima dată, vama e pustie. Pustie ca nopțile mele fără vise din ultima vreme, când extenuarea își spune cuvântul.

După luni în care podul fragil dintre Ucraina și România s-a zguduit sub puhoai de oameni, mașini și convoaie uma-

nitare care treceau zi și noapte, să descoperi orizontul gol e aproape sinistru.

Până și griveii vămii au dispărut. Din când în când, un agent își plimbă câinele dresat să adulmece droguri. Și ei par plictisiți.

Mă întreb dacă trebuie să ne bucurăm. Dacă absența oamenilor înseamnă liniște sau doar o altă formă de deznădejde.

Până ieri, granița avea poezia ei: zile rele și zile cu nădejde, cer albastru și cer gri, despărțiri urmate de regăsiri vremelnice dincolo de pod. Avea și muzica ei: plânsete, strigăte, accese de nebunie, girofaruri, elicele SMURD-ului, alarme aeriene, iubiri și afaceri, simpatii și invidii aruncate-n înaltul cerului.

În Punct, găseai tineri năvalnici, bătrâni ezitanți, mame speriate, oameni pe care îi întâlneai pentru prima dată, alții care reveneau zilnic cu trenul gratuit pentru o farfurie de mâncare, voluntari într-o veșnică pendulare între cunoscut și necunoscut, între rutină și haos total. Granița devenise un microunivers.

Azi, încerc să mă adaptez, dar parcă am intrat brusc într-o țară cu alt fus orar și îmi lipsește melatonina.

Sia improvizează din fular un turban ca să-și acopere urechile. Deși ar vrea să-și acopere cumva și nasul. Ochii albaștri îi lucesc ca un lac înghețat. Dar dincolo de ei bate o inimă caldă. Și da, chiar dacă s-a rotunjit și tâmplile i s-au acoperit cu două pete maronii, Sia e nespus de frumoasă. Îmi va fi dor de ea și de gropițele ei din obraji.

În cort, printre obiectele lăsate de refugiați, ochii mi se opresc asupra unei mici colecții: un lichior de cireșe, un sti-

lou gravat, o medalie, un portofel gol, un glonț pictat, o Biblie. Nimeni nu le ia, nimeni nu le mută. Le păstrăm ca pe o ladă de zestre.

În mijlocul colajului de fotografii realizat astă-vară, tro-nează *Imnul punctofililor*, scris de Denis, liceanul care venea după ore să traducă pentru refugiați. Îl recitesc și parcă aud din nou vocea lui.

*La Grădina de treci vama,
Fie noapte, zori, amiază,
Poți să lași la poartă teama,
Sunt oameni care veghează.*

*De ți-e frig, foame sau sete
Și drumul lung te-a istovit,
Lacrimile pot s-aștepte,
Noi avem cortul potrivit*

*Și balsam pentru o rană
Și urechi care ascultă,
Pentru suflet avem hrană:
Rugăciuni și jertfă multă.*

*Tu ne spui a ta poveste
Jalnică, despre-un război
Cum a fost și nu mai este
De când bunicii-au fost ca noi.*

*Azi te numești refugiat
Și crezi că viața s-a sfârșit,*

*Dar în Grădin-ai înviat,
O șansă nouă ai primit.*

*Și-o mână-ntinsă-ți oferim,
Dacă la noi ai poposit,
Căci punctofili noi ne simțim
Și-n Punct cu drag te-am găzduit.*

Revăd chipuri din toată lumea: voluntari, profesori, studenți, consuli, episcopi. Revăd oboseala, zâmbetul, graba. Îi revăd pe Cédric și Mathilde, profesorii din Savoia care au adunat șase sute de perechi de încălțăminte pentru refugiații care treceau granița prin apă. Pe Bruno și Chloé, veniți din Dijon, care și-au abandonat turul Europei, pentru a rămâne două săptămâni în Punct. Pe Zoé, sosită din Paris cu un convoi de ambulanțe pentru Ucraina.

Îl văd pe Sabie, liceanul născut asemenea lui Zelenskyi într-un oraș minier, care a făcut din erou o obsesie. În vamă purta mereu un tricou pe care își imprimase numărul 95, cifra magică a lui Zelenskyi. Ziua se dădea drept președintele ucrainean: lupta cu mâna dreaptă ridicată, cu papagalul Keșa pe umăr, conducând o armată invizibilă. Seara schimba însă rolul și îl imita pe Putin, lăsându-și brațul să atârne inert, gata să-i cadă din umăr. Apoi intra, cu aceeași gravitate de actor ambulant, în pielea tatălui lui Putin, cel care, zicea el, scotea ochii fetelor cu furca, și a bunicului lui Putin, bucătarul lui Lenin. Iar pentru ca ironia să fie deplină, le rostea numele pe dos, așa cum citise într-o carte: Nitup și Ninel, spre nedumerirea celor abia intrați în rândul spectatorilor.

Mai jos, o văd pe Marta cu șorțul ei în carouri și, brusc, cortul miroase a langoși și a rozmarin.

O văd pe Anicuța și chipul ei îmi amintește de toate luptele duse aici. Nu cu arme, ci cu vorbe ferme și cu grija de a păstra demnitatea femeilor adăpostite.

Îl văd pe Viorel și parcă zâmbetul lui colorat leagă toate imaginile.

Mă regăsesc și pe mine în multe fotografii: dând interviu unor televiziuni străine, oferind refugiaților mâncare sau doar răspunsuri la întrebările lor. Dar imaginea care mă frământă cel mai mult e aceea în care mă văd cu cearcăne adânci, telefoanele lipite de ambele urechi, preluând un apel mai important decât altul. Cred că asta a fost, de departe, cea mai mare provocare: să alegi ce e cu adevărat urgent într-o lume în care totul arde în același timp.

Unii dintre voluntari au rămas, au devenit angajați și și-au legat zilele de ale noastre. Alții și-au găsit în oraș slujbe mai liniștite, mai puțin încărcate de lacrimi.

Studenti la Medicină, la Teologie ori la alte facultăți ne-au dăruit din plinătatea vârstei lor: entuziasmul fără rezerve, priceperea încă neobosită, energia aceea limpede cu care privești lumea înaintea să-i vezi toate rănilor. Mă întreb adesea dacă i-am prețuit cu adevărat. Dacă le-am dat și noi, în schimb, ceva din ceea ce eram.

Sia se înțelegea cu ei fără efort. Presimțind că m-am apucat de scris, îi încurajase ca, la fiecare schimb de tură, să-mi lase câte un gând, o făcândă din timpul trăit aici. O făceau în felul lor: direct, fără ocolișuri, cu o sinceritate care uneori mă făcea să zâmbesc, alteori mă stingherea. Nu le spuneam.

Doar îmi strângeam buzele, așa cum făcea Anicuța, și îi pri-
veam serios. Era de ajuns. Înțelegeau că, din nou, au trecut
de o limită nevăzută.

— Azi-noapte au sosit patru David Popovici, mi-a spus
Danillo, student italian la Arhitectură în Cluj, venit să ne
ajute în weekenduri. Își lustruise româna printre noi și era
vizibil mândru de fiecare propoziție.

— Au supraviețuit toți? am întrebat, cu o speranță care
abia se ținea în picioare.

— Cei patru, da, a răspuns Simina, studentă la Medicină.
Pe altul l-au găsit în albia râului. Îl așteptau soția și patru
copii, la o pensiune din Grădina.

— Trist... am murmurat.

Și, pentru o clipă, Lina mi s-a părut mai puțin râu și mai
mult o memorie tăcută, în care se adunau, fără voie, toate
aceste sfârșituri.

— Ca să ne mai revenim, a continuat Simina, ne-am făcut
poze pe pod cu un picior în România și unul în Ucraina. Vrei
să vezi?

— Nu acum, i-am spus. Aș prefera să vorbesc cu respon-
sabilul alimentar, să vedem câte porții au mai rămas.

— A fost hrișcă peste noapte, a adăugat Danillo. Nu a ră-
mas nimic. Ucrainenii o mănâncă așa cum mâncați voi pizza.
Apropo, am două felii la mine. Vrei?

— Mai târziu, mulțumesc.

Dar *mai târziu*, am învățat asta aici, nu e o promisiune.
E, de cele mai multe ori, doar o formă blândă a lui *niciodată*.

Azi, granița tace. Azi, avem dreptul să ne fie dor. De unii,
de alții, de noi înșine.

Azi, ne alegem locul preferat din Punct. Dar nu așa cum ai opta pentru locul cald din fața șemineului, ci acela care ți-a lăsat fiori reci pe șira spinării și întrebări fără răspuns, ca o carte al cărei ultim capitol autorul nu a mai apucat să-l scrie. Pentru mine, locul acela este scaunul de la masa joasă din cortul roz. Acela pe care o fetiță amuțită a străpuns lumea ei cu un creion roșu.

Dorul se amestecă din nou cu revolta.

Brusc, îmi dau seama că rolul de complice i se potrivește bine colegei mele, așa că îi spun fără nicio introducere:

— Ții minte când a venit o șefă mare și i-a luat pe toți la rând să dea raport, iar, la sfârșit, Anicuța i-a spus că aici nu mai contează siglele și că suntem doar o mare familie care ajută oameni în nevoie?

— Îmi amintesc, răspunde Sia. Avea dreptate.

Și, cu nostalgie în glas, ne întoarcem la zilele acelea.

La ziua de 8 Martie, când polițiștii au adus garoafe roșii și le-au pus, una câte una, în mâinile tuturor femeilor din Punct, ca pe niște mici declarații de respect.

La ziua de Paști, când pompierii au stropit voluntarele cu parfum și, pentru o clipă, aerul graniței a mirosit a sărbătoare și a acasă. Apoi am stat cu toții în jurul unei tarte cu mere, rupând din ea ca dintr-o pâine împărțită frățește, de parcă ne aflam la o cină de taină improvizată între lume și nelume.

La ziua de 1 Iunie, când am făcut jocuri în echipe amestecate, noi, voluntarii, și copiii ucrainenilor, iar, pentru câteva ceasuri, granița s-a mutat în curtea unei școli imaginare, unde râsul ținea loc de pașaport.

— La cum merge războiul, încheie Sia, cred că și Secret Santa o să-l facem tot în Punct.

Acum e suficient de încălzită, și la propriu, și la figurat. Așa că îndrăznesc:

— Oameni faini. Dar știi ce n-am făcut încă, aici, toți împreună?... O grevă. Șușotim pe la colțuri, ne vărsăm oful în jurnale, dar, în afară de cuvinte nu mișcăm nimic. Și e inuman. Șase, opt ore în corturile astea obosite, clătinate de vânt, în miros de pubele și cu toaleta defectă, printre tomberoane care dau pe dinafară și șobolani care mișună în plină zi. Uite, iar a înghețat supa. Ni s-au promis containere care să ne adăpostească de frig și de ploi. Din vară e povestea, de pe vremea când trebuiau să ne apere de căldură și de țânțari. Ne-am bronzat ca-n Dubai. Dar a trecut și arșița. Cu frigul însă nu e de glumit. Cum vom rezista? Am promis că nu plecăm de aici până nu se termină războiul.

Sia mă ascultă dând din cap, când a încuviințare, când a revoltă, apoi, dintr-odată, se aprinde:

— Așa e! Îi chemăm pe toți voluntarii și angajații, facem pancarde colorate și scriem pe ele cu litere cât podul: AJUTAȚI-NE SĂ AJUTĂM! VREM CONDIȚII DECENTE DE MUNCĂ ȘI DE VOLUNTARIAT. Ne plimbăm cu ele în sus și în jos pe podul ăsta avariat, îl punem pe Vio să filmeze și urcăm totul pe rețelele sociale. Chemăm Radioul și Televiziunea, dăm interviuri. Dacă trebuie, mergem și la minister...

Se oprește brusc, cu privirea încordată.

— Stai... ce se ntâmplă? Polițistul face semn să vină repede un translator.

Și deja se desprinde din loc.

— Am plecat. Să știi că Vio încă nu s-a întors de la spital. A dus un copil la urgență, să-i pună copci la tâmpile.

De când i-am povestit lui Viorel ce am pățit ultima dată, doar el duce la spital refugiații cu probleme medicale sau psihice.

Cu două săptămâni în urmă, un copil de cinci ani, abia trecut de cortul albastru, s-a împiedicat de o bordură și și-a spart fruntea. Plângea de parcă se rupea lumea în două. Mama nu știa încotro s-o apuce.

Un taxi tocmai adusese o familie care se întorcea în Ucraina. Coborau încet, fără grabă, ca și cum fiecare pas trebuia cântărit. Bărbatul a scos din portbagaj două valize mici, uzate pe la colțuri. Femeia ținea copilul de mână și îi netezea, din când în când, gluga, de parcă asta ar fi putut ține totul în ordine. Nu vorbeau mult. Se înțelegeau din priviri, din gesturi scurte, economisite.

Da, unii au început să se întoarcă. Nu pentru că ar fi mai sigur acolo, nu pentru că ar fi trecut pericolul. Ci pentru că, aici, în liniștea străină, ceva din ei începea să se subțieze. Limba se rupea în bucăți mici, amintirile se așezau altfel, iar zilele nu mai aveau același nume.

Amenințarea războiului poate părea, uneori, mai departe decât pierderea identității. Pentru că de explozii te mai poți feri, cumva. Dar de uitare, nu. Iar când începi să nu te mai recunoști în propriile cuvinte, drumul înapoi, oricât de periculos, începe să semene cu singura formă de salvare.

Am oprit taxiul, am liniștit copilul cât am putut, iar în trei minute eram la spital. Cincisprezece minute mai târziu ne întorceam deja spre graniță.

Tocmai îmi desprindeam centura când șoferul mi-a pus mâna pe picior și mi-a spus că, la nevoie, mă duce până la Kiev.

I-am îndepărtat mâna brutal. Abia atunci i-am remarcat chelia invazivă și ochii vicleni. A fost ca un duș rece. Absorbită de ceea ce făceam, nu fusesem atentă la omul cu care n-am schimbat o vorbă la dus, nici nu se putea din cauza urltelor copilului, iar la întoarcere vorbeam din politețe, cu gândul deja la sarcinile următoare.

Mi-am dat seama cât de imprudentă devenisem. De parcă răul ar locui doar dincolo de graniță.

I-am plătit șoferului cursa, dar nu i-am lăsat bacșiș. M-am gândit doar că secolul ăsta devine jalnic: meseria unora e moartea, meseria altora e nesimțirea.

Acum îmi dau seama că în ziua aceea am descoperit o a șasea categorie de oameni: cei care nu înțeleg nimic din ce se întâmplă. Capul șoferului stătea pe umeri ca o a treisprezecea coastă, fără rost.

Nu apuc bine să înghit ultima gură de ceai, că Sia apare gâfâind:

— Au sosit patru ucraineni. Au trecut granița prin munți. Nu vrei să știi cum arată tălpile lor: li s-a făcut un strat gros de scoarță albă. Cred că au și degerături. Și mai vin și alții. I-au găsit salvamontiștii la două mii de metri.

— Ți-au spus la ce să ne așteptăm?

— Epuizare fizică, deshidratare, răni ușoare, hipotermie...

— Atunci iau un taxi, fug și cumpăr niște șosete groase, pentru că nu vom avea destule.

— Iar mă menajezi. Merg eu la cumpărături.

— Nu, tu stai aici, la căldură. Până mă întorc, le faci o supă rapidă și pe asta o arunci. Ai vrut la minister? Acolo așa e: unii cu Internele, alții cu Externele.

Și într-o clipă au dispărut toate: magia televiziunii, pancardele colorate, frigul din oase. Revolta? Îi ia locul grija de aproapele. Mai puternică decât orice grevă. Și, uneori, ține și de cald. Mă mai întărește, recunosc, și versetul lipit de *Programul zilei*, de pe perete: *noi nu cădem de oboseală. Ci chiar dacă omul nostru de afară se trece, totuși omul nostru din lăuntru se înnoiește din zi în zi*¹.

Pe fundal, răsună iar acorduri dintr-o melodie bine știută. Și Ea e acolo, în fiecare vers ce răsună în inima graniței.

Este o muzică fără orchestră: pași grăbiți, fermoare, șoapte și strigăte, câni de ceai lovindu-se ușor, plâns de om mare. Muzica vămii aduce cerul mai aproape. Cei care o cântă știu sigur că, în tot acest timp, nu ar fi putut fi în altă parte și nu ar fi putut face altfel. Nu i-ar fi lăsat memoria.

E muzica unei iubiri care nu e teorie, ci faptă vie. O iubire care nu se închide în sine, ca oul lui Brâncuși, ci se deschide în lucruri mărunte: o supă caldă, un nasture, o pereche de șosete groase, o batistă de pânză.

¹ *Biblia*, Corinteni 2:16.

Banii, viața sau... genele

*Sunt sigur că în curând le vom putea
spune oamenilor noștri: „Întoarceți-vă!
Întoarceți-vă din Polonia, din România,
din Slovacia și din toate celelalte țări prietene”¹.*

Sia e sora pe care mi-aș fi dorit să o am. Are părul ca vișinele coapte și ochii albaștri ai domă cerului într-o noapte limpede, când stelele par că se sprijină unele pe altele ca să nu cadă. Până mai ieri, era așa cum mi-aș fi dorit să fiu: exuberantă, dezinvoltă, fermecătoare. Avea un fel de a intra în lume fără să ceară voie. Râsul ei deschidea uși, iar prezența ei făcea lucrurile mai ușoare, mai suportabile. Mai mult: era îndrăgostită, și iubirea îi dădea o lumină care nu putea fi confundată.

Pe nesimțite însă, ceva s-a retras din ea. Ca o mare care se îndepărtează fără zgomot, lăsând în urmă un țărm gol. A intrat într-o stare apăsătoare, din care nu mai iese cu aceeași ușurință. Mănâncă foarte puțin, ca și cum trupul ar refuza să mai ceară. Dimineata, ochii îi sunt plânși, iar vocea îi sună mai stins, ca o culoare spălată de prea multă apă. Nu sarcinile zilnice o apasă, ci întrebările care nu mai găsesc răspuns. Întrebări care se așază în ea și cresc, tăcute, până când îi ocupă tot spațiul.

¹ Volodymyr Zelenskyi, Discursul din 5 martie 2022.

O privesc și nu o mai recunosc în întregime. Parcă o parte din ea a rămas undeva, în urmă, agățată de un moment pe care nu-l pot vedea, dar îl simt. Și, cu fiecare zi, distanța asta invizibilă se mărește puțin.

Aș face orice s-o scot din starea asta de apatie care nu i se potrivește. Aș scutura-o de tăceri, aș aduna din jurul ei toate întrebările și le-aș risipi ca pe niște frunze uscate. I-aș întoarce răsul înapoi, așa cum întorci o pasăre rătăcită spre cer. Dacă aș ști cum, i-aș lua din suflet povara și aș purta-o eu o vreme, doar cât să-și amintească cine este.

Dar nu pot. Și atunci rămân lângă ea, învățând o altă formă de a iubi: aceea în care nu vindeci, nu salvezi, nu găsești răspunsuri. Doar rămâi. Ca o lumină mică, încăpățănată, care nu alungă întunericul, dar nici nu se lasă stinsă.

De ceva vreme, pe pod se circulă nestingherit; lupta se dă departe de limanul nostru intrat în rutină. Doar alarmele aeriene ne mai amintesc că războiul există.

Acum, ne întoarcem amândouă mulțumite din Ucraina. Ne complimentăm reciproc pentru afacerea bună pe care tocmai am făcut-o. Doamnele și domnișoarele cochete, categorie în care am convins-o peste noapte că e timpul să intrăm și noi, preferă să-și pună gene stufoase dincolo de Lina, la un sfert de preț.

Primele două experiențe în Ucraina mi-au lăsat impresia unor oameni harnici, cu case și mai ales porți spectaculoase, cu modele alambicate din fier forjat de culoarea bronzului caramelizat, camere cu pereți în care cresc copaci cu ramuri răsfirate și curg râuri cristaline. Ieșim de sub pute-

rea vrăjii odată reîntoarce pe ulițele înecate în noroaie. Spațiul superîngrijit începe și se termină la pragul porții.

Ne oprim în magazinul cel mai apropiat de graniță, cu gândul să cumpărăm halva cu struguri. Dar rafturile au propriile lor ispite, iar untul, cu eticheta lui de calitate superioară și un preț de-a dreptul suspect de mic, începe să-mi facă cu ochiul. Îl privesc mai mult decât ar trebui și, fără să vreau, încep să negociez cu mine însămi.

Vânzătoarea, ca și cum mi-ar fi ghicit ezitarea, se apleacă ușor peste teighea și mă asigură, pe un ton conspirativ, că, deși în mod normal nu e permis, în ziua aceea toată lumea a trecut untul ucrainean dincolo de Lina fără probleme. Știe de la cei care fac din drumurile astea repetate un mic negoț.

Nu-mi dau seama dacă ea e convingătoare sau dacă, pur și simplu, mi-a revenit dorul de prăjituri și de lucruri simple, dintr-o viață în care granițele nu contau atât de mult. Sau poate e doar tentația, aproape copilărească, de a ieși puțin din *litera legii*, fără consecințe.

Sia îmi aruncă un zâmbet complice, ca și cum ar spune fără cuvinte: ce rău poate face un pachet de unt?

Îl iau. Și, cu un gest rapid, aproape vinovat și totuși plin de o bucurie mărunță, îl strecor în buzunarul din spate al blugilor.

Mai luăm fiecare câte o brânză afumată, împletită ca niște spice aurii de grâu, câteva bomboane umplute cu caramel, plătim o sumă ridicol de mică și ne îndreptăm spre vamă.

Ajungem curând la ghișeul de vizare a pașapoartelor. Aici vameșul, al cărui chip mă străduiesc să-l privesc prin

geamul minuscul, îmi spune pe un ton ridicat, în ucraineană, fraze întregi pe care nu le înțeleg. În română, pronunță un singur cuvânt, pe care îl înțeleg, dar nu reușesc să-l leg de mine: amendă.

După un schimb de priviri buimace, Sia își revine prima. Îi explică faptul că am trecut în aceeași dimineață și că regula celor treizeci de zile nu mi se aplică, pentru că nu sunt cetățean ucrainean.

Vameșul rămâne de neclintit. În sistemul lui apare că am trecut granița acum mai bine de treizeci de zile și că am depășit perioada permisă de ședere. Prin urmare, am comis o infracțiune. Ori prezint pașaportul ucrainean, ori plătesc amendă.

Evident că nu vreau să aud. Nu mă simt vinovată cu nimic. Măcar de nu aș fi trecut granița în aceeași dimineață! Măcar de-aș fi ucraineană! Dar sunt doar o blondă cu ochi verzi de dincoace de Lina.

După atâta timp petrecut între ucraineni, am învățat doar să salut, să mulțumesc și să îmi cer scuze. Și un cuvânt important: *teper*. Înseamnă *acum* și uneori e de ajuns ca să o iei la fugă.

În spatele nostru se formează o coadă tot mai lungă. Simt o mulțime de ochi ațintiți asupra infractoarei care nu se recunoaște. La un moment dat, este chemat telefonic șeful cel mare. Suntem invitate într-un birou îngust, plin de vameși și calculatoare.

Stăm în picioare în timp ce discută între ei, gesticulează, ridică tonul.

Eu uit să respir. Mă simt ca într-un roman kafkian.

Sia ascultă atentă, să nu-i scape ceva. Cu coada ochiului aruncă priviri spre baza de date. Deodată mă regăsește: seria și numărul pașaportului românesc sunt acolo, dar bifa ultimei treceri apare în dreptul unui pașaport ucrainean care nu există.

Le atrage atenția. Se dezmeticesc și ei.

Este chemat un vameș tânăr, pe care îl recunosc dintr-o vizită anterioară. E muștrat de superiorul său – înțeleg asta din gesturi și din acutele stridente care scapă printr-o strungăreață triumfiulară dintre dinții de sus.

În cele din urmă, șeful se întoarce spre mine. Sia traduce: a fost o greșeală, nu trebuie să plătesc amenda. Dar, din păcate, nu mă mai pot șterge din baza lor de date.

Prin urmare, granița va fi închisă pentru mine timp de trei luni.

Salutăm și plecăm. Nu așteptăm scuze și nici vreo încercare de reparare a situației. În definitiv, am scăpat ieftin. Dacă descopereau și untul?...

La vama românească îi povestim primului vameș întâlnit toată pățania. Ne spune că, teoretic, ar exista temei pentru o speță juridică. Practic însă, n-ar avea rost să ne plimbăm prin tribunale. Mai bine renunțăm. Mai ales dacă nu e imperios necesară o vizită în Ucraina în următoarele trei luni. Ei, acum... îmi plăcea s-o aud pe Sia spunându-mi: *ce frumoase gene aveți, domnișoară!*

Un alt vameș, mai zâmbăreț, ne răscolește rucsacul aproape gol și ne întreabă dacă avem ceva de declarat. De data asta nu mă mai încumet să tac, mărturisesc că am asupra mea un pachet de unt. Ca dovadă, scot din buzunarul de

la spate al pantalonilor o pastă învelită în hârtie aurie, gata să se prelingă pe asfalt.

— Dar pâine aveți? întreabă el, cu un zâmbet abia stăpânit.

— Pâine? Nu. De ce?

— Ca să vă faceți un sandviș.

Rădem toți trei. Pentru prima dată în ultimele două ore, reușesc să mă destind. Eu și Sia continuăm să facem haz de necaz tot drumul, din vamă până în centrul orașului unde ne despărțim.

Îmi era dor de râsul Siei.

Hățișuri

*O viață care s-a năpustit
ca un cartuș într-o baltă¹.*

Am preferat mereu mersul pe jos. Nu pentru că aş suferi de claustrofobie sau de rău de călătorie, ci pentru sentimentul de libertate pe care îl dă prelingerea în voie a privirii peste urmele nopții sau ale zorilor, lăsate adânc ori superficial în aer și pe pământ, peste clădiri, porți, parcuri, peste chipurile celor întâlniți, mai mereu aceleași într-un oraș mic căruia cândva i se spunea *cetate*. Străjerul lui din înalt, falnicul Solovan de azi, purta pe-atunci numele de *Dealul Cetății*.

De la poalele lui, trăgând aer în piept, înfrunt o nouă zi de toamnă. În orașul cu poeți miroase a poezie, așa cum orașele cu ieșire la mare miros a scoici și alge.

Trec pe lângă mica piață improvizată, de unde îmi cum-păr adesea flori de sezon doar de dragul unei femei vesele,

¹ Fragment dintr-un poem de Illia Cernilevskyi.

Illia Cernilevskyi (1991–2022) – poet, muzician, scenarist, bard și traducător ucrainean; a colaborat ca traducător versificat pentru filme și seriale pentru studiouri internaționale și a participat la festivaluri de poezie și muzică; după invazia Rusiei în Ucraina, s-a înrolat voluntar în Forțele Armate ale Ucrainei și a murit în luptă ca soldat în timpul bătăliilor din regiunea Donețk; postum i-au apărut alte două colecții de poezii; lirica sa tratează teme existențiale precum fragilitatea vieții, ratarea, tensiunea dintre potențial și irosire.

care ocupă mereu prima masă, semn că e cea care dă startul tocmelilor.

Aș putea merge pe trotuar, rupând șirul celor care stau la coadă la plăcinte cu varză sau aș putea să fac slalom printre taxiuri, dar șirul se rupe de la sine la vederea turistei cu bagaj.

Depășesc farmacia care a luat locul cofetăriei. Traversez strada. Ocolesc, ca de fiecare dată, creanga bogată ce iese dintr-o curte și se așterne pe trotuar. Îmi fac cruce în dreptul bisericii de lemn. Azi, mă grăbesc, nu am timp să intru să trag de clopote, să las clinchetul lor să mă învăluie și să-mi amintească de liniștea copilăriei. Tot ce pot face este să aud, ca dintr-un vis, ecoul lor scurt, dar limpede, vibrând peste acoperișurile vechi și peste frunzele căzute. În spatele gardului, două pisici se cuibăresc într-un covor galben de frunze, întins cât vezi cu ochii, în timp ce clinchetul clopotelor pare să le mângâie ușor blana, făcându-le să toarcă în ritmul unei muzici nevăzute.

Într-un oraș pe care îl străbați de la un capăt la altul în douăzeci de minute, refuzul poeziei e greu de înțeles. Dorința cea mai arzătoare la vârsta majoratului a devenit să ai permis de conducere și un bolid cât mai impresionant. Pe șoferii din Grădina nu îi descurajează nici accidentele, nici înaintarea de melc pe străzile centrale, nici lipsa locurilor de parcare.

Încălțată comod, mă încumet să sfidez vremurile, îndreptându-mă pe jos spre gară. În trolerul mic și auriu, adun versuri scrise pe frunze și flori uscate, pe porțile caselor înalte, evreiești, luminate de neonele unui supermarket nemțesc.

La fel de greu de înțeles mi se pare să faci cu trenul șapte ore până la Cluj, în era TGV-urilor. Și totuși, când n-am de ales, când dorința de a urma un curs de scriere creativă e mai puternică, urc în trenul mioritic cu trei speranțe: că drumul și ceea ce voi descoperi la capătul lui vor merita osteneala, că trenul nu va avea întârziere prea mare și că cetatea noastră, aflată la interferența atâtor culturi europene, nu va rămâne izolată de restul țării prin închiderea liniei care leagă Maramureșul istoric de Transilvania, rută pe care au fost transportați gratuit refugiați în primele luni de război.

Evit compartimentele, îmi par prea închise, prea apăsătoare, ca niște cutii în care respirația celorlalți ți se lipește de piele, și mă așez la comun, în fața unei femei robuste, între două vârste, îmbrăcată curat și modern. Îmi răspunde la salut cu un accent familiar și, mai iute decât mine, îmi ridică trolerul pe suportul de deasupra scaunelor. Trenul pornește cu doar trei minute întârziere.

Mirosurile care se abat asupra mea, înjurăturile unui bărbat care își ține de mână copila de cinci ani, agitația conductorului care repetă că *nu e femeie de serviciu*, aerul rece de octombrie năvălind pe geamuri pentru a învinge aerul rău, toate mă fac să cred că alegerea locului nu a fost inspirată. Amân totuși mutarea, ca și cum aș vrea să-mi dovedesc că pot rămâne, că pot duce până la capăt această mică încercare de conviețuire, fără să fug la primul disconfort.

Încep să comunic cu femeia din fața mea mai întâi prin strâmbări de nas, apoi prin observații despre gradul de civilizație al unora și al altora. Tocmai când mă pregătesc să-mi scot nasul din gulerul puloverului și să deschid o carte, *Viito-*

rul începe luni, tovarășa de drum mă servește cu *turte* dintr-o cutie pe care scrie *Biscotti*, dar literele mici sunt ucrainene.

Turtele se dovedesc a fi prăjituri delicioase cu ciocolată și vișine. Femeia mă îmbie întruna: *În satele de dincolo de Lina sânt români ca voi, oameni de-ai noștri. Și noi facem ha-luște și turte în tăta sâmbăta.*

Zâmbesc, amintindu-mi de prăjiturile mamei: *Greta Garbo, Lacrima de elefant, Televizor, Opera, Salamandra, Fusta balerinei.* Niciodată *turte*.

Femeia îmi arată pe telefon torturile făcute de ea la diverse ocazii.

— Înțeleg acum, spun eu. *Turtă* vine de la *tort*.

— No vedeți, *tort* e din rusă. Noi, la școală, astă limbă am învățat-o, apoi acas' am grăit numa' românește. Da' după *Pomorancevaia Revoluția*¹, oamenii s-or sucit și s-or apucat să grăiască ucrainește. Omu' meu o știe mai bine. Înainte să uita în fiecare zi la știri și atunci o mai auzeam și io, da' de când cu războiu' nu să mai dau la televizor decât filme, muzică și *multiki*². Poate în alte părți să prinde și altceva, da' la noi numa' atâta.

— Și cum aflați ce se întâmplă în țară în fiecare zi? Doar de pe rețelele sociale?

— Omu' meu să uită mai mult pă Telegram. Apoi îmi zâce și mnie ce-i mai *glavnoie*³.

¹ [ru.] *Revoluția Portocalie* (2004–2005) – mișcare de protest din Ucraina declanșată de fraudarea alegerilor prezidențiale, având ca scop asigurarea unor alegeri corecte, transparență democratică și orientarea țării spre valori europene.

² [ru.] desene animate.

³ [ru.] important.

Cartea rămâne închisă în brațele mele până la sfârșitul călătoriei.

Femeia vorbește fără oprire, iar eu ascult. Doar o ascult. Fără să judec. În război, adevărul fiecăruia se naște din frică, din dor și din cât poate duce. Nu înțeleg tot ce spune, dar nici nu-mi lasă răgazul de a întreba. Îmi spune că vrea să ajungă la Cluj, acolo unde se află soțul, lucrător în construcții, și fiul lor, de douăzeci de ani, angajat la o șaormerie. Împreună plătesc chiria extrem de ridicată a unui apartament cu două camere.

Nu se pot întoarce în Rusia, unde lucrau de ani întregi, pe bani frumoși. Au fost evacuați în primele zile ale războiului. Acolo aveau casă, știau limba, dar nu aveau acte.

La întoarcerea în Ucraina, soțul ar risca să fie trimis pe front, iar fiul ar primi interdicția de a părăsi țara. Apoi, la douăzeci și cinci de ani, l-ar aștepta înrolarea. Cum au trecut trei ani, mai pot trece încă cinci.

Femeia recunoaște, lăcrimând, că nici nu are putere să se gândească la frigurile și foametea pe care tineri *cam de-o dată* cu fiul ei, le îndură în inima pădurii de luni de zile. În ochii ei, aceștia sunt victime ale războiului: copii nevinovați care vor ajunge relicve în Muzeul Holodomorului, de pe malul Niprului.

Ea face și reface lunar traseul dintre Cluj și Apșa de Jos. De când mi-a mărturisit că își ajută soțul în construcții, că *acolo, în Rusia, femeile lucrează cot la cot cu oamenii*, îmi pare și mai voinică. Tot ea e cea care observă că *grăim de atât' amar de vreme* și încă n-am făcut cunoștință. O cheamă Uliana.

Discuția ne e întreruptă de fiica Ulianei, care sună din Cehia. Fata îi transmite că e bine, iar soțul ei a găsit de lucru.

Timp de zece minute, cele două femei pun la cale o întâlnire acasă. Cât de dulce sună acest cuvânt în gura ei! Cu un ton așezat și cuvinte drăgăstoase, o încurajează pe fiică să reziste: în curând se va termina războiul. Așa se aude *pe la ei*, că vor veni, în sfârșit, americanii. Dovadă că nici ea nu crede ce spune stau lacrimile din colțurile ochilor pe care și le șterge cu un oftat, după ce se asigură că a închis telefonul.

În sat a rămas soacra, Ileana, în vârstă de optzeci și șapte de ani. Luna s-a împărțit în patru: Uliana, fiica ei, cumnata și o femeie plătită din sat stau cu ea, pe rând, câte o săptămână.

Cumnata Ulianiei, Elena, vine din Polonia. S-a refugiat acolo împreună cu soțul ei, devenit tutorele unuia dintre copii, înscris cu grad de handicap. Aparțin unui cult religios care nu le permite să pună mâna pe arme.

La început, erau chemați o dată la șase luni să își declare credința. Apoi intervalul s-a tot micșorat, mai întâi la trei luni, apoi la o lună, până când au ajuns să fie chemați la fiecare două săptămâni.

În cele din urmă, familia a decis să plece în Polonia până la terminarea războiului, convinsă că, pe măsură ce se acutizează lipsa de soldați, excepțiile vor cădea una câte una. Nu se va mai ține cont că ești student, că ai copil cu handicap, că ai trei copii în întreținere sau că religia ta nu permite ridicarea armei împotriva altuia.

În familia Ulianiei, războiul pare să treacă din generație în generație, schimbând doar chipurile celor pe care îi încearcă.

Povestea Ilenei e o poveste a secolului trecut: orfană de tată la trei ani și de mamă la doisprezece, a crescut o soră

mai mică, muncind cu ziua. Într-o zi, întorcându-se de la pădure cu lemne, au găsit casa jefuită. Au rămas doar cu Anuța, o vacă gri de zece ani. Au vândut-o pentru două sute de ruble și au cumpărat săpun, petrol și o pereche de cizme purtată cu schimbul.

Au supraviețuit muncind amândouă: coseau, săpau, pliveau, împleteau ciorapi, spălau haine și tot ce mai era nevoie pe la curțile oamenilor. Primeau în schimb un bol cu supă de bobuliște¹ sau de harbuz.

În casă, aveau o singură carte, una de botanică. Între paginile ei puneau flori la presat.

În fiecare 21 al lunii, intrau banii pentru analfabeți și cu ajutorul lor mai răzbeau o vreme. Apoi s-au căsătorit și au coborât din deal pentru a-și face casă la drum și a trimite copiii la școală. Le-a fost bine, *au trăit ca oamenii*.

Avea șapte ani în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Acum, la capătul vieții, alt război îi răscolește familia. Au adus-o, într-o zi, la Grădina, ca să-și vadă fiul, ginerele și nepoții, cu ultimele puteri și, poate, pentru ultima oară.

Destinul acestor oameni de dincolo de Lina se scrie acum în cinci țări. După șapte ore, cuvinte precum *pilule*, *s-au năpustit* sau *doi ani mai înapoi* îmi gâdilă plăcut urechea. Am lăsat în urmă poezia și m-am umplut de doină.

În mintea mea, la sfârșitul călătoriei, o iau pe Uliana în brațe. În realitate, facem doar schimb de numere de telefon și ne promitem că ne vom revedea la o *turtă* în Grădina. O mai rog să-mi trimită poze cu tăblițele comemorative din

¹ [ro.] fasole (reg.).

parcul central al raionului. Aș vrea să spun și eu o rugăciune pentru cei ridicați la rangul de eroi ai neamului, cei în fața cărora Uliana cu un ochi plânge și cu celălalt mulțumește lui Dumnezeu că niciun membru din familia ei nu e acolo.

Uliana, cu povestea și graiul ei savuros, ar face până și pietrele să tresalte de emoție. Se poate să nu fi înțeles Revoluția Portocalie, să nu fi auzit de Legea Marțială sau de Telemaratonul cu știri de pe canalele ucrainene, să-și caute drumul prin hățișurile Telegramului. Se poate ca până la ea să ajungă doar frânturi, doar ce poate duce mai departe fără să se frângă. În țara celor patruzeci de milioane, au mai rămas, de fapt, doar treizeci și patru de milioane de oameni care încearcă, fiecare în felul lui, să țină piept istoriei. Nu pot fi toți eroi pe același front. Cineva trebuie să se roage pentru ei.

Femeia se pierde printre călători, cu poșeta într-o mână și o plasă grea în cealaltă.

Eu rămân pe peron, privind trolerul meu auriu care strălucește în lumina neoanelor ca lampa lui Aladdin. Uliana dispare în mulțime asemenea duhului ieșit din lampă.

Eu, cu trenul mioritic în spate și un weekend în față, îmi doresc ca povestea abia auzită să fie doar începutul uneia dintre acele nesfârșite *O mie și una de nopți*.

Paleta nevăzută

*Tare mult îmi mai doresc
Să m-ascund în fânul strâns de pe coline,
Ca satul meu de-acolo să-l privesc
Și mama mea să șadă lângă mine¹.*

Într-un fotoliu de piele, piesa de mobilier cu cea mai mare greutate din biroul lui impecabil ordonat, stă Viorel. Pe etajere, cărțile sunt așezate în ordinea alfabetică a autorilor, toți din domeniul psihologiei și al filosofiei. Instinctul îți spune să te ghemuiești sub acoperișul provizoriu format din degetele mâinilor lui împreunate.

Nicio încrețire a tâmpiei, nicio ridicare a sprâncenelor care să descurajeze clientul din fața lui, supus unei grele încercări. Niciun zâmbet, nici măcar schițat, care să-l facă să creadă că ia în glumă ce aude. Abia când vorbitorul de pe canapea se oprește, Viorel îl încurajează din cap să continue. Știe că încă nu a scos la iveală tot ce nu funcționează.

În timp ce îi întinde o batistă în culoarea cămășii pe care o poartă, astăzi mov, pune o întrebare de genul *De ce crezi că lucrurile astea au rămas nespuse atâta vreme?* Iar vorbitorul, obișnuit deja să accepte batista, își privește vârfurile ascuțite ale pantofilor care se leagănă ușor și dă din umeri.

¹ Poezia *Tare mult îmi mai doresc* de Olha Busenciak-Dolenha [tr. Ștefan Tcaciuc].

Și poate pentru că o oră costă trei sute de lei sau, mai degrabă, pentru că, în sfârșit, a găsit omul potrivit să asculte, turuie până la ultimul fir de praf din clepsidră: despre vrăjitoarea care i-a spus că, dacă nu arde în fața ei echivalentul a cinci mii de lei, își va pierde curând mama; despre cum a ieșit sfidând-o, deși i se păruse că nimerise adevărul atunci când, închizând ochii, babornița a văzut că lucrează într-un loc unde lumea strigă și aleargă – cea mai haioasă definiție a școlii din câte auzise; despre sfidarea care a costat-o moartea celei mai dragi ființe și despre arderea ulterioară a zece mii de lei, pentru a nu transmite blestemul mai departe unui suflet nevinovat ca al ei.

A existat o vreme în care un strat fragil a despărțit realitatea de magie, apoi realitatea de vis, până când a rămas doar realitatea pură, deci insuportabilă. Dar și surmontabilă. Prin coborârea, alături de elevi, în poveste. Și uite așa, basm după basm, viața a devenit din nou trăibilă, chiar dacă mama nu mai era prin preajmă. Azi știe că poate însufleți oricând amintirea ei, sprijinind vioara pe umăr și cântând cu duioșie tot ce-a învățat-o.

Vorbitorul sunt eu. Dar e mai ușor să spui toate astea la persoana a treia. Așa pare că i s-au întâmplat altcuiva. O altă viață a intrat în vrie. Asta până când, înotând în piscină sau în mare, la vederea unui om care face pluta, se repede la el să-l salveze. Atunci știe că s-a întors la acea zi din urmă cu doisprezece ani ca și cum ar fi fost ieri. Doisprezece ani în care a citit și a ascultat povești, a și scris câteva, pentru a ajunge la mal. S-a descurcat singură, cum a știut. Însă Viorel,

care-l citește pe Noica, e convins că nu e de ajuns să te descurci. Trebuie să răzbești.

Viorel nu scrie. El vorbește, ascultă și înregistrează toate conversațiile pe un reportofon. Nu plânge niciodată, cel mult oftează. Nu se pierde cu firea, nu visează cu ochii deschiși, nu-i fuge pământul de sub picioare și nu-și pierde calmul. Are răspuns la orice dilemă și mai ales știe să pună în multe feluri aceeași întrebare, de genul *Ce te-a oprit să spui lucrurile astea, să te eliberezi de ele?*

O vreme a așteptat să fie salvată printr-o *constelație familială, să-și vindece rădăcinile și să-și construiască un alt sine*. Faptul că sună foarte bine sau că atâtea prietene și-au rezolvat probleme legate de moarte, boală, energii sau copilul interior rănit pe ea nu o ajută. Ei îi face bine omul din fața ei, total diferit de ea, de la felul în care-și bea cafeaua, ținând cana de fund, până la batistele colorate de pânză și pantofii lustruiți cu ceară.

Când închide ochii, se vede dincolo de cortul acesta în care lucrează cu el cot la cot, departe de vacarmul din vamă, într-o căsuță galbenă, ascunsă privirilor, înconjurată de o livadă cu meri, o căsuță plină de cărți și de flori rare. E sigură că lui Viorel i s-ar face rău dacă ar vedea cărți în pat, apoi una pe masă, alta pe noptieră, câteva printre prosoapele de pe etajera din baie, acolo unde ea le-ar lăsa conștient sau nu. Dar i-ar face bine să salveze de la ofilire specii cu nume latine, flori pe care ea le-ar ști, le-ar admira, dar de care ar uita cu desăvârșire. De trei ani, Viorel e mereu acolo unde trebuie să fie, în prezent. Ea se bucură când se nimerește în aceeași tură cu el, îi place calmul și stabilitatea pe care i le in-

spiră simpla lui prezență. Are impresia că atunci și acolo se întâlnește lumea cuvântului scris cu cea a cuvintelor rostite.

Lia e convinsă că dacă ar ajunge vreodată în biroul său, dacă ar purta de-adevăratelea discuțiile pe care și le imaginează, ar scăpa de multe probleme rămase nerezolvate. Ar elucida câteva mistere în adâncul cărora nu are curajul să pătrundă de una singură. Dacă trecutul n-ar năvăli mereu peste prezent, dacă timpul ar fi măcar o zi de partea ei, Viorel ar dezlega-o de toate blestemele, așa cum Dobrynea¹ a dezlegat lumea de spaime, învingând balaurii care o țineau înlănțuită. Și asta pentru că el susține mereu că omul e liber să caute înțelegerea și e dator să ierte. Totul începe prin a da putere vorbelor.

Ea a ales să ducă discuții imaginare. Prin urmare, încă n-a reușit să înțeleagă nici moartea mamei, nici partea ei de vină, nici pandemia, nici războiul. Granițe pe care și le-a ridicat singură o despart de iertare. Acum, când în brațele lor primesc atâția străini, de toate vârstele, albi, palizi, roșii de frig, galbeni sau creoli, Viorel îi amintește că granițele nu despart, ci oamenii se izolează, de Dumnezeu, unii de alții sau fiecare de sine.

Adesea, Viorel îi amintește că Noica s-a înșelat într-o singură privință. Dacă el credea că românul are vocație în a

¹ Dobrynea Mykytovyci (rusificat ca Nikitici) – erou din mitologia slavă răsăriteană din perioada Rusiei Kievene (prototipul căruia este voievodul lui Volodymyr I Sveatoslavyci, Dobrynea), cunoscut pentru lupta sa cu balaurul Zmei; în basme, el nu învinge doar o creatură, ci restabilește ordinea lumii, eliberând oamenii de frică și de forțele care le tulbură viața.

zăbovi pe malul istoriei, pentru a vedea cum alții se înecă, ei bine, acum și aici, românul îl ajută pe ucrainean să răzbată. Sau, cel puțin, să se descurce.

Acum și aici e și izbăvirea Liei. Știe asta din prima zi în Punct, dar are nevoie de cineva care să-i amintească.

În mintea ei, Viorel începe o altă conversație cu întrebarea *De ce nu spui o dată pentru totdeauna ce nu te lasă să trăiești?*

Dacă ar avea ușurința lui de-a vorbi, i-ar spune cât de adânc a rămas în ea povestea mamei care își scosese fetița cu căruciorul la plimbare, iar o grenadă a spulberat-o chiar sub ochii ei. Cum, după ce a auzit-o aici, la graniță, nu a mai putut s-o lase în urmă. Seara, acasă, o purta cu ea dintr-o cameră în alta, ca pe o umbră care nu se desprinde. Se gândea fără încetare la regretul acelei femei de a fi fost acolo, în clipa aceea, fără să știe că e ultima în care își vede copilul viu.

L-ar întreba de ce tot ce i se întâmplă pare să-i confirme că n-ar fi trebuit să ajungă în ziua aceea în garsoniera vrăjitoare, că n-ar fi trebuit să pășească pe acel tărâm, că n-ar fi trebuit să lase unei străine atâta putere asupra vieții ei. De ce nu i se dă voie să întoarcă o singură decizie, să închidă o ușă deschisă din greșeală, să șteargă întâlnirea cu un om, să șteargă câteva fraze care au schimbat totul.

L-ar întreba de ce împăcarea nu vine, deși a făcut tot ce i s-a cerut: i-a dus mamei inima și vioara sub biserica de la malul Adriaticii, pe un țărm slav, acolo unde apele au purtat-o într-o zi de august, cu puțin înainte ca lumea să înceapă s-o aplaude. Le-a îngropat cum i s-a spus, cu grijă, cu credință. Și totuși, liniștea nu s-a așezat.

L-ar mai întreba cum e posibil ca un virus ivit din neant să doboare un om ca tatăl ei: robust, drept, luminat de o credință care părea în stare să mute Dealul Cetății din loc, dacă ar fi fost nevoie. Un om pe care dragostea pentru unica lui fiică l-a ținut în picioare încă șapte ani după pierderea soției. Ce putere poate învinge o asemenea credință? Ce boală, născută din mâna omului, poate birui atâta viață?

Și, în cele din urmă, Lia ar vrea să știe, nu cu mintea, ci cu tot ce e în ea, ce sens poate avea războiul acesta, dacă ajunge să ceară vieți pentru niște câmpuri.

Viorel n-a pierdut pe nimeni. Locuiește în mansarda casei părintești, toți ai lui trăiesc, sunt sănătoși, prin urmare e enervant de bine dispus mereu. Nu pleacă la fel de la grăniță, dar vine cu zâmbetul pe buze, cu flori proaspăt culese din grădina lui și e pregătit pentru orice situație. Nimeni nu l-a auzit vreodată plângându-se că e obosit, că e prea cald sau prea frig, el nu vorbește despre probleme, doar despre soluții. Desigur, cea mai la îndemână soluție este *să vorbim despre asta*.

Într-o lume în care fiecare om pare apăsător de propria culoare, roșuri dureroase, azururi liniștite, verde crud de început, Viorel trece printre ele fără să le tulbure, dar parcă adunându-le. Lia a început să simtă că, în preajma lui, lucrurile nu mai sunt doar ceea ce par, că fiecare gest capătă o nuanță în plus, ca și cum ar ține în el o paletă nevăzută. Poate că există oameni cărora nu le este dată o singură culoare, pentru că sunt făcuți să le poarte pe toate, fără să se piardă în niciuna.

Acum fac împreună inventarul la alimente și produse de igienă. El numără bucățile din fiecare sortiment, iar ea le trece într-un excel din laptop. Dimineață, la prima oră, se va completa și trimite necesarul.

Și, uite-așa, pentru Lia a mai trecut o zi în care mintea i s-a umplut cu viețile altora. Mai grele, mai sfâșiate.

La ora prânzului, vama s-a umplut de refugiați așa cum cerul s-a împânzit acum de stele. Veneau pentru un sandviș, pentru un bol cu supă, pentru o cartelă telefonică. Cât să mai țină lumea întreagă în echilibru încă o zi. Apoi se răreau. Vocile se topeau în aerul rece, pașii deveneau mai rari, iar liniștea, timidă, își făcea loc printre corturi.

Într-un astfel de răgaz, Lia a închis ochii pe un scaun. Somnul a prins-o pe nepregătite, ca o cădere ușoară. În vis, totul era mai ascuțit, mai viu.

Anna Karenina alerga pe șine, cu părul învolburat de vânt și paltonul descheiat, fluturând ca o rană deschisă. Nu era grațioasă, nu era nici măcar tragică în felul acela frumos din cărți. Era grăbită, speriată, ca și cum ar fi fugit de ceva nevăzut. Sau, poate, către el.

În depărtare, trenul creștea. Un vuiet adânc, ca o respirație a pământului, se apropia fără grabă, dar fără oprire. Șinele vibrau, iar pașii ei deveneau din ce în ce mai nesiguri.

La un moment dat, Anna s-a oprit. A întors capul pentru o clipă. Nu spre tren, ci înapoi. Ca și cum ar fi vrut să vadă dacă mai există lumea din care a plecat.

Apoi impactul. Nu s-a auzit nimic. Doar liniște. Iar în urma ei nu a rămas trup, nici sânge, nici strigăt. Doar un șal lung și negru, așezat pe șine, legănat ușor de aer.

* * *

Lia s-a trezit cu inima strânsă, fără să știe de ce.

Pentru o clipă, nu a recunoscut locul. Apoi vocile, corturile, frigul au revenit, așezându-se la locul lor, ca niște obiecte pe care cineva le mutase în somn.

Și totuși, ceva rămăsese. Nu imaginea trenului. Nici măcar a femeii. Doar șalul.

Lia și-a trecut mâna peste brațe, ca și cum ar fi vrut să se asigure că nu lipsește nimic. Apoi a înțeles, cu o limpezime care nu avea nevoie de explicații, că visul nu era despre Anna.

Era despre toți cei care ajung într-un punct din care nu se mai întorc. Despre deciziile luate prea târziu sau prea devreme. Despre fuga aceea fără direcție, în care nu mai știi dacă te salvezi sau te pierzi. Despre oamenii care dispar brusc, lăsând în urmă doar câte un obiect: o haină, o fotografie, un nume spus pe jumătate. Sau o poveste spusă altcuiva, la o vamă, între două lumi.

Și, poate, despre cei rămași. Cei care trebuie să adune șalul de pe șine și să-l ducă mai departe, fără să știe cui îi aparține cu adevărat.

* * *

Noaptea s-a lăsat de mult peste corturile colorate. Lia își închide laptopul și îl așază cu grijă în rucsacul pe care și-l urcă pe umeri. Viorel e gata și el. Ies, unul după altul, din cortul cu mâncare și se opresc cu fața spre Poarta Cetății, chiar în clipa în care un angajat al pizzeriei trage jaluzelele, stingând ultima fărâmbă de forfotă.

De la o vreme, după miezul nopții, granița adoarme. Nu mai vine nimeni. Nu mai e de stat. Și totuși, nici de plecat nu

le vine. Rămân o clipă în loc, cu privirea agăţată de corturile obosite, care mâine vor dispărea, înlocuite de containere albe, cu ferestre şi uşi ce ştiu să ţină piept frigului, arşiţei, rozătoarelor şi, poate, unei părţi din haos.

Viorel îşi aruncă ochii pe ceas, apoi spre podul gol. Sau, poate, dincolo de el. Trage fermoarul cortului de aşteptare, verifică dintr-o privire că e pustiu, închide şi se întoarce spre ea. Face un pas în stradă, în lumina egală a felinarelor, apoi se opreşte brusc, ca şi cum abia acum ar fi realizat că au rămas singuri.

— Te iau în dreapta? spune, îndoind braţul şi oferindu-l cu o naturaleţe aproape uitată. Îşi înclină uşor capul şi zâmbeşte. Un zâmbet cald, care nu cere nimic, dar promite.

Cine mai merge de braţ în ziua de azi? îi trece Liei prin minte. Privirea îi alunecă în jos şi se opreşte la liliacul care stă să-i cadă din buzunarul de la piept. Viorel se apropie, îl îndeasă uşor la loc şi suflă peste el, ca şi cum i-ar reda prospeţimea. Rămâne apoi cu braţul ridicat, aşteptând.

— Pare că ai adunat prea multe cuvinte nerostite, spune încet. Hai să le scoatem la lumină... împreună.

Lia ezită o clipă. Fără pereţi, fără fotolii, fără titluri subliniate. Doar noaptea deschisă şi drumul. Niciodată nu şi-ar fi imaginat o astfel de conversaţie.

Şi totuşi, poate că aşa e cel mai firesc: cuvintele să nu mai caute adăpost, ci să urce, libere, din adâncul sufletului până în înaltul cerului. Fără margini. Fără graniţe.

* * *

De sub o tarabă iese Whiskey şi, cu botul murdar, cu blana încălцитă şi paşii uşor tropăiţi pe asfalt, ni se alătură.

În clipele în care oamenii nu mai știu dacă să vorbească sau să tacă, Whiskey se strecoară printre noi ca și cum ar ști exact ce are de făcut. Nu cere nimic, nu se plânge, dar rămâne și uneori simpla lui prezență ține lucrurile laolaltă mai bine decât orice cuvânt. Când lumina cade peste blana lui, aceasta prinde o nuanță caldă, de parcă adună în ea toate după-amiezile liniștite pe care nu am apucat să le trăim.

Poate că unele suflete nu au nevoie de glas ca să fie auzite, ci doar de o strălucire blândă, care îți rămâne undeva, adânc.

Clopotе și Puncte...

Și violetele
își construiesc case
înalte
spre necazul
trupurilor
ce urcă în ele,
iubesc
scrâșnind
din dinți,
visează
la mări violete,
merg la război
sub flamuri violete
și sfârșesc
în baionete violete!¹

— De când știi? îl întreb pe Vio.

Stăm aplecați peste podul dintre cele două țări și privim
apa, în sfârșit liniștită. Whiskey s-a cuibărit pe picioarele

¹ Fragment din poezia *Violete* de Iuri Tarnavski [tr. Ștefan Hostiuc].
Iuri Tarnavski (1934–2025) – poet și prozator, asociat cu Grupul de la New York, un cerc de poeți ucraineni din diaspora care, în anii '50–'70 ai secolului trecut, au promovat o poezie modernistă, experimentală, ruptă de canonul sovietic; prin scrisul său, Tarnavski a contribuit la menținerea și dezvoltarea unei literaturi ucrainene libere în diaspora, într-un moment în care în Ucraina sovietică expresia artistică era sever controlată.

mele. De când l-am spălat, nu se mai dezlipește de mine. Noaptea și-a păzit teritoriul cu îndârjire față de canișul meu. Dimineață l-am adus din nou în Punct. Poate cineva va dori un câine frumos, curat, de culoarea chihlimbarului.

Dintr-un coș luăm, din când în când, petale de flori adunate în ultimele ore, de când am aflat că războiul dintre Rusia și Ucraina s-a terminat. Le aruncăm în apă. Pentru cei morți pe front, în casele lor, în munți, în râuri ca acesta. Pentru cei despre care nu se mai știe nimic. O rugăciune pentru toți cei înecați.

Și pentru ai mei.

— Din prima zi, cred. Când ai apărut aici, în februarie, cu rucsacul în spate și fără căciulă. Uneori, e de ajuns un singur *Punct* să-ți schimbe povestea. Păreai o refugiată care avea nevoie de ajutor. Apoi am descoperit o fată fragilă, dar cu suflet mare și iute de picior. Frumoasă, ușor naivă, parcă ieșită dintr-o carte. Mă gândeam că o fată ca tine poate face orice la douăzeci de ani. Și totuși a ales să fie *punctofilă*.

— Douăzeci și șapte, corectez eu.

— Pe atunci nu știam.

Râde ușor.

— Ții minte primele zile? mă întreabă, încă zâmbind. Mă amuzam teribil... o dădeai în bară în multe direcții, dar aveai atâta bunăvoință, încât nu puteai să te superi pe tine.

— Da... parcă e din altă viață.

— Îmi amintesc... încercai să-i convingi pe doi puști să meargă în Polonia, la părinți. Le explicai calm, le arătai pe hartă... iar ei completeau formularele și scriau, liniștiți, că vor în Germania.

Râd și eu încet.

— Îți amintești și tu?

— Stai... da... da, parcă începe să-mi vină în minte.

— Cel mare avea șaptesprezece ani. Se angajase deja... voia să-i plătească fratelui mai mic școala și orele de box. Părinții erau în Polonia de ani buni și, de la un punct, n-au mai trimis nimic. Copiii se simțeau... uitați. De asta nici nu voiau să audă de Polonia.

Se lasă o liniște scurtă, caldă.

— Da... acum îmi amintesc, spun eu încet. Știi ce m-a surprins atunci la ei?

— Ce?

— Erau amândoi obsedați de documentare. Numai Animal Planet, Discovery... vorbeau despre animale de parcă ar fi trăit printre ele. De la ei am auzit prima dată de tardigrade... niște chestii microscopice, aproape indestructibile. Supraviețuiesc oriunde: în vid, în ger, în condiții în care noi nici nu putem respira.

Zâmbesc, amintindu-mi de entuziasmul lor:

— Și cel mare... chiar vorbea serios. Zicea că vrea să-și continue școala, să ajungă să studieze lucrurile astea și, cine știe, să ajute la păstrarea vaccinurilor în condiții extreme. Spunea asta de parcă era deja pe jumătate acolo. Până la urmă, au mers în Germania. M-au liniștit spunându-mi să nu-mi fac griji: și ei sunt tardigrade. A doua zi le-am povestit elevilor mei dintr-a patra.

— Știi... atunci am învățat ceva de la tine, spune Vio mai rar. Să nu sar să ajut după cum cred eu, ci să ascult mai întâi.

Să dau o mână doar când mi se cere... și exact așa cum are nevoie omul, nu cum îmi imaginez eu.

— Aha... deci pe mine ai făcut practică, da?

Mă uit la el prefăcut supărată și-i arunc câteva lovituri în aer, fără să-l ating. Whiskey începe să latre, confuz, de parcă ar vrea să țină partea cuiva.

Nu oprim amândoi și izbucnim în râs.

După o vreme, întreb din nou:

— Și când ți-ai dat seama că... între noi e mai mult?

— Nu știi dacă a fost un moment clar. Nu-s genul cu declarații din alea... dar aici, cu tine, fiecare zi chiar se simțea altfel. Ca și cum se întâmpla ceva și eu nu voiam să pierd nimic. Voiam să fiu acolo, cu tine. Atât.

— Adică?

— Adică prezent. Nu cu gândul în altă parte, nu pe fugă. Acolo, lângă tine. Și cred că așa a început totul. În primele zile, veneam în vamă din inerție. Dar, după câteva luni, mi-am dat seama că veneam cu mintea întreagă, dar cu sufletul împărțit. O parte suferea pentru drama refugiaților. Cealaltă se bucura, iubea și se simțea vinovată.

Face o pauză.

— Dacă aș fi însemnat zilele cu pietre albe și negre, toate ar fi fost bicolore.

Îl privesc de parcă știu ce urmează.

— Am aflat într-o zi de august, spune Vio. Era o căldură cumplită. Am alergat toată ziua prin Punct și, spre seară, am făcut insolație. Deliram. Și, în puținele momente de luciditate, nu-mi doream decât încă o zi aici. Cu tine. Să urle sirenele, să fie arșiță sau ger. Nu conta.

În ochii lui căprui văd o tandrețe nesfârșită. Parcă ar vrea să plângă, dar bărbatul acesta nu e Vio...

— Și Vio plânge câteodată, adaugă el. De exemplu, atunci când ai organizat ziua de naștere pentru Damian. Copilul de patru ani din Harkiv. Îl așteptai cu elevii tăi și cu o mulțime de cadouri. M-am retras în Punctul de reanimare și am plâns.

— Mi-am dorit să fii acolo.

— Eram. Doar că nu m-ai văzut.

Face o pauză.

— Dar legătura ta cu Sia a fost ceva unic. Pentru o vreme, v-am invidiat. Voiam să știu ce întrebare fără răspuns o urmărea. Înainte să plece, mi-a spus.

Tac, cu răsuflarea întretăiată.

— Era logodită, spune Vio. Și aștepta un copil de la un ucrainean care lupta la Melitopol.

Într-adevăr, Vitali își termina studiile în România când a început războiul. Sia ezita să-i spună de sarcină; el ezita să se întoarcă în Ucraina. Dar vestea copilului l-a determinat să plece. Nu voia ca fiul lui să-l considere laș.

Când Melitopol a fost ocupat și n-a mai știut nimic despre el, Sia s-a simțit singură. Toți refugiații aveau chipul copilului din pânțelele ei.

— Vitalia e o fetiță minunată, îi spun. Și mama ei e bine acum. Trec mereu să le văd.

Sia pare să fi redevenit întreagă, cu zâmbetul și curajul ei vechi, dar mai blând, mai luminat. Prezența Vitaliei i-a redat o energie subtilă, un fel de viață care se strecoară printr-o rană veche, vindecând tot ce credeam că s-a pierdut.

Într-o seară, înainte de a-mi lua rămas-bun, m-am oprit lângă patul Vitaliei fără un motiv anume. Respirația ei avea ceva liniștitor, ca un început de lume care nu se grăbește. Sia era acolo, cu o veghe tăcută, iar între ele plutea o legătură pe care nu o puteam explica, doar o simțeam, ca pe o rădăcină adâncă ce le ținea pe amândouă în picioare. Mi s-a părut atunci că în jurul lor crește ceva nevăzut, ca o verdeață fragilă, și totuși încăpățânată, care își face loc chiar și prin crăpături de piatră. Dacă ar fi să-i dau un nume acelei clipe, i-aș spune renaștere.

Lui Vio i se pare firesc să păstrăm legătura. Apoi mă întrebă:

— Tu când te-ai îndrăgostit?

Zâmbesc.

— Spre deosebire de tine, eu chiar eram, adică sunt siropoasă. Sunt fata care le citește basme copiilor. Ai dreptate când spui că eram naivă. De ani de zile m-am mutat în cărți. Și credeam că îmi sunt de ajuns. Eram neîmpăcată și, în mijlocul vacarmului, mi-am găsit liniștea. Eram inaccesibilă, și totuși mi-am făcut prieteni. Aveam oroare de a vorbi în public și am prins curaj. Vama rămâne pentru mine un tărâm al inițierii. Și al căutării. Dacă ne-am găsit înseamnă că ne-am căutat.

Vio tace o clipă, privindu-mă în ochi. Respirația îi tremură ușor.

Apoi se lasă în genunchi, apropiindu-se:

— Lia, *would you be my dragonfly?*¹

¹ [engl.] Lia, ai vrea să fii libelula mea?

— *Oh... I don't speak English. Not so well*¹.

— *Maia strekoza*².

Îi zâmbesc cu obrajii în flăcări:

— Știi că așa își numește și Nichita marea dragoste? „Pe frunza sângeroasă a inimii mele / libelula Dora a adormit...”.

— Lia... vrei să te așezi pe frunza inimii mele?

Un fior ne străbate pe amândoi. Ochii ni se întâlnesc și timpul pare să încetinească.

— Da, Vio! Cu toată inima.

* * *

După un timp nebunesc, urmează în sfârșit un timp ca toate timpurile, dar de altă culoare, plămădit din altă substanță. Timpul nostru. Au trecut atâția ani și între noi nu s-a rostit niciodată niciun cuvânt despre dragoste. Dacă la început a fost bagatelizare sau negare, ele au dispărut. Dacă a fost familiaritate, ea a evoluat. Dacă a fost admirație, ea stăruie. Dacă acum e iubire, îmi pare urmarea firească a tot ce am trăit împreună, sub amenințarea sfârșitului.

Nu-mi amintesc vârsta de la care am pornit în căutarea dragostei, știu doar că a fost după descoperirea romanului *Verișoara mea Rachel*. Citisem de atâtea ori paragrafele în care Philip descrie viitorul alături de iubita lui, încât puteam spune pe dinafară și medita ore întregi la fraze ca acestea: „Anii din urma mea nu prețuiau nimic. Anii ce aveau să vină nu erau decât o continuare a tot ce știam și stăpâneam acum; avea să fie la fel în vecii vecilor, ca un amin rostit la capătul

¹ [engl.] Oh... Nu vorbesc engleza. Nu așa de bine.

² [ru.] Libelula mea.

unei litanii. Pe viitor, nu avea să existe decât Rachel și cu mine. (...) Zi de zi, noapte de noapte, cât vom trăi amândoi”. Philip nu e împăcat cu această monotonie, dar eu știu sigur că nu-mi doresc decât să se repete la nesfârșit ziua de azi.

Și mai știu foarte sigur că nu aici, la graniță, mă așteptam să găsesc iubirea. Cărțile romanțioase din adolescență încercau să mă convingă că niciun cadru nu e mai prielnic decât singurătatea magnifică a câmpului sau a pădurii. Cu mintea și inima de acum, n-aș da efervescența magnifică a vămii pe vreo priveliște campestră, splendidă, dar neînsuflețită.

După mai bine de o mie și una de zile și nopți, ne sărutăm pentru prima dată. E ca și cum ne-am cunoaște din vremuri uitate, de dinainte de sirene, de dincolo de cerul gri din vază. Ne strângem în brațe de parcă pacea lumii s-ar afla în celălalt. Poate tocmai pentru că războiul putea deveni oricând al treilea război mondial, am atins pacea de deasupra păcii. Am ajuns la *în vecii vecilor, amin*.

Câți kilometri au fost câștigați de ruși și câți au păstrat ucrainenii sau câte minerale au obținut americanii, noi, cei care am stat zi și noapte dincoace de *marca de hotar*, vom uita. Că, la Jocurile Olimpice, doar câțiva sportivi au reprezentat Rusia, fără drapel, fără imnul național, va rămâne, poate, în arhiva televiziunilor. Cât a îmbătrânit Zelenskyi și cât a întinerit Putin în aceeași vreme de război, câți ucraineni au murit, au dispărut, au fost răpiți, nu vom ști niciodată cu exactitate. Câte tramvaie și străzi vor purta numele eroilor căzuți, câte plăci memoriale se vor dezveli, câte ordine post-mortem *Pentru curaj* se vor oferi, nu mai e treaba noastră. Ne rămân însă pentru totdeauna inimografiile și

poveștile spuse, auzite, ghicite, scrise, pentru a nu se pierde și pentru a nu ne pierde unii de alții și fiecare de sine.

Aseară, când am aflat că Rusia și Ucraina au ajuns la o înțelegere, ne-am adunat la mine, să sărbătorim: Anicuța, Vio și cu mine. Singurii care am rămas până la ultimele sirene.

La un pahar de șampanie, am jucat jocul pe care-l fac mereu cu elevii la plecarea din tabără. E un joc cu trei întrebări la care copilul are trei minute să răspundă în scris, scurt și sincer, apoi se pune prima întrebare și fiecare te ui-mește cu modul diferit în care a trăit experiența. Însă, mi-am dat seama că pe cei doi colegi din vază îi cunoșteam atât de bine, încât puteam răspunde și în locul lor. La întrebarea *ce ți-a lipsit*, în ordinea de mai sus, am răspuns: speranța, credința, iubirea. *Ce ai avut mereu cu tine?* Iubirea, speranța, cre-dința. *Ce duci cu tine?* Speranța, credința, iubirea.

Nu mai știu în ce moment am scos vioara de sub pat. A stat ani întregi acolo, într-o liniște care nu era a ei, ci a mea. Lemnul ei mirosea a timp închis, a lucruri nespuse.

În cameră s-a făcut liniște. O liniște diferită de cea din vază, nu tensionată, nu plină de așteptare. O liniște care cerea ceva.

Am ridicat arcușul. La început, nu a ieșit nimic. Doar un sunet firav, nesigur, ca o voce care nu-și mai recunoștea cu-vintele. Îmi tremura mâna. M-am oprit.

Apoi, am încercat din nou. Și atunci, pentru o clipă, am avut impresia că nu eram singură. Că mâna mea nu era doar a mea. Că cineva, din spate, o așeza mai ferm, mai sigur. Așa cum făcea ea. Și sunetul s-a legat. Nu era perfect. Nu era nici măcar frumos. Dar era viu.

Și, pentru prima dată după mult timp, nu mi-a fost teamă să-l ascult.

* * *

Acum, în lumina asta de sfârșit de război, eu și Vio prindem un lacăt în zalele protectoare din capul podului proaspăt renovat, printre scrisori, flori, tăblițe, jucării și multe alte dovezi de iubire adunate în atâția ani. Ne facem un selfie cu Punctul de Trecere a Frontierei Grădina, singurul Punct care mai înfruntă zarea, nu se știe nici el până când, și îl lăsăm în urmă. Mâna Maicii Domnului, crengile ei cu flori galbene învăluie prietenoase gardurile care despărțeau cândva corturile multicolore de birourile vamale.

În tot acest spațiu din care ies ferindu-mă să calc apăsat, ci mai degrabă ușor, ca dintr-o biserică, am trăit într-un singur spirit, într-un sine lărgit care l-a integrat pe celălalt, fie el străin sau aproape, român sau ucrainean.

Spațiul sacru caută o prelungire spre inima orașului, căci din toate turile răsună, până departe, clopote de bucurie.

Clinchetele azurii i le dăruiesc Martei, pentru că am cunoscut-o, pe ea și bucatele ei alese, dăruite fără a ține socoteală și care, uneori, se înmulțeau ca mana cerească. Îmi vor rămâne în minte chipul ei cald, ochii mici și blânzi, părul șaten adunat mereu la spate sub o năframă, o femeie care pare rezistentă, și chiar este atunci când trebuie să conducă echipa de catering, dar care se înmoaie pe loc la vederea unui copil flămând. O vreme voi purta în nări miros de langoși, de rozmarin, de pâine cu dovleac...

Clinchetele roșii sunt pentru Anicuța, să-i aline inima în anii care vin, să găsească oaze de viață, de pace sufletească,

de odihnă trupească, iar trecerile peste ani să-i fie corole de minuni. O vreme, de câte ori îmi va fi dor, încă voi găsi spiritul ei acolo unde scrie *Oprește, Doamne, trecerea! Știu că unde nu e moarte nu e nici iubire – și totuși, Te rog, oprește, Doamne, ceasornicul cu care ne măsori destrămarea*. Spiritul ei va fi și la Gura Râului, și în Blaga, pe pagini ca aceasta:

*Basme, otrăvuri
cald-pădurețe
roșii amurguri,
patimi, frumusețe,*

*din amintire
beau cu nesațiu.
Bocca del Rio,
rană în spațiu¹.*

Clinchete verzi, făcute ghirlande, așez la patul Vitaliei, pentru bucuria mamei ei, sufletul meu geamăn, descoperit abia la douăzeci și șapte de ani. Însă niciodată nu e prea târziu să te descoperi, dând la o parte toate zonele de fals, în altcineva, identic, dar mai frumos, mai bun, mai generos. O vreme... nu, să fiu sinceră, de aici încolo nu-mi va fi dor, pentru că îi voi admira de aproape ochii albaștri, gropițele din

¹ Versuri din poezia *Bocca del Rio* de Lucian Blaga.

Lucian Blaga (1895–1961) – eseist, filosof, poet, dramaturg, traducător, jurnalist, academician și diplomat român; este poetul care face din întâlnirea apelor un loc simbolic al frontierelor și al amestecului de lumi.

obraji, chiar și genele buclucașe, întrebându-mă cât spirit de sacrificiu s-a transmis în ADN-ul moștenit de la doi eroi.

Clinchete aurii îi ofer lui Whiskey, maidanezul nostru fidel, singurul câine care a trăit alături de noi momentele de tensiune și care cred că e pregătit pentru conviețuirea cu Flopsy. Îl iau în brațe și îl rog pe Vio să mi-l pună în rucsacul din spate.

Toate clinchetele rămase, de toate culorile, de ieri, de azi și de mâine, i le dăruiesc lui Vio. Pe cele pe care nu le-am înțeles la timp, pe cele pe care le-am risipit fără să știu, pe cele care abia acum învață să sune în mine. Pe toate i le așez în palme, ca pe o recunoaștere târzie, și totuși la timp. Pentru că el a fost singurul care nu a cerut niciodată nimic și, tocmai de aceea, a primit fără să știe totul: culorile mele amestecate, ezitățile, începuturile și curajul de a rămâne. Iar dacă vreodată clinchetele se vor stinge, știu că în el vor continua să existe. Întregi, limpezi, ca și cum n-ar fi cunoscut niciodată sfârșitul.

Dacă cineva mi-ar cântări acum sufletul, ar fi surprins cât e de ușor. În tot acest timp, n-am avut nostalgia amurgurilor campestre, nici bucuria întoarcerii cocorilor, nici idealuri scrise pe nisipul mării, și totuși, pentru prima dată, mi se pare că nu-mi lipsește nimic...

Ne luăm de mână și ne facem loc printre oameni care vorbesc în toate limbile de pe pământ, de parcă am nimerit, din nou, în Turnul Babel. Îi îndemnăm să nu se abată, să urmeze calea spre cer. Noi credem că am găsit-o. Raze fierbinți ne mângâie de parcă am fi sus pe munte. Din loc în loc, candelile aprinse formează cuvinte diferite, dar cu același înțeles

și aceeași putere: PACE, МИР, PEACE, PAIX. Nu există risipă de pace.

Căutăm cu privirea drumul spre centru. Se pot spune multe despre cetatea noastră, dar nu e un oraș în care să te rătăcești. Doar ne înghesuim printre orchestre, muzicanți, copii, printre oameni înlănțuiți în dans și tarabe cu mâncare. Oamenii cântă, ne fac cu mâna, își dăruiesc curcubeie făcute din zâmbete, aruncă în aer flori și jucării. Nu există risipă de bucurie.

Și Ea e acolo, zâmbind cu toți dinții. A fost mereu acolo, făcând punte între credință și iubire. Ea, Speranța.

La ieșirea din Punct, un concert de viori îmi taie, pentru o clipă, răsuflarea... dar mi-o recapăt și avansează prin mulțime, pentru că acum și eu mă simt o vioară, trezită de o mână măiastră. Nu mai suflă nici buranul, doar o adiere caldă ce mângâie strunele și zarea deopotrivă.

Un soare mare, mult așteptat devine stăpânul Grădinii. Nu există risipă de lumină..

După doisprezece ani...

Aterizare forțată

(Text găsit într-o noptieră și multiplicat bilingv pentru fiecare dintre cele zece camere ale pensiunii *Fortaleza*, ca un omagiu adus autorului său, Valentin, refugiat ucrainean.)

Viața-i un glonț:

Glonț verde.

Glonț senin.

Glonț roșu.

Glonț negru.

Glonț cu clonț rubiniu¹.

Pe bordura îngustă a unui trotuar acoperit cu o zăpadă ireal de aurie în lumina felinarelor ca niște ghiociei aprinși, după două genți portocalii s-au prăbușit două corpuri greoaie. Celălalt, deși mai ușor, de câteva zile cântărește mai mult în ochii mei umbriți de cearcăne, dar încă vii.

¹ Poezia *Viața-i un glonț* de Oxana Șmorgun [tr. Ștefan Tcaciuc]. Oksana Șmorgun (n. 1956, în orașul Drohobyci, Ucraina, într-o familie de ucraineni cu o profundă conștiință națională) – poetă și prozatoare; după absolvirea studiilor la Universitatea Politehnică din Lviv, unde a obținut o diplomă în învățământul tehnic superior, în anul 1978, din motive familiale, se mută în Ungaria, în orașul Szolnok, unde locuiește și lucrează și în prezent; este pasionată de pictură, colaj artistic și teatru.

Responsabilitatea față de puștiul care îmi strânge mâna până la ultimul tendon, tandrețea față de ovalul umezit de atâtea lacrimi, amestecul de confuzie și revoltă din ochii lui mari, de culoarea caramellei, ne-au pus pe drumuri, lăsându-ne luați de valul celor mulți care au înțeles că nu e doar o vale a plângerii, e infernul.

Mai era și vocea gătuită a mamei care, de dincolo de zări, dintr-un Samsung negru, îmi pătrundea direct în inima pârguită.

Îi trag mai bine căciula peste părul negru ca noaptea asta de sfârșit de lume și îi ating în treacăt, dar intenționat, nasul, pentru a verifica dacă face, din nou, țurțuri. Paltonul cumpărat în noiembrie, exact acum trei luni, când împlinise nouă ani, îmi pare că nu face față gerului din gura de rai în care tocmai am ajuns, așa că îmi dau jos geaca și o pun pe umerii lui, împotriva lor. Când smuciturile încetează, îi explic de ce am părăsit cortul alb unde toată lumea ne lua la întrebări: îmbulzeala și ghionturile primite îmi trezeau amintiri recente, mult prea dureroase, lumina puternică îmi dădea vertij ca la fiecare străfulgerare a gărilor prin care am trecut, iar explicațiile celorlalți, care curgeau în șiroaie de vaiete, îmi ulcerau sufletul.

Vom primi apă și mâncare, cazare peste noapte și transport până acolo, trebuie doar să cerem. Vom primi ajutor medical, spiritual, psihologic, trebuie doar să cerem. Cel puțin așa mi-a spus o tânără drăguță, cu părul roșcat ca al mamei și ochii albaștri ca un lac de munte și care vorbea grozav de bine în limba noastră: să cerem ce avem nevoie și ni se va

da. Aceeași care acum ne pune un pled gros pe spinări, cu toate că n-am cerut.

Aș cere putere să mă ridic. Nu atât pentru mine, cât pentru puștiul ăsta care a crezut că moare și încă nu a trăit primul sărut, prima beție, primul poker. Aș cere putere să rezist până la următorul mesaj vocal al mamei, putere să-i descriu atâtea fețe ale morții pe care am crezut că le-am lăsat în urmă, dar care acum încearcă să mi se vâre în fiecare cotlon al minții, în timp ce gândurile mele, cele normale pentru Valentin – cel de șaptesprezece ani, și nu de treizeci cum mă simt – o iau la fugă, speriate. Puterea de a uita, cel puțin pentru o vreme, de căsuța noastră, galbenă, cu obloane albastre, curată de n-ai fi zis că trei bărbați locuiau acolo, de camera în care, în caiete cartonate, îmi așterneam gândurile, uneori în versuri, de fericirea care, pentru a fi întreagă, avea nevoie de un singur lucru: să se întoarcă mama din Germania.

Ființa care se gândea la viitorul nostru, mai mult decât la prezent și mai mult decât credeam că se gândea tata, pleca în străinătate cu câte un proiect, pentru două-trei luni, cam în fiecare an.

Anul acesta se dovediseră cele mai nepotrivite. Mă îndrăgostisem de-adevăratelea și, în sfârșit, poeziile nu mai erau despre ceva, ci pentru cineva. Și aș fi vrut să povestim îndelung despre asta, pe fotoliile din fața șemineului, sorbind dintr-o cană mare de cvas; cu ea pot povesti despre orice.

Slavik făcuse varicelă, îl păzeam să nu îi crească temperatura și să ajungă iar la convulsii, să nu se scarpine și, cumva, chipul lui frumos, alb-rozaliu, să rămână brăzdat de cicatrici.

Apoi, tata a început să lipsească foarte mult de acasă, chiar și noaptea, dar știam după haine că e în interes de serviciu.

Apoi, ni s-a stricat frigiderul și am învățat să facem mâncare pentru perioade mai scurte de timp și să o lăsăm la rece, acoperită, pe balcon. Apoi, ni s-a stricat mașina de spălat vase și, în așteptarea mamei, pentru că ei nu au cumpărat niciun obiect din casă decât împreună, făceam cu schimbul, adică îmi venea rândul tot a doua sau a treia zi. În cele din urmă, ni s-a stricat întreaga viață, pentru că a început războiul.

Tata a fost anunțat telefonic încă de la prima oră. Dar, înainte ca el să plece, am săpat și am săpat, amândoi, de curgeau apele pe noi, într-un ritm impus de o alarmă de raid aerian care ne spărgea timpanele și am îngropat, în curtea casei noastre, mașina, o Toyota Camry argintie pe care nu știu dacă o voi conduce vreodată. Dar am făcut-o pentru siguranța noastră, așa mi-a spus.

În acea zi, mi-am dat seama cât de tare m-am înșelat în privința lui. Mi-a fost rușine. O rușine de care nu i-am spus și care s-a făcut și mai mare când, așezați pe băncuța de lemn din grădină, mi-a dat instrucțiuni cu luciditatea unui părinte. Nu doar că se gândea la viitorul copiilor lui, dar ne știa fiecare cută a sufletului. Fiecare ezitare, frustrare sau părere de rău.

Din cenușa lor, atunci, când soarele abia răsărise, mi-a construit aripi pentru doi. Mi-a dat curajul de a lăsa, la nevoie, în urmă Vasylykivul nostru drag. Și aeroportul Hostomel, deasupra căruia a fost pentru ultima dată pilot, meserie în

care mă vedea urmându-i. Pentru că viața are prioritate. Pentru ea trebuie să cauți și să accepți orice pistă de aterizare disponibilă.

În aceeași zi, atrași de BMW-ul din curtea casei de peste drum, trei soldați străini au intrat peste vecinii noștri. Chiar dacă aceștia nu au schițat niciun gest de recuperare a bolidului, i-au împușcat mortal pe amândoi, lăsându-ne pustiiți la ferestre.

În aceeași zi, sufletul tatălui și-a luat zborul odată cu cel al aeronavei sale, doborâte în primul val de contraatac al forțelor ruse. Prima zi, primul val. Mă întreb dacă asta îl face mai puțin erou. Sunt sigur că aruncase și el în aer câteva bombardiere dușmane și că a coborât câteva zeci de parașutiști pe pământul cotropit.

De câte ori se înălțase în văzduh, de atâtea ori adusese acasă luminile cerului și ne picta pe toți în ele cu bucuria de a fi iar împreună. De aceea, de când am răsucit cheia în broasca ușii noastre și până să ajungem aici, la Punctul de Trecere a Frontierei Grădina, m-am întrebat intermitent cum va arăta viitorul fără tata...

Când Slavik mă strânge tare cu o mână și cu cealaltă îmi pipăie bazinul împietrit ca să constate că e un trup în prelungirea brațului, când cuvintele îi mor pe buze, nerostite, mă întreb cât de tare l-a afectat tot ce a văzut, auzit, simțit. Va reuși să treacă de ruine, de mirosul de cauciuc ars, de foc și ceață, de zborul anapoda al unor păsări negre? Acum e întunecat de mânie, dar, dacă va sta în puterea mea, va avea destinul unui cal lipițan: negru, sur, argintiu, pentru a deveni alb ca ninsoarea asta de început de lume.

De început, de sfârșit, cine poate spune? Mi-e frică și de unul, și de celălalt.

Cu irisuri care se golesc treptat de moloz, ațintite spre cerul scămoșat, nu știm dacă sau încotro zburăm, dar ne ținem de mână.

Dragii mei, am aterizat. Ajung în Grădina pe la 23:30. Luați un taxi din vamă și ne vedem curând la pensiunea Fortaleza.

Poduri și oameni de la malul Linei

*Dă-mi cei douăzeci de ani ai tăi
și voi construi din ei un pod,
pe care vei trece peste prăpastia anilor
ce ne desparte.
Cu ochii închiși vei veni
și, prăbușită în brațele mele, îmi vei șopti:
„Din clipa asta nu-mi mai este teamă”¹.*

Dodocarul aleargă ca vântul pe serpentine mărginite de brazi argintii. Nu știu încotro se îndreaptă, dar plătesc pentru o oră de evadare. Mă prefac că dorm. În felul acesta nu trebuie să vorbesc. Cu nimeni. Nu doar acum. Mereu. De obicei e liniște, doar eu și șoferul.

Acum suntem trei și mi-e teamă. Nici eu nu știu de ce anume. Printre gene urmăresc buzele pasagerului din dreapta care turuie și turuie de vreo zece minute. Urechile mele nu-l ascultă, doar ochii mi se plimbă obraznici de-a lungul și de-a latul buzelor ca pe un pod alunecos. Ce mi-o fi plângând

¹ Poezia *Pod peste douăzeci de ani* de Volodymyr Danylenko [tr. Arca die Suceveanu].

Volodymyr Danylenko (n. 1959) – prozator, poet și critic literar ucrainean, ale cărui cărți au figurat în multe rânduri printre cele mai valoroase apariții editoriale din Ucraina; este cunoscut pentru explorarea temelor de identitate națională, abordarea profundă a subiectelor cotidiene, captarea complexității vieții prin versuri expresive și pentru promovarea culturii literare ucrainene în afara țării.

la bărbatul robust, cu buze cărnoase, cu mâini mari și muncite, cu degete butucănoase, nu știu.

Deodată, bărbatul începe să-și frece palmele una de alta, își scoate o așchie din podul uneia, apoi, cu un scuipat, își freacă din nou palmele. Gestul capătă puterea de a-mi destupa urechile:

— Fac doisprezece ani de când tot lustruiesc scaune aici, în orașul de pe Lina. Și, uneori, stau și mă întreb... cum au inventat oamenii câte o mașină pentru orice, tratamente, vaccinuri, tot felul de minuni, dar la scaune tot la mâna omului au rămas.

Așa e, îmi spun. La mine în atelier sunt o grămadă de mașini, dar când e de lucru fin, tot eu duc treaba până la capăt.

— Și nu te-ai plictisit? Nu ți-a trecut prin cap să te întorci acasă? Întreabă șoferul, trăgând din țigara electronică și suflând aburul pe geamul deschis. Mă lovește un miros de mentă, în timp ce, chiar sub ochii lui, scrie mare că e interzis.

— Ba da... de nenumărate ori. Dar la ce să mă întorc? La o țară făcută bucăți? La lipsuri? La ce-a mai rămas? Cândva era locul din care au ieșit Taras Șevcenko și Plach Yermiyi... dar acum? Părinții și bunicii mei au murit la Harkiv, în '22. Iar pe sora mea am pierdut-o la graniță, când intram în România.

— Afurisit război... zice încet. Hai, spune mai departe. Eu conduc, drumul e liber, mai avem vreo zece minute până la Izvoare.

— Fiind medici, încă de la primele bombardamente, părinții s-au oferit să ajute cu ce pot, iar eu și sora mea am

rămas în grija bunicilor. La scurt timp, soldații ruși au pus stăpânire pe casa noastră. Îmi amintesc cum, în curtea plină de soldați, bunicul a căzut în genunchi și s-a rugat de ei să-l împuște, dar să-i cruțe pe copii. Ne-au închis în pivniță împreună cu bunica, iar pe bunicul Vasko l-au oprit să le facă de mâncare. Nouă zile și nouă nopți ne-am hrănit cu dulceață și castraveți murați din pivnița rece și fără aerisire, unde, încet, toate nevoile noastre au ajuns să încapă. În a zecea noapte, un soldat ne-a eliberat și ne-a arătat pe unde să fugim, așa încât să evităm terenurile minate și filtrele de pază. Bătrâna însă era prea slăbită. Cu lacrimi în ochi, i-am sărutat mâinile și am lăsat-o în urmă. Era totuși bucuroasă că ne vede plecând. Sora mea avea doar cinci ani. Am alergat cu ea în brațe, în spate, ne-am oprit pe la case cerșind de mâncare..., apoi ne-am lipit de un convoi care se îndrepta spre granița cu România. Ultima parte de drum am făcut-o cu trenul. Știi, pe atunci, trenurile încă circulau... Unii plângeau, alții rămăseseră desculți, alții povesteau înflăcărați despre podul împodobit cu jucării pe care vom trece biruitori.

Aici, bărbatul face o pauză ca pentru a-i comemora pe cei care se înșelaseră. Devin conștientă că uit să respir, însă nu găsesc puterea de a inspira aerul îmbibat de mentă.

— Ei, zice șoferul, ușor neliniștit, și? Ați trecut pe acolo... ați învins, nu?

— Ne-au ținut ore întregi în vamă. Eram epuizat de frig și de foame. Cum stăteam așa la coadă, un bătrân, văzând gleznele vinete ale surorii mele, și-a dat jos perechea lui de șosete galbene de lână și i le-a pus ei, spunându-mi: *E-abia*

paișpe martie, băiete, încă e tare frig. De fapt, a trecut de miezul nopții. Acum e cinșpe. Cinșpe martie zici, bunicule? Atunci tocmai ce-am împlinit optșpe ani. Granița e închisă pentru mine... L-am implorat să o însoțească pe sora mea, altfel și sacrificiul părinților și bunicilor noștri, și trădarea soldatului rus, și foamea, și drumul, și șosetele, toate vor fi fost în zadar. Am sărutat-o pe soră-mea pe frunte și i-am pus mânuța rece în mâna bătrânului. Eu am trecut apoi granița prin apă, înotând cu disperarea unuia care mai are pe cineva pe lume. După ce mi-am revenit din șocul hipotermic, primul gând a fost să o caut. Am căutat-o, jur, am căutat-o ca un nebun. O caut și azi, după doișpe ani, dar parcă a intrat în pământ.

— Da, îmi amintesc că s-au umplut atunci orfelinatele din Europa cu copii ucraineni. Ai încercat să...?

— Nu înțelegi?! Eu simt că ea a rămas aici. Speranța mea e în Grădina.

Șoferul își șterge lacrimile cu mâneca uniformei și înceținește. Brazii au devenit verzi și se lasă mângâiați de soarele lui aprilie.

Nu știu ce anume mă trezește din muțenie: imaginea bunicului Vasko prăbușit în genunchi, ura față de castraveții murați sau șosetele galbene de lână. Dar știu sigur că și eu am pierdut pe cineva în războiul acela. Mă răsucesc brusc pe scaun, îi acopăr cu podul palmei buzele care încă turuie și îi spun cu lacrimi care învață să curgă, cu buze care își amintesc cum să vorbească: *Mykola... sunt eu. Iulia.*

Ochii lui se lărgesc. Își duce mâinile la față, apoi tremură ușor, fără să știe ce să spună. Tăcerea dintre noi e grea,

plină de tot ce a fost pierdut și de tot ce tocmai s-a regăsit. În sfârșit, râde un râs scurt, amestecat cu lacrimi, și mă strânge la piept, ca și cum nu ar mai lăsa niciodată timpul să ne mai despartă.

Mă desprind pentru o clipă. Din buzunar scot un nasture mare, din os alb, cu umbre negre. Cel pe care i l-am smuls când mi-a dat ultimul sărut pe frunte.

Neamintiri

*Când gura renunța-va la tot și la toate
Oare ce ne vor spune piatra și ploaia
Iarba și Steaua polară
Despre noi și lumea tăcerii lor?*¹

Încă o zi. Doar o zi și lanțurile vor cădea. Totuși, nimeni nu m-a privit vreodată ca pe un captiv. Nici măcar nu a văzut urmele zalelor, pentru că eu însumi mi-am ferecat sufletul. Eu singur am ales să trăiesc într-un ghetou translucid. Dar minții n-am putut să-i pun lacăt. Și, uneori, n-am vrut.

În hârtiile pe care le-am completat de-a lungul anilor, și au fost multe, nu exista nicio căsuță pentru *captiv*. Erau, în schimb, *orfan*, *refugiat*, *caz social*. O bifă și privirea celui din fața mea se schimba. O privire și realitatea mea căpăta alte nuanțe.

Aș fi nerecunoscător dacă aș spune că am fost ignorat. Dimpotrivă. Am primit un pat cald, cinci mese pe zi – trei

¹ Fragment din poezia *Cuvântul* de Viktor Kordun [tr. Ștefan Tcaciuc]. Viktor Kordun (1946–2005) – poet și traducător ucrainean; unul dintre cei mai proeminenți reprezentanți ai școlii de poezie de la Kiev; lucrările sale au fost adesea respinse sau nepublicate de autoritățile sovietice din cauza conținutului lor neconformist; cu toate că între 1966 și 1982 a experimentat o perioadă de absență din viața publică literară, scrierile sale fiind socotite inacceptabile, este considerat un poet inovator, care a contribuit semnificativ la literatura ucraineană modernă; artist emerit al artelor din Ucraina (2001).

principale și două gustări – de cele mai multe ori pomeni oferite de localnici. Am fost îmbrăcat cu haine venite din mai multe colțuri ale lumii. Am fost scos la expoziție de mai multe ori pe an.

La fiecare Crăciun, mi se dădeau ghetе noi pentru cadourile Moșului, ghetе suficient de mari cât să încapă o felițare și o pungă de napolitane. La fiecare Paști, mi s-a oferit parfум în sticlură străvezie, să stropesc toate fetele, că așa e obiceiul în Grădina de când își amintesc ei. De fapt ele, pentru că majoritatea sunt femei, cu excepția șoferului, și acesta nu prea vorbește.

Seara, în semiîntunericul camerei mele, văd porumbeii lui Balog băcsi, dudul familiei Keresztes, mă întâlnesc cu Juhaz băcsi în poarta bisericii, cu căruciorul lui din care îmi oferă bomboane și halviță. Alteori dau târcoale morii de cereale, intru în consignații cu miros de păcură, la fotografal din centru sau în alimentara cu dropsuri de glucoză. Răd de copiii care se duc cu mingile la vulcanizare ori cu geanta de vinilin pe derdeluș. În cutia poștală, găsesc scrisori cu timbrul înclinat la 45 de grade, spre dreapta sus, semn al unei grabe sau al unui gând care nu mai avea răbdare să stea drept. Uneori, sunt chiar două timbre, alăturate, ca și cum un singur gest n-ar fi fost de ajuns pentru cât aveau de spus.

Deodată, mă scutur de toate astea ca de un vis frumos din care nu vreau, dar trebuie să mă trezesc. Aprind veioza care mă învăluie într-o lumină verde și mă bucur pentru îngrijitoarele de aici care au amintiri cât pentru două vieți. Mi-au povestit de atâtea ori despre Grădina, orașul copilăriei lor, încât pare să fie locul meu de naștere.

În adâncul zilei, știu sigur că nu e.

Azi, au încercat să mă convingă că sunt o perlă strălucitoare, ivită din strivirea unei stridii de un bob de nisip. Doar că mie mi-e imposibil să văd bobul din cauza valurilor, a vântului și a fumului care acoperă pereții.

Îngrijitoarele, femeile astea care continuă să vină la serviciu deși au trecut de vremea pensionării, m-au privit de la început cu ochi blânzi, dar și cu suspiciune. Îmi spuneau mereu că sunt băiat frumos. Până am ajuns și eu să cred. Dar, de fiecare dată, vizitatorii luau acasă pe altcineva. *Stepan e prea liniștit, șopteau între ele. Așa e cu gemenii: unul e mai fragil.* Și era adevărat: totul la mine era delicat, tăcut, aproape invizibil. Parcă mă strecuram între umbre, ca să nu deranjez lumina.

Pe Polina, însă, au luat-o în primul an după moartea mamei. *Vrem o fată, mai cuminte*, au spus. Și ce fată! Mereu în mișcare, mereu gata să răstoarne reguli și ordine. Se arunca în jocuri, făcea gălăgie, râdea cu gura până la urechi și ochii îi sclipeau ca focul.

Eu îmi așezam lucrurile în dulap cu grijă, mă spălam singur, citeam în colțul meu preferat fără să deranjez pe nimeni. Ea venea, mă smulgea din liniștea mea și mă trăgea după ea pe coridoare, îmi șoptea planuri de nebunii și apoi își scutura părul ca un curcubeu de energie.

O urmăream cu un fel de teamă și admirație, încercând să nu stric cumva magia ei. Polina transforma fiecare zi într-o aventură. Fără ea, Centrul ar fi fost doar un loc cu pereți reci și ceasuri care bat lent.

Acum, după nouă ani, nimeni nu o mai pomeneste pe Polina. Ca și cum nici nu ar fi existat. Ca și cum aș fi venit aici singur și așa voi pleca. Și totuși, în liniștea asta, încă aud pașii ei mici pe coridoarele goale. Simt energia ei rebelă în fiecare colț al amintirii. Aud râsul care mă făcea să cred că totul poate fi suportabil.

Nu, nu vreau să-mi amintesc. Dar nu vreau nici să uit. Aș putea să-mi amintesc, într-o zi, totul? Aș vrea?

În biblioteca Centrului de Plasament, am găsit memoriile unui evreu care a scăpat din lagărul de la Auschwitz, în timp ce o mare parte a familiei lui a murit acolo. Uneori vorbește cu nostalgie despre o soră, *îngerul cu coșite blonde*, iar eu mă enervez. Nu pentru că Polina era *un drac de fată*, cum ziceau oamenii. Nici pentru că îngerul a căzut, iar sora mea e pe undeva în Anglia. Mă enervez pentru că amintirile lui despre viața lor de dinainte curg ca niște fluvii care se adună și se varsă în mare. Ale mele sunt cât cuprinde albul ochilor și puținul acela îl pierd de câteva ori pe zi.

Apoi, mă domolesc și-mi spun că sunt nedrept. Lui i s-a întâmplat la altă vârstă. Și, oricum ar fi, viețile noastre nu se pot compara.

Nu, nu se pot compara!

Dar nu mă pot abține. Așa cum, după eliberare, mulți evrei au fost uitați ani de zile în lagărele în care au suferit, pare că și unii dintre noi am rămas acolo unde ne-a suflat viforul războiului.

Cu fiecare pagină pe care o întorc, în minte mi se nasc comparații nedorite, nebănuite. De vină o fi locul pe care el a

fost obligat să-l părăsească, iar eu obligat să-l accept ca pe o nouă casă?

Adevărul e că orașul acesta care, privit cu ochi de copil, lui îi pare o imensă sinagogă, ne-a adoptat din prima noapte. O noapte lungă și geroasă.

Am rămas împreună, ca o familie: mama, eu, Polina și Matvii. Nu știam atunci că va fi pentru puțină vreme.

Călugărițele ne-au găzduit pe toți patru și ne-au învățat să ne rugăm în limba lor. Uneori, venea un preot ucrainean și ne rugam în limba noastră. Ne ducea cu un microbuz la o biserică din centrul orașului și, din subsolul plin cu donații, ne lăsa să luăm ce ne lipsește.

Eu nu luam niciodată nimic. Ce-mi lipsea nu se afla acolo.

Și, culmea, mi-l luase tocmai un om aflat mereu în căutarea tatălui pierdut și a fraților pe care nu i-a avut niciodată.

Apoi, când mama și-a găsit de lucru, tot călugărițele ne-au căutat chirie. O asociație ne-a zugrăvit, alta ne-a adus oale și tacâmuri. Școala și biserica ne-au acceptat și ne-au ajutat mai ales atunci când n-am mai avut nimic. Oamenii se perindau cu mâncare, jucării și scutece pentru adulți, făceau curat, ne verificau temele, exercițiile de imaginație despre vacanța ideală, profesorul ideal, locul ideal de a învăța.

Însă nu mai aveam nimic al nostru, la propriu. Ne aveam doar unii pe alții.

Oamenii veneau și plecau. E greu să-ți faci prieteni când nu știi bine limba lor, când nu ai niciodată bani să le întorci ajutorul și când ești veșnic supărat pe inamici invizibili.

Aveam să înțeleg mai târziu că tristețea a fost inamicul numărul unu al mamei.

Al doilea a fost rușinea.

Pe acel fond prielnic, cancerul a avut o evoluție fulminantă, lăsându-ne, pe mine și pe Polina, orfani la opt ani. Pe Matvii a doua oară. Doar noi trei știam că Matvii era fiul surorii mamei, ucisă în timp ce se întorcea cu lapte pentru pruncul ei.

Pe el, o familie l-a adoptat chiar înaintea Polinei. Căuta un băiat sănătos, sub trei ani.

Cu Matvii nu am decât amintiri vagi în care mama se trezește, în miez de noapte, să-i astâmpere plânsul.

Cu mama, în schimb, am cele mai multe amintiri. Pe acestea le-am ferecat. Dacă le-aș da drumul, mă tem că nu m-aș opri din plâns. Și totuși, uneori, amintirea florii-soarelui din șorțul ei albastru îmi apare nechemată, dar o întorc spre apus și o vâd adânc printre cotloanele sufletului. Ce să faci în plină iarnă cu floarea-soarelui?

În visele mele e mereu iarnă. Polina se zbate pe pământul înzăpezit, sub loviturile grele ale soldatului, sub ochii mei înghețați. Zbaterea încetează când un bocanc îi apasă gâtul, urechea, fața. Pe mine, același soldat mă ținutuește cu pușca al cărei pat l-am simțit pe obraz cu câteva minute înainte.

Niciun cuvânt nu-mi iese din gâtleej.

Mama, unduindu-se schimonosit pe întinderea albă, pare o focă rănită. Nu-i pasă că celălalt soldat o îmbrâncește, îi rupe hainele, o culcă la pământ, o strivește sub greutatea lui. Ea continuă să întindă mâinile spre Polina.

Și strigătul ei taie cerul în două: *Pe Polina – nu!*

Dar asta nu e o amintire, e un coșmar. Unul care se repetă precum ecoul acelor câmpuri pustii: *Pe Polina – nu! Pe Polina – nu!*

Primăvara focile își părăsesc puii și nu toți rămân în viață. Știam asta. Când mama a murit, era primăvară. Înseamnă că lăsase iarna în urmă? De gândul ăsta mă agăț pentru a supraviețui.

Și de citit. Dar și când citesc mi-e greu. În ziua în care tatăl său a murit, Elie a simțit că și viața lui s-a stins. Când tata a murit, eu n-am știut, am aflat abia după câteva zile. Dar nici atunci n-am simțit, n-am înțeles, n-am purtat doliu. E acolo un gol de care devin conștient citind. Și sunt invidios pe băia-tul acesta care are amintiri cu tatăl său, chiar dacă din lagăr.

Lui i-a rămas viu chipul pe care-l revede în vis. Chipul pe care-l recunoaște chiar și atunci când e neglijent bărbierit sau nu mai exprimă decât resemnarea. Chipul singurului om de a cărui judecată se teme, la a cărui privire se tulbură, după a cărui luare de mână tânjește. Îl vede în mijlocul oamenilor, vorbind cu săracii și cu nebunii. Îl vede îngropând bunurile familiei și rugându-se pentru toți. Și își amintește tot ce tatăl său l-a învățat.

Când închid ochii, eu nu-l văd pe tata. Nu văd orașul copilăriei mele. Nu știu să fi îngropat ceva pentru care să mă întorc. Nu văd decât fum și o plăcuță ce atârna la capul unui pod, acolo unde merg o dată pe an, să spun singura rugăciune în limba ucraineană pe care vreau să o țin minte: *Tolyk Maliuska (1990-2022), dormi în pace, legănat de cântecul nostru de adorație veșnică!*

Viața lui cu mama a fost un cântec. Viața mea cu tata e o poveste scrisă pe hârtie indiană.

Noaptea, în întunericul camerei mele, mă întreb ce doare mai mult: să-l ai lângă tine pe tatăl care știe tot, dar nu mai poate nimic, tatăl care ți-a fost până atunci judecător, călăuză, camarad, să-i vezi iubirea și neputința până-n ultima clipă sau să-ți fie smuls înainte de a avea întrebări, regrete, reproșuri, înainte de a-l cunoaște cu adevărat? Să știi că porți numele bunicului tău, că ești fiul lui Șloim, te numești Elie Wiesel, o creangă dintr-un arbore a cărui coroană împunge norii... sau să nu știi nimic? Să-ți amintești ghetoul, ultima *mikva*, ultimele zile de Șabat cu tata, mersul cu trenul în vagoane pentru vite, cea din urmă privire duioasă a mamei, zâmbetul amar al surorilor, prietenii uciși în fața ta... sau să nu-ți amintești nimic? Știu, sunt supărat, nedrept, egoist... dar oare ce doare mai mult: să știi că lumea a tăcut sau că, după atâția ani, lumea, din nou, tace?!

În adâncul zilei, știu sigur că, pentru a găsi un răspuns, trebuie să cunosc lumea. Grădina și dincolo de hotarele ei.

Mâine voi fi liber.

Va fi ziua în care lanțurile vor cădea, zidurile se vor îndepărta, monștrii vor avea un chip și un nume. Acolo, departe, îmi voi găsi amintirile și, poate, voi plânge.

Mâine voi împlini optsprezece ani.

O zi întreagă, a mea.

Un pas înapoi, doi pași înainte

Eu sunt ucrainean.

În sufletul meu cântă privighetorile¹.

— Hai, Miroslav, anul ăsta e al tău. Ce facem de Ziua Recunoștinței? Te-ai hotărât sau ne ții în suspans? mă întreabă Oxana, împingându-mă ușor.

Văd cum o roade curiozitatea și neastâmpărul, cum o mănâncă tălpile să pornim iar spre Marea Vindecare.

Taras s-a așezat turcește în hol și așteaptă liniștit să-i ofer o destinație. Din când în când își aranjează părul șaten, rărit mult prea devreme.

Ce facem de Ziua Recunoștinței? De două săptămâni numai asta am în cap.

Acum doi ani, Taras a propus să ducem cadouri la Casa de Copii. Am fost recunoscători că pe noi cineva, cândva, ne-a ales și ne-a reînvățat ideea de familie, o idee *à la française*, dar ne-am adaptat. Cât de cât.

¹ Fragment din piesa *Ja Ukraineț* („Eu sunt ucrainean”), interpretată de Myhailo Poplavskiy.

Myhailo Poplavskiy (n. 1949) – profesor doctor în științe pedagogice, Artist Emerit al Ucrainei, recunoscut mai ales ca *rectorul cântător* al Universității Naționale de Cultură și Arte din Kiev pe care a condus-o timp de treizeci de ani; convingerea sa e că educația culturală este prioritară în consolidarea unei societăți puternice și în promovarea imaginii Ucrainei în lume.

Anul trecut, Oxana ne-a convins să donăm pentru Centrul de Arși. Am fost recunoscători că am scăpat teferi din infernul de la Kiev. A fost atunci cel mai mare exod din Europa de la Al Doilea Război Mondial încoace.

E drept, Oxana a îndurat o grămadă de operații estetice, dar defectele sunt doar în mintea ei. Bunicii noștri ne-au scos din țară înainte ca noi să aflăm *pe pielea noastră* ce înseamnă războiul.

Părinții noștri n-au fost la fel de norocoși.

Mintea noastră de copii a înțeles ceva mai târziu, când au murit toți cei care ne iubeau ca pe lumina ochilor. Atunci au început coșmarurile mele și drumurile, mai regulate ca înainte, la psiholog.

Citeam despre supraviețuitorii unui naufragiu care, și după zece ani, se ridicau noaptea din pat, speriați că se scufundă, disperați că valurile le înghit copiii. Eu am același vis de șapte ani încoace: e dimineață și îmi caut ochelarii printre dărâmăturile din fața unei capele rămase întregi. Când îi găsesc, mi-i pun și mă îndrept spre lăcașul sfânt care pare un adăpost sigur. Deodată, se face o beznă de nepătruns, iar eu urlu, ca să sparg liniștea și spaima: *Hoților! Hoți de altare! Hoți de Dumnezeu!* Apoi mă trezesc și vocea se răsfrânge în ecouri tot mai slabe.

Anul acesta, eu, mezinul, ce m-am gândit?

— Dragilor... anul ăsta aș vrea să rămânem acasă. Nici restaurante, nici plimbări. Am pregătit eu câteva lucruri... o să le vedeți la momentul potrivit.

Fac o pauză, apoi continui mai domol:

— Se împlinesc doisprezece ani de când... ni s-a rupt copilăria. Îmi place Strasbourgul, știți bine. Am ajuns să recunosc toate cele douăzeci și unu de poduri, fără să mă uit pe hartă. Și aş mânca *Île flottante*¹ în fiecare zi, dacă s-ar putea. Dar în seara asta... aş vrea altceva.

Îmi trec mâna prin păr ușor stânjenit:

— Aş vrea să fim recunoscători pentru începuturile noastre. Pentru ai noștri. Pentru casa în care am crescut. Și... să ne amintim. Să stăm și să depănăm povești. Ce ziceți?

— A, bine, perfect, zice Oxana imediat, ca de obicei, fără să stea pe gânduri. Atunci îmi las umbrela aici și mă așez frumos în salon. Hai, începe tu.

— Nu, răspund eu, în timp ce Taras, care o urmasă tăcut, se întoarce spre mine, încruntându-și sprâncenele. Vă las să vă gândiți.

Mă ridic fără grabă și mă duc în bucătărie. Scot sticla de Atomik, o șterg instinctiv de praf și torn în păhărele mici, pictate cu mingi de baschet. Le așez pe tavă și mă întorc cu ele în salon.

— Asta sigur o să ne dezlege limbile, spun, mai mult pentru mine.

— Nu creeed! țipă Oxana, sărind în picioare. Îmi smulge sticla din mână și o întoarce pe toate părțile. Asta e...?

— Da. Mere din zona Cernobîl. Ediția 2021. Lotul confiscat de autorități... și „recuperat” de tata fix în ziua în care l-au dat afară. Țineți minte? *Nu noi te-am concediat, băiete, ci izotopii de plutoniu. Revino peste douăzeci și patru de mii de ani.*

¹ [fr.] *Insula plutitoare* – desert din bucătăria franceză.

Le întind paharele:

— Hai să vedem dacă vă mai amintiți ce-ați făcut când ați dat prima dată de sticla asta.

Oxana nu mai rezistă. Își ține paharul între degete și începe, cu un zâmbet ștregăresc:

— Jucam baschet în curte... știți, pe betonul ăla mare. Aruncam la coșul improvizat, prins de grinda garajului. La o pauză, geniul nostru, Taras, intră în bucătărie și găsește sticla.

Îl arată cu degetul:

— *Hai că v-am adus ceva bun*, zice el, de parcă avea zece restaurante în spate. Ne toarnă fix în pahare din astea.

Râde:

— Mai o aruncare, mai o gură... Franky dădea ture pe lângă noi ca nebunul. Paharele s-au golit cât ai clipi. Și după...

Se oprește, râzând:

— După a început dezastrul. Straturile de flori ale mamei, muncite zile întregi, au fost rase complet de cineva căruia i se urcase băutura la cap.

Se uită în jos, mai serioasă:

— Și, ca bonus, câteva luni n-am mai văzut câinele. Franky a fugit. Probabil de rușine.

— Ei bine, am căutat în arhivele Facebook-ului și v-am făcut câte un tablou cu cele mai reușite ipostaze ale lui Franky. Să fim recunoscători pentru tot ce ne-a oferit înainte de prima și ultima lui beție.

Dezvelesc din hârtie trei tablouri cu rame din lemn de mahon, pline de culoare și veselie.

— Ce idee grozavă! sare iar în sus Oxana. Uite-l aici cum s-a ascuns de vaccinul veterinarului în sertarul patului... și

aici, cu papion! Ce frumos era!... Am nevoie de o îmbrățișare generală...

După ce ne strânge pe amândoi în brațe, continuă:

— Bun, e rândul meu, spune ea după o clipă. Țineți minte jocul ăla... *Moara cu noroc?*

— Cum să nu! izbucnim eu și Taras deodată.

— L-am jucat până n-au mai rămas pioni întregi. După aia am improvizat: fasole, mazăre, mălai... orice prindeam.

Zâmbește:

— Și într-o seară, pentru că n-aveam mazăre, Taras vine cu ideea genială să jucăm cu fasole albă și maronie.

Se uită la el lung:

— Numai că unele boabe albe, dacă le întorceai... erau tot maronii.

Eu râd deja.

— Când ne-am prins că le aranja cum voia el și ne bătea fără milă, a trecut la nivelul următor: își ascundea boabele în nas.

Ridică din sprâncene:

— Una i-a rămas acolo. Serios. Și era să-l coste scump.

Se lasă pe spate:

— Noaptea aia am petrecut-o la urgență. De atunci port pensetă în buzunar, jur.

Își ridică paharul:

— Așa că... propun să fim recunoscători că n-am scăpat de tine, Taras. Nici atunci... nici acum opt ani.

Taras ridică din umeri, zâmbind:

— Acum opt ani a fost un episod minor. Ca și cel de acum trei ani, când am promis solemn că nu mai bag nimic în nas.

Face o pauză teatrală:

— Dar e fascinant cum vă amintiți doar prostiile mele. Hai că vă spun și eu ce-mi amintesc.

Taras se ridică în picioare. Ochii lui cenușii se aprind ca flăcările de magneziu.

— După contaminarea Cernobîlului, cei mai mulți s-au mutat din Pripiat în Slavutyci. Tata însă auzise că cel mai bine se trăiește în Koncea Zaspa. Și, dacă tot trebuie să plecăm, să fie la mai bine și să ne apropiem de bunici. Tata se reapucase de scris, se angajase la *Hazeta* și, o dată pe lună, când își lua liber, ne ducea la Kiev. Țineți minte sâmbetele noastre? Aveam traseu fix. Mai întâi, la Catedrala Învierii... apoi, la târgul de cărți... după aia, la anticariatul ăla uriaș din Petrivka...

Zâmbește larg:

— Nu lipsea nici SkyMall-ul din Troieșcina. Și, la final, mereu... Șașlyk-Mașlyk.

— Cum să uităm! izbucnește Oxana, aproape aplaudând.

— Acum îmi dau seama că nu era cine știe ce. Dar tata făcea din asta o mare sărbătoare. Era mândru că o dată pe lună e liber o zi întreagă pentru a o petrece cu familia lui. Ne spunea că viitorul nostru e la Kiev. Că în Koncea Zaspa nu vor rămâne decât bătrânii și, atunci când va ajunge la pensie, noi îl vom răsfăța cu *cebureky*.

— Adevărat! exclamă Oxana. Îi plăceau colțunașii aceia în formă de semilună, umpluți cu carne de oaie.

— Da, *cebureky*. Și ne încuraja să vorbim ucraineana vie, așa cum ne-a învățat el, nu *surjyk*¹. Să nu ne fie rușine și să

¹ [ucr.] o combinație între rusă și ucraineană, cu greșeli.

luptăm pentru limba noastră. Să ne afirmăm identitatea. Vi-sând la ziua aceea când noi toți vom fi oameni cu carte și vom avea servicii în metropolă, tata ne satisfacea, la restaurant, toate poftele.

Taras tace o clipă.

— În ianuarie 2022, toți ne înfruptam din frigărui. Doar Miroslav nu se atinge de nimic. Bea apă, mergea la baie, stătea cu ochii în telefon. Mama credea că i s-a făcut rău la stomac. Tata se supăraseră și ne promitea că nu ne mai scoate niciodată din Koncea Zaspa. Și războiul l-a ajutat să se țină de promisiune...

Și, din nou, Taras rămâne pentru câteva clipe fără voce, fără aer.

— Până când, deodată, Miroslav s-a ridicat în picioare și a anunțat că devenise vegan.

— Aveam șase ani, spun eu.

— Mama credea că e o sectă, continuă Taras. Îl amenința cu dezmoștenirea. Iar el, cu lacrimi în ochi, spunea că are dreptul să decidă ce face cu viața lui.

Râdem.

— Ei bine, spun eu, nu am rămas vegan. Dar nici sub 130 de kilograme nu cobor. Totuși știam că veți pomeni de *șaslâc*, așa că v-am pregătit o porție dublă. Și un borș cu *pampushky*¹. Și niște *deruny*². Dar mai întâi jucăm o tură de *Moară* cu boabe de cafea, alune și semințe de dovleac.

Fac o pauză.

¹ [ucr.] chifle unse cu usturoi.

² [ucr.] cremzle.

— Am visat-o azi-noapte... casa din Koncea Zaspa.

Ne uităm toți la el.

— Tapetul ăla în dungii... brocartul... înșterul de argint pe
pedestalul de marmură... icoanele... pereții din bucătărie, cu
pietrele încastrate...

Închide ochii o clipă:

— Canapeaua... fotoliile de piele... și bunicul...

Zâmbește abia vizibil:

— Ne citea din Șevcenko.

Se face liniște.

— *Tinerele mele gânduri...*, spune Taras încet.

— Da. Și serialul *Svaty*¹... și colțunașii cu vișine ai buni-
cii. Era grădina noastră paradisiacă. Nu pentru că era bogă-
ție. Ci pentru că eram toți acolo.

Tac o clipă.

— De aceea v-am luat câte un bilet.

Oxana ridică sprâncenele.

— Oxana, pentru tine: să încetezi cu operațiile și să ac-
cepi că ești frumoasă așa cum ești. Ai trăsăturile bunicii.
Cum să nu te iubim? Taras, pentru tine: să înțelegi că nu ai
nevoie să-ți aburești mintea cu droguri. Dacă tu nu vedeai
oameni căzând din cer, astăzi niciunul dintre noi nu era în
viață.

Îi privesc pe rând.

— Iar pentru mine: ca să învăț că golul nu poate fi um-
plut cu mâncare.

Respir adânc.

¹ [ucr.] *Cuscii*.

— Ne întoarcem acasă... spun, iar cuvintele se așază între noi ca o lumină care se strecoară prin ruine. O Ucraină reconstruită, nouă, și totuși familiară.

Ridic paharul. Măinile îmi tremură ușor, încărcate de ani, de tăceri, de răni nevindecate.

— În memoria părinților noștri, vom continua să scriem și să cerem socoteală pentru crimele, tortura, violul și deportările acestui război. Prețul încă nu a fost plătit, spun, și cuvintele cântăresc ca piatra pe care o cară fiecare dintre noi în suflet.

Oxana își strânge pumnii în poală.

— Și vom face asta împreună, șoptește ea, iar vocea ei umple spațiul. Nu doar pentru noi, ci pentru fiecare care nu mai poate vorbi.

Taras ridică ochii și ne privește pe rând. În privirea lui se amestecă furtuna pierderilor cu lumina hotărârii. Nu mai avem nevoie de cuvinte. Legământul pulsează între noi:

Nu, nu vom uita!

Adevărul dintre pagini

*Deodată,
aerul se fracturează;
o tăcere cu tăiș de sticlă despică bolta,
iar cioburi de adevăr invadează norii,
mușcă din lumină
scormonind
sub perle de rouă
până la ultima literă captivă
pe-o traiectorie mută*

*Un radio plânge;
fraze orfane, mângiate de fum,
își caută stăpâna printre dărâmături
fremătând
sub unde suspendate-n lumină
până la ultima vocală-ispită
în calea unui glonț.*

*Casa ei — cenușă și smoală;
o carte a rămas să scrie adevărul
tremurând
sub picături roșii de cerneală
până la ultima frază-rochie
albă,
albă.*

Dincolo de povestirile acestei cărți, au existat oameni adevărați, zile adevărate, plozi adevărate, nopți în care frigul

și oboseala se lipeau de corturi ca o a doua piele. Au existat mâini întinse, priviri pierdute, voluntari care au rămas până dimineața și refugiați care au trecut granița purtând într-o pungă tot ce le mai rămăsese.

Fotografiile acestea nu încearcă să dovedească nimic. Nu sunt documente despre război, nici imagini eroice despre salvare. Sunt doar fragmente de viață, păstrate dintr-un timp în care lumea amenința să se destrame.

În vamă, adevărul nu venea în discursuri mari, ci în ascultări cuminți și în gesturi mici, repetate până la epuizare. Paginile acestea păstrează urmele lor, dovada că, uneori, în mijlocul istoriei, salvarea vine tăcut, cu pași nesiguri și mâini tremurânde, dar vine.

Iar când casele devin cenușă, când vocile se pierd printre sirene, fum și granițe, ceva tot rămâne în urmă: o fotografie, o carte, o amintire care refuză să ardă până la capăt.

În prima noapte, lumina n-a venit doar din felinare.

În primele zile, am aflat că speranța poate avea chip de om.

Declarația adoptată de Parlamentul României la 28.02.2022
„cu privire la invazia pe scară largă a Federației Ruse în
Ucraina”, citită de către deputatul Nicolae-Miroslav
Petrețchi, de la sediul Filialei Maramureș a Uniunii
Ucrainenilor din România.

Aici, oamenii își căutau drumul printre hărți,
lacrimi și limbi necunoscute.

— Memoria libelulei —

O mare de oameni și o singură inimă:
aceea a compasiunii.

În cortul acesta, foamea și omenia stăteau
pentru câteva clipe la aceeași masă.

În Biserica Albă (Ucraina), am predat nu doar ajutoare,
ci și dovada că speranța poate traversa orice frontieră.

Vorbeam...

Vorbeam pentru cei care nu mai aveau puterea
să-și spună singuri povestea.

Când cuvintele nu mai ajungeau,
o îmbrățișare devenea adăpost.

— — — — — *Luminița Colopelnic* — — — — —

Podul părea țesut din speranțe.

Împachetam grăbiți ceea ce războiul desfacea fără milă.

Când vama rămânea fără lumină, oamenii așteptau
cu viețile suspendate între două țări.

Nu puteam opri lumea din cădere, dar puteam
reda unui copil o după-amiază de lumină.

Cineva rămânea mereu de veghe.

În noaptea aceea, bunătatea venea ca un abur cald.

Un tort și o lumânare au ținut piept întunericului,
măcar pentru o zi.

Tinerețea a ales să rămână acolo
unde era cea mai mare nevoie de ea.

Unele forme de ajutor încep cu o conversație purtată la masa potrivită.

Deputatul Nicolae-Miroslav Petrețchi,
președintele Uniunii Ucrainenilor din România,
și Președintele Ucrainei, Volodymyr Zelenskyi,
la întâlnirea de la Cernăuți (2024).

Binecuvântările depășeau zidurile bisericilor și ale universităților, făcând un popas la graniță.

Când frigul pătrundea în oase,
căldura venea din suflete.

Adesea, lumina curgea ca o promisiune
că niciun război nu este veșnic.

În desenele copiilor, răul nu avea ultimul cuvânt.

Porumbelul alb al Sofiei a rămas de veghe în Punct.

Postfață

Există cărți care spun o poveste și există cărți care păstrează o urmă. *Memoria libelulei* aparține celei de-a doua categorii. La închiderea ultimei pagini, cititorul nu are senzația că a parcurs doar destinul unor personaje sau cronica unui timp istoric dificil, ci că a traversat el însuși un spațiu de frontieră, o geografie a fragilității și a speranței, un teritoriu în care condiția umană este adusă la esențele sale cele mai simple și, tocmai de aceea, cele mai profunde. Luminița Colopelnic construiește o operă care depășește granițele prozei realiste și ale literaturii de actualitate. Deși războiul din Ucraina constituie fundalul imediat al acțiunii, miza cărții nu este reprezentarea conflictului în sine, ci explorarea modului în care oamenii reacționează atunci când istoria le tulbură existența. Războiul apare mai ales prin efectele sale asupra sufletelor: prin despărțiri, prin spaime, prin exil, prin încercarea permanentă de a salva ceea ce poate fi salvat dintr-o lume aflată în destrămare.

În acest sens, romanul poate fi citit ca o vastă meditație asupra memoriei. Titlul însuși oferă cheia de interpretare. Libelula, ființă fragilă și luminoasă, devine simbolul unei existențe aflate într-o continuă transformare. Metamorfoza ei, evocată încă din secvențele inaugurale, anticipează destinul tuturor personajelor. Nimeni nu traversează experiența războiului fără a se schimba. Nimeni nu rămâne identic cu sine după întâlnirea cu suferința celuilalt. Fiecare poartă mai de-

parte o memorie nouă, înscrisă adânc în conștiință, asemenea unor irizații care nu mai pot fi șterse.

Unul dintre meritele incontestabile ale cărții este refuzul spectaculosului facil. Autoarea nu transformă drama refugiaților într-un spectacol al suferinței și nici solidaritatea voluntarilor într-o galerie de eroism convențional. Dimpotrivă, adevărul uman este căutat în gesturile mici, în detaliile aparent neînsemnate, în acele momente care scapă de regulă marilor cronici istorice. O pătură așezată pe umerii unui copil, o porție de mâncare caldă, o traducere improvizată, o batistă oferită la momentul potrivit, o conversație care împiedică prăbușirea interioară a cuiva – toate acestea devin, în economia romanului, forme autentice ale rezistenței morale. Din această perspectivă, *Memoria libelulei* este și o carte despre pedagogia compasiunii. Personajele învață să privească lumea altfel. Învață să înțeleagă că identitatea nu este o fortăreață, ci o punte. Că apropierea de celălalt nu presupune renunțarea la sine, ci, dimpotrivă, o descoperire mai profundă a propriei umanități. Lia, figura centrală a narațiunii, parcurge tocmai un asemenea traseu. Experiența voluntariatului nu reprezintă doar o implicare socială, ci un proces inițiat, ea ajungând să descopere că adevărata maturitate nu constă în certitudini, ci în disponibilitatea de a rămâne deschisă către suferința și povestea celui alt.

În numeroase pagini, romanul pare să afirme că omul se definește mai puțin prin ceea ce posedă și mai mult prin ceea ce este dispus să ofere. Această idee traversează discret întreaga construcție epică: refugiații își pierd casele, bunurile, siguranța cotidiană; voluntarii își sacrifică timpul, confortul și uneori echilibrul emoțional. Și totuși, în acest schimb

aparent inegal, ambele categorii de personaje dobândesc ceva esențial: conștiința apartenenței la aceeași comunitate umană.

Merită remarcată și arhitectura simbolică a cărții. Podul, vama, corturile, lumina, zăpada, râul, drumul, toate funcționează ca elemente ale unei geografii spirituale. Podul nu este doar locul unei treceri fizice. El devine spațiul dintre două lumi, dintre trecut și viitor, dintre siguranță și incertitudine, dintre pierdere și speranță. În aceeași măsură, vama nu reprezintă doar o instituție administrativă, ci un teritoriu al transformării. Aici, identitățile se reconfigurează, iar destinele își schimbă direcția.

În plan stilistic, Luminița Colopelnic cultivă o scriitură care îmbină observația realistă cu lirismul reflexiv. Numeroase pasaje sunt construite ca adevărate poeme în proză. Descrierile naturii, reflecțiile interioare, ritmul frazei și atenția acordată nuanțelor afective conferă textului o muzicalitate distinctă. Departate de a diminua forța documentară a romanului, această dimensiune lirică îi amplifică autenticitatea. Cititorul nu primește doar informații despre evenimente, ci este invitat să participe afectiv la ele. Poate tocmai de aceea, una dintre cele mai importante teme ale cărții devine lupta împotriva uitării. Războaiele produc nu doar victime, ci și goluri de memorie, distrugând case, comunități, fotografii, biblioteci, biografii. În fața acestei amenințări, literatura apare ca un act de recuperare. A scrie înseamnă a salva. A povesti înseamnă a împiedica dispariția. A consemna nume, chipuri și întâmplări înseamnă a le oferi o șansă de a continua să existe.

Această idee atinge punctul său culminant în ultimul capitol, sugestiv intitulat *Adevărul dintre pagini*. Aici, reflecția

asupra memoriei capătă o dimensiune aproape testamantară. Poemul care deschide secțiunea vorbește despre o casă prefăcută în cenușă și despre o carte rămasă să scrie adevărul „până la ultima frază”. Imaginea este de o forță simbolică remarcabilă: atunci când materia se destramă, cuvântul rămâne. Când zidurile cad, memoria caută adăpost între pagini. Textul care însoțește poemul formulează explicit această misiune. Fotografiile de la final nu sunt prezentate ca probe istorice sau ca instrumente ale unei retorici spectaculoase, ci sunt definite drept „fragmente de viață” salvate dintr-un timp al destrămării. Această precizare este esențială. Autoarea nu urmărește să demonstreze ceva. Ea tinde să păstreze, să pună la adăpost urmele unei experiențe colective înaintea ca acestea să fie absorbite de uitare.

Privite prin prisma ultimului capitol, imaginile de la finalul volumului dobândesc o valoare aparte. Ele nu ilustrează simplu textul, ci îl continuă, fiecare fotografie reprezentând o extensie a narațiunii, o dovadă că literatura și realitatea comunică permanent. Lumina felinarelor, chipurile voluntarilor, mesele improvizate, copiii care desenează, oamenii care așteaptă între două țări, îmbrățișările, binecuvântările și conversațiile surprinse de aparat compun împreună un album al demnității umane. Observăm că legendele fotografiilor insistă asupra unor motive recurente: lumina, speranța, prezența umană, căldura sufletească, veghea, conversația, solidaritatea. Nu apar triumfuri spectaculoase și nici imagini ale victoriei. Apar oameni. Apar gesturi. Apar fragmente ale unei umanități care refuză să capituleze. În acest sens, fotografiile devin echivalentul vizual al adevărului dintre pagini: acel adevăr discret care nu se exprimă prin declarații grandioase, ci prin

fidelitatea față de aproapele. De altfel, întreaga carte poate fi interpretată ca o pledoarie pentru recuperarea sensului comunitar al existenței. Într-o epocă dominată adesea de individualism și izolare, *Memoria libelulei* readuce în prim-plan ideea că omul nu se poate salva singur. Supraviețuirea, fie ea materială sau spirituală, este întotdeauna rezultatul unei întâlniri. Cineva întinde o mână. Cineva ascultă. Cineva rămâne de veghe. Cineva refuză să plece.

În această lumină, romanul Luminiței Colopelnic depășește contextul care l-a generat. El nu este doar o carte despre refugiații ucraineni și nici doar o cronică a solidarității românești din primele luni ale războiului. Este o carte despre condiția umană confruntată cu limita, despre fragilitate și reziliență, despre pierdere și reconstrucție, despre felul în care memoria transformă suferința în sens. La final, rămâne imaginea libelulei. Fragilă și puternică în același timp. Purtând în aripile sale memoria apelor din care s-a ridicat și a cerurilor pe care le-a străbătut. Asemenea ei, personajele acestei cărți continuă să zboare între trecut și viitor, între rană și vindecare. Iar cititorul înțelege că adevărata victorie nu constă în absența durerii, ci în capacitatea de a păstra vie lumina care se naște din ea. Aceasta este, poate, cea mai importantă lecție a volumului: lumea poate fi sfâșiată de războaie, casele pot deveni cenușă, drumurile se pot umple de exilați, însă memoria binelui rămâne. Ea supraviețuiește în fotografii, în cărți, în amintiri și în oamenii care aleg să nu uite. Iar atâta vreme cât această memorie continuă să existe, nici speranța nu poate fi înfrântă.

Tot în registrul unei umanități puse la încercare trebuie înțeleasă și dinamica relațiilor dintre personaje. Deși romanul

este construit pe fundalul unei crize istorice, adevărata sa energie narativă provine din rețeaua subtilă de legături care se formează între oameni. Luminița Colopelnic nu dezvoltă simple raporturi funcționale între voluntari și refugiați, ci urmărește nașterea unor comunități afective provizorii, unite de experiența unei suferințe împărtășite. Fiecare personaj ajunge să existe nu doar prin sine, ci și prin ceilalți. Într-o lume în care războiul destramă familii, distruge vecinătăți și suspendă continuități biografice, solidaritatea devine forma cea mai înaltă de reconstrucție.

Relația dintre Lia și Viorel ocupă, în această ecuație, un loc privilegiat. Ea se dezvoltă lent, fără artificii melodramatice, prin acumularea unor gesturi aparent minore, dar încărcate de semnificație. În preajma lui Viorel, un personaj de un optimism incurabil și de un echilibru psihologic copleșitor, Lia descoperă nu doar un sprijin afectiv, ci și un model de asumare a responsabilității. La rândul său, Viorel găsește în sensibilitatea debordantă a Liei contraponderea necesară unei existențe consumate de urgențe și decizii dificile. Legătura lor funcționează ca un contrapunct luminos într-o lume dominată de știri despre moarte, distrugere și exil. Nu întâmplător, apropierea celor doi se produce în chiar spațiul frontierei, loc simbolic al trecerilor și transformărilor.

La fel de importantă este relația dintre Lia și Sia. Prietenia lor nu are nimic spectaculos; tocmai această discreție îi conferă autenticitate. Sia reprezintă pentru protagonistă un reper moral și emoțional, o prezență care confirmă faptul că blândețea poate supraviețui chiar și în cele mai vitrege împrejurări. În multe privințe, personajele feminine ale roma-

nului alcătuiesc o veritabilă comunitate a griii, în care fiecare încearcă să compenseze vulnerabilitățile celorlalte.

În acest context relațional se înscrie și figura lui Mykola. Personajul concentrează, poate, cea mai tulburătoare dintre aceste istorii. Tânărul ucrainean care împlinește optsprezece ani exact în momentul în care războiul îi revendică generația se vede confruntat cu o alegere imposibilă: supunerea față de imperativele istoriei sau fidelitatea față de propria conștiință. Traversând înot Lina, la granița dintre două lumi, el nu urmărește o salvare individuală și nici nu caută o existență mai comodă. Gestul său este determinat de dispariția surorii sale, Iulia, pierdută în haosul exodului. În ochii Liei, care îl botează simbolic „Moise”, el devine imaginea omului smuls din ordinea firească a vieții și obligat să treacă prin apă asemenea unui ritual de inițiere dureros, în căutarea nu a unei patrii noi, ci a unei ființe dragi fără de care propria identitate rămâne incompletă. El reprezintă arhetipul supraviețuitorului robust, muncitor, dar marcat profund de datoria de frate mai mare și singurul sprijin al Iuliei. Totodată, este o figură mesianică și un simbol universal al exodului provocat de războiul declanșat în anul 2022.

Semnificația personajului se amplifică însă retrospectiv, în capitolul *Poduri și oameni de la malul Linei*, unde destinul său primește, după doisprezece ani, o rezolvare neașteptată. Reîntâlnirea dintre Mykola și Iulia nu funcționează doar ca deznodământ al unei povești individuale, ci ca expresie a uneia dintre convingerile fundamentale ale romanului: timpul poate răni, poate despărți și poate acoperi urmele trecutului, însă nu reușește întotdeauna să distrugă legăturile esențiale din-

tre oameni. Într-o carte dominată de imagini ale fugii, ale exilului și ale pierderii, această regăsire târzie dobândește valoarea unei recuperări simbolice a ordinii afective pe care războiul încercase să o anuleze. Mai mult, reîntâlnirea dintre cei doi frați într-un spațiu restrâns, dar dătător de speranță absolută (într-un microbuz care se deplasa spre o „destinație-sursă” numită „Izvoare”) reprezintă momentul cathartic în care cursul suferințelor este închis prin forța destinului.

Din această perspectivă, Mykola și Iulia reprezintă contraponderea perfectă a relației dintre Lia și Viorel. Dacă povestea celor doi ilustrează posibilitatea nașterii unei legături în mijlocul catastrofei, destinul lui Mykola și al Iuliei vorbește despre supraviețuirea unei legături amenințate de istorie. Împreună, aceste fire narrative configurează una dintre ideile majore ale romanului: adevărata victorie asupra violenței nu este una militară, ci una umană. Ea se împlinește atunci când oamenii continuă să se caute, să se recunoască și să se regăsească, în pofida tuturor frontierelor care încearcă să îi despartă. În fond, podurile cele mai trainice din roman sunt acelea care se întind, nevăzute, între sufletele personajelor, semn că omul supraviețuiește nu prin izolare, ci prin comuniunea alterității. În cele din urmă, *Memoria libelulei* nu este doar o carte despre război și refugiu, ci și una despre forța legăturilor umane de a traversa cu demnitate apele tulburi ale istoriei.

Ioan Herbil

CUPRINS

<i>Prefață</i>	5
Primele irizări	13
O singură limbă	15
Pact în fața durerii	31
Leac pentru memorie	38
Un pământ nou	44
Apoi a fost tăcere... ..	49
Doi pași înainte, unul înapoi	58
Inimografii	69
Cea mai tare bombă	83
Trepte spre cer	95
Ce muzică se ascultă la graniță?	101
Banii, viața sau... genele	114
Hățișuri	120
Paleta nevăzută	128
Clopotе și Puncte... ..	138
Aterizare forțată	151
Poduri și oameni de la malul Linei	157
Neamintiri	162
Un pas înapoi, doi pași înainte	170
Adevărul dintre pagini	179
<i>Postfață</i>	201

